

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd a starých jazyků

Tomáš Kadlec

Ježíš uzdravuje v sobotu: Mk 3,1–6

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. ThLic. Jaroslav Brož, Th.D., S.S.L.

Praha 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Klatovech, na svátek sv. Ondřeje 30.11.2020

Tomáš Kadlec

Bibliografická citace

Ježíš uzdravuje v sobotu: Mk 3,1–6 [rukopis]: diplomová práce / Tomáš Kadlec; vedoucí práce: Jaroslav Brož. – Praha, 2021. – 80 s. (+ 6 s. přílohy)

Anotace

V evangeliích se nachází několik zmínek o umučení Ježíše Krista ještě před perikopami o samotném ukřižování. Diplomová práce se zabývá první z těchto zmínek u evangelisty Marka, a to v perikopě Mk 3,1–6. V ní se popisuje uzdravení člověka se suchou rukou, které Ježíš učinil v sobotu v synagoze před zástupci farizeů a herodiánů. Jedná se o poslední z řady pěti galilejských sporů. Důležitost úryvku je v jeho kontextu s ukřižováním. Práce nejprve text nahlíží z pohledu textové kritiky, kontextu a synoptického porovnání. Dále rozebírá témata úryvku z pohledu biblické symboliky: synagoga, sobota, ruka, suchý/uschlý, uzdravování, farizeové a herodiáni. Poslední kapitola se zaměřuje na zjevení Ježíšovy moci. Jedná se nejen o zmínku o pánovi nad sobotou, ale hlavně o již zmíněnou spojitost s ukřižováním a zmrtvýchvstáním.

Klíčová slova

Ježíš, synagoga, sobota, ruka, suchý, uschlý, chromý, uzdravení, farizeové, herodiáni

Abstract

There are several references to the passion of Jesus Christ in the Gospels even before the Crucifixion narrative. The diploma thesis discusses the first reference to Jesus' suffering in the Marcan version (Mark 3:1–6). It narrates the healing of a man with withered hand, which Jesus performed in the synagogue on the day of Sabbath before the eyes of Pharisees and Herodians. This is the last one in series of five Galilean conflicts. The importance of the passage is among others in its context with the crucifixion. The thesis starts with examination of the text from a perspective of textual criticism, context, and synoptic comparison. It also discusses the themes of the passage from the perspective of biblical symbolism: synagogue, Sabbath, hand, dry/withered, healing, Pharisees, and Herodians. The last chapter focuses on the revelation of Jesus' power, which approves him as the Lord of the Sabbath here and at the same time functions as a reference to his future crucifixion and resurrection.

Keywords

Jesus, synagogue, Sabbath, hand, dry / withered, lame, healing, Pharisees, Herodians

Počet znaků (včetně mezer): 128 602

Poděkování

Chtěl bych poděkovat všem, kdo mi jakkoli pomáhali při psaní této diplomové práce. V první řadě Mons. Josefu Žákovi, který mě provází na cestě ke kněžství a ukazoval mi lásku k Písmu. Svě díky chci vyjádřit také vedoucímu práce doc. ThLic. Jaroslavu Brožovi, Th.D., S.S.L., a to jak za vedení práce, tak za jeho vyučování biblických předmětů.

Velké poděkování patří mým představeným, kteří mi dali prostor, abych mohl práci zdárně dokončit. Jmenovitě se jedná o mého faráře P. Jaroslava Hülleho, jenž mi poskytl zázemí pro nerušenou práci. Rovněž bych chtěl poděkovat mé učitelce českého jazyka ze základní školy Mgr. Ireně Forstové za jazykovou korekturu textu.

Obsah

Úvod.....	9
1. Překlad Mk 3,1–6 a textově kritické poznámky.....	11
Mk 3,1.....	12
Mk 3,2.....	12
Mk 3,3.....	13
Mk 3,4.....	14
Mk 3,5.....	15
Mk 3,6.....	16
Souhrnný přehled textově kritických variant.....	17
Shrnutí.....	18
2. Kontext Mk 3,1–6 a synoptické srovnání.....	19
Evangelium podle Marka.....	19
Synoptická evangelia.....	23
Synopse Mk 3,1–6.....	25
Mk 2,23–28 v souvislosti s Mk 3,1–6.....	29
Shrnutí.....	30
3. Místo uzdravení: synagoga.....	32
Synagoga v Mk.....	32
Synagoga v ostatních novozákonních spisech.....	33
Shrnutí.....	34
4. Čas uzdravení: sobota.....	35
Sobota v Mk.....	35
Sobota v Mt.....	37
Sobota v Lk.....	37
Sobota v Jan.....	38
Sobota v ostatních novozákonních spisech.....	39
Shrnutí.....	40
5. Ruka v biblické symbolice.....	41
Mojžíšova malomocná ruka.....	41
Pavlovo uštknutí zmijí.....	42
Pravice.....	42
Shrnutí.....	43
6. „Suchý, uschlý“ v biblické symbolice.....	44
„Suchý, uschlý“ v Mk.....	44
„Suchý, uschlý“ v Mt.....	46
„Suchý, uschlý“ v Lk.....	47
„Suchý, uschlý“ v Jan.....	47
„Suchý, uschlý“ v ostatních novozákonních spisech.....	48
„Suchý, uschlý“ ve Starém zákoně.....	50
Uschlá ruka: hypotetické diagnózy.....	53
Shrnutí.....	54
7. Ježíšovo uzdravování nemocných.....	55
Marek.....	56
Shrnutí.....	61
8. Farizeové a herodiáni jako Ježíšovi protivníci.....	62
Farizeové.....	62

Herodiáni.....	66
Shrnutí.....	67
9. Zjevení Ježíšovy moci.....	68
Popis situace.....	68
Zápletka.....	69
Vyvrcholení.....	70
Závěr.....	72
Seznam použitých zkratek.....	75
Literatura.....	77
Primární.....	77
Sekundární.....	77
Internetové zdroje.....	80
Ostatní pomůcky.....	80
Seznam příloh.....	81
Konkordance „synagoga“.....	82
Konkordance „sobota“.....	83
Konkordance „schnout“.....	84
LXX.....	85
Konkordance „suchý“.....	86
LXX.....	86

Úvod

Ježíš vykonal při svém pozemském putování mnoho zázraků. Jeden z nich je sobotní uzdravení ruky v synagoze (Mk 3,1–6):

¹Vešel opět do synagógy; a byl tam člověk s odumřelou rukou. ²Číhali na něj, uzdraví-li ho v sobotu, aby jej obžalovali. ³On řekl tomu člověku s odumřelou rukou: „Vstaň a pojď doprostřed!“ ⁴Pak se jich zeptal: „Je dovoleno v sobotu jednat dobře, či zle, život zachránit, či utratit?“ Ale oni mlčeli. ⁵Tu se po nich rozhlédl s hněvem, zarmoucen tvrdostí jejich srdce, a řekl tomu člověku: „Zvedni ruku!“ Zvedl ji, a jeho ruka byla zase zdravá. ⁶Když farizeové vyšli, hned se proti němu s herodiány umlouvali, že ho zahubí.

Při popisu onemocnění je v originálním řeckém textu použito sloveso v participium *ἐξηραμμένῃ*, které je možné přeložit jako *uschlá*. Český ekumenický překlad používá *odumřelá*. Ještě před studiem na KTF mě zaujal neobvyklý popis neduhu. Byl jsem zvědavý, co tím mohl autor myslet. Přestože jsem věděl, že jako nejsou první kapitoly Gn učebnicí paleontologie, není možné v evangeliích hledat popis nemocí podle současné medicíny. Primární důvod vybrání perikopy byl tedy „zajímavý“ popis neduhu. Až při studiu biblických oborů, hlavně samotného Písma, se mi otvírala důležitější témata příběhu.

Celá perikopa ukazuje v kontextu spor s farizeji a herodiány. Je to poslední z pěti sporů, které postupně gradují. Proto poslední šestý verš, kde se Ježíšovi protivníci domlouvají na jeho zahubení, je vyvrcholením celého oddílu. Jedná se zároveň o první připomínku smrti Božího syna. Samotný úryvek jej sice ukazuje jako léčitele, který nedodrží sobotu, ale hlubší smysl je ve zmíněném spojení se samým vrcholem Písma. Ukřížováním a zmrtvýchvstáním se zjeví, kým Ježíš ve skutečnosti je.

Předmětem této práce je rozbor biblického textu. První kapitola je zaměřena na kritiku textu a jeho překlad do češtiny. Tématem druhé kapitoly je kontext v rámci druhého evangelia a porovnání s paralelními texty u ostatních evangelií. Další šest kapitol se zaměřuje na dílčí témata úryvku. Jedná se o synagogu, sobotu, ruku, uschlou, uzdravení a protivníky. Každá z těchto kapitol má podobnou strukturu. Začíná obecným úvodem. Dále je popsáno, jak se dané téma vyskytuje v Písmu a jak příslušné texty téma používají. Vždy je největší důraz kladený na kontext v rámci Markova evangelia. Podle témat je popsán pohled v rámci

ostatních evangelií, dalších novozákonních spisů a nakonec ve Starém zákoně. Ne vždy je tedy popsán v rámci celého Písma. Např. téma uzdravení je pouze v rámci Marka. Vychází se z jeho hojného výskytu v daném evangeliu. Naopak v případě kapitoly, která se snaží odpovědět, co znamená popis onemocnění uschlá ruka, se jedná jak o knihy Nového, tak i celého Starého zákona. Rozsah neodpovídá důležitosti tématu, ale jeho neintuitivního pochopení a málo relevantních výskytů.

Poslední kapitola má název Zjevení Ježíšovy moci. Zaměřuje se čistě na perikopu a předpokládá již přiblížení probraných aspektů v předchozích kapitolách. Text rozebírá po verších. Protože se jedná z literárního pohledu o vyprávění, využívá rozdělení z této oblasti.

1. Překlad Mk 3,1–6 a textově kritické poznámky

Práce se zabývá novozákonním textem. Neexistuje originální rukopis evangelia, ale pouze mladší rukopisy. Až do vzniku knihtisku se texty opisovaly ručně, a tak vznikaly chyby. Toho si všimli už ve starověku. Například básně Homéra musely být opravovány již v antice. To se nevyhnulo ani biblickému textu. Už Origenes († 253) v Alexandrii pracuje s běžně používanými metodami na biblický text.¹ Stejný autor vytváří i známou Hexaplu. Metoda se dále vyvíjela až do dnešní textové kritiky. Název pochází z řeckého slovesa *κρίνω*, které má význam *rozlišovat, dávat přednost, usuzovat, soudit*.² Slouží rekonstrukci pravděpodobného textu.

Metoda se dá rozdělit na vnější a vnitřní kritiku. U vnější se porovnává text v rukopisech a usuzuje se podle jejich důležitosti. Vnitřní textová kritika určuje pravděpodobnější text podle vnitřní stavby a snaží se rekonstruovat vznik různocnění. Dává například přednost kratšímu textu (*lectio brevior*), když předpokládá, že opisovač spíše něco připsal, než vypustil. Další pravidlo (*lectio difficilior*) upřednostňuje obtížnější čtení. Předpokládá pravděpodobnější variantu přepsání složitějšího jednodušším textem.³

V dnešní době jsou k dispozici kritická vydání Nového zákona, která předkládají pravděpodobný text po použití zmíněné metody. Zároveň přidávají v poznámkovém aparátu různocnění pro vlastní provedení textové kritiky.

Tato práce vychází z kritického vydání Nového zákona od editorů Nestle-Aland ve 27. vydání. Z toho to vydání je použit i kritický aparát. V současné době je nejnovější 28. vydání. To však nebylo k dispozici v tištěné formě. Proto bylo provedena kontrola s verzí dostupné na internetu a nebyly nalezeny v daném textu rozdíly. Při překladu z řečtiny byl používán Novozákonní slovník prof. Tichého, učebnice řečtiny doc. Bartoně a internetové stránky Bible Hub. K porovnání překladu je použitý Český studijní překlad (ČSP), Český ekumenický překlad (ČEP) a Jeruzalémská bible (ČJB)⁴.

1 Srov. STEINMANN, Jean. *Cesta k pramenům, Biblická archeologie a literární kritika*. Praha: Vyšehrad 1971, s. 134.

2 Srov. TICHÝ, Ladislav. *Slovník novozákonní řečtiny*. Olomouc: Burget 2001, *κρίνω*, s. 99.

3 Srov. OEMING, Manfred. *Úvod do biblické hermeneutiky, cesty k pochopení*. Přeložil Filip Čapek. Praha: Vyšehrad 2001, s. 48.

4 Viz. závěrečná bibliografie.

Mk 3,1

Καὶ εἰσῆλθεν πάλιν εἰς ὁτὴν συναγωγὴν. καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος ἐξηραμμένην ἔχων τὴν χεῖρα.

Překlad⁵

I vešel opět do synagogy. A byl tam člověk, který měl uschlou ruku.

Vstoupil opět do synagogy. A byl tam člověk, který měl odumřelou ruku. (ČSP)

Vešel opět do synagogy; a byl tam člověk s odumřelou rukou. (ČEP)

A zase vstoupil do synagogy a tam byl jakýsi člověk, kterému uschla ruka. (ČJB)

Textově kritické poznámky

U prvního verše je různocnění určitého členu τὴν, které některé rukopisy neobsahují.⁶ Text je vypuštěn u důležitých stálých svědků prvního řádu ze 4. století, a to Sinajského (Ⲱ) a Vatikánského (B) kodexu. Naopak se zmíněný člen vyskytuje v dalších stálých svědcích prvního řádu. Jsou to jak Alexandrijský kodex (A, 5. století) a Efrémův kodex (C, polovina 5. století), tak další. Pro vnitřní kritiku by se mohlo použít pravidlo *lectio brevior*, které by dávalo přednost vypuštění. Zde také došlo u 27. vydání Nestle-Aland ke změně oproti 25. vydání, které člen v textu neuvádělo.

Člen zde nemá větší význam a při překladu do češtiny se většinou vynechává.

Mk 3,2

καὶ παρετήρουν αὐτὸν εἰ τ τοῖς σάββασις ἰθεραπεύσει αὐτόν, ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ.

Překlad

A dávali pozor na něj, jestli v sobotu ho uzdraví, aby ho obžalovali.

Pozorně jej sledovali, zda ho v sobotu uzdraví, aby jej obžalovali. (ČSP)

Číhali na něj, uzdraví-li ho v sobotu, aby jej obžalovali. (ČEP)

5 U překladů bude vždy 1. vlastní překlad, 2. Český studijní překlad (ČSP), 3. Český ekumenický překlad (ČEP), 4. Jeruzalémská bible (ČJB).

6 Srov. Nestle-Aland, 27. vyd. Mk 3,1: „†Ⲱ B | txt A C D L W Θ 072 f^{1.13} 33. 2427 ㉓ sa (bo)“.

A oni ho sledovali, zda ho v sobotní den uzdraví, aby ho obžalovali. (ČJB)

Textově kritické poznámky

Ve druhém verši se nacházejí dvě různočtení. Některé rukopisy vkládají před *τοῖς σάββασι* předložku s D. *ἐν* ve významu *v, ve*. Jedná se z významnějších o Sinajský kodex (κ), Efrémův kodex (C). Naopak předložku nemá z významnějších Alexandrijský kodex (A) a Vatikánský (B).⁷ Z hlediska vnitřní kritiky také můžeme použít pravidlo *lectio brevior*, podle kterého se předložka spíše v průběhu opisování přidala, než vypustila. Předložka při překladu nemá větší význam. Pouze je zdůrazněním *v sobotu*.

Druhé různočtení je u slovesa *θεραπεύω* - *sloužím, obsluhuji, léčím*. Ve většině textových svědků má podobu *θεραπεύσει* – 3. os. ind. fut. akt. V Sinajském kodexu (κ) a v dalších méně významných je však v prez. také ind. *θεραπεύει*.⁸ Pravděpodobně došlo k harmonizaci s Lukášovým evangeliem (Lk 6,7). U Lukáše naopak také došlo k harmonizaci s Markem a ve Vatikánském kodexu (B) a dalších méně významných je varianta ve fut. Sinajský kodex (κ) má tvar prez. v obou evangeliích. Prez. různočtení více akcentuje průběhovost na úkor konkrétní události. Více v kapitolo synopse.

Mk 3,3

καὶ λέγει τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ἑνὶ τὴν ξηρὰν χεῖρα ἔχοντι, ἔγειρε ἑαυτὸν εἰς τὸ μέσον.

Překlad

I říká člověku, který měl suchou ruku: „Vstaň do středu.“

A on tomu člověku s odumřelou rukou řekl: „Postav se doprostřed.“ (ČSP)

On řekl tomu člověku s odumřelou rukou: „Vstaň a pojď doprostřed!“ (ČEP)

On říká tomu muži, který měl uschlou ruku: "Postav se! Sem doprostřed!" (ČJB)

Textově kritické poznámky

Ve třetím verši je více různočtení části *ἢν ξηρὰν χεῖρα ἔχοντι*. U Vatikánského kodexu je pořadí slov *ἢν χεῖρα ἔχοντι ξηρὰν*.⁹ Naopak pořadí *ἔχοντι ἢν χεῖρα ξηρὰν* má Washingtonský kodexu (W, 5. století) a také je dosvědčeno Vulgátou. Bezův kodex (D, 5. nebo 6. století) má

⁷ Srov. Nestle-Aland, 27. vyd. Mk 3,2: „Τ ενκ C D H Θ 1241. 2542. l 2211 al | txt A B L W 072f 1.¹³33. 2427“.

⁸ Srov. Nestle-Aland, 27. vyd. Mk 3,2: „Γ -ευει κ W Δ 072. (579) pc“.

⁹ Srov. Nestle-Aland, 27. vyd. Mk 3,3: „† 1 3 4 2 B (L) (28). 565. 892. 2427. (2542. l 2211) (pc) a“.

stejně pořadí, ale místo přídavného jména *ξηρός* má part. *ἐξηραμμένην*.¹⁰ Alexandrijský kodex má také part. a pořadí zmíněných slov *ἐξηραμμένην ἔχοντι τὴν χεῖρα*.¹¹ Editoři použili variantu, která se nachází v Sinajském kodexu (Ⲛ).¹² Pořadí slov nemá velký vliv na překlad. Part. mohlo nahradit při opisování přídavné jméno, když bylo použité již v první verši. Vzhledem k tomu, že čeština nemá part., rozdíl se neprojeví.

Bezúv kodex (D) přidává po *ἔγειρε* navíc *καὶ στηθι*. Varianta odkazuje na paralelní text u Lukáše (Lk 6,8).¹³ Podle vnitřní kritiky se jednoznačně může použít pravidlo *lectio brevior*, které je zde navíc podpořeno pravděpodobným přepisem ze synoptického textu. Při překladu přímé řeči by mohl znít: *Vstaň a postav se doprostřed*.

Mk 3,4

καὶ λέγει αὐτοῖς, ἔξεστιν τοῖς σάββασιν ᾿ἀγαθὸν ποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι, ψυχὴν σῶσαι ἢ ᾿ἀποκτεῖναι; οἱ δὲ ἐσιώπων.

Překlad

A říká jim: „Je dovoleno v sobotu udělat dobře, nebo udělat špatně, život zachránit, nebo zabít?“ Oni ale mlčeli.

A jim řekl: „Je v sobotu dovoleno učinit dobře, nebo zle, duši zachránit, nebo zahubit?“ Ale oni mlčeli. (ČSP)

Pak se jich zeptal: „Je dovoleno v sobotu jednat dobře, či zle, život zachránit, či utratit?“ Ale oni mlčeli. (ČEP)

A říká jim: "Je v sobotní den dovoleno konat dobro spíš než konat zlo, život zachránit spíš než jej utratit?" Ale oni mlčeli. (ČJB)

Textově kritické poznámky

Čtvrtý verš má tři varianty slovního spojení *ἀγαθὸν ποιῆσαι*. Významné rukopisy používají složeninu *ἀγαθὸποιῆσαι*. Složenina je ze stejných slov, tedy má stejný význam. Jedná se o Alexandrijský kodex (A), Vatikánský (B), Efrémův (C) a další méně významné kodexy.¹⁴ Podle pravidla *lectio difficilior* mohl opisovatel použít složeninu, která je použita

10 Srov. Nestle-Aland, 27. vyd. Mk 3,3: „4 1 3 2 W lat (sed 2 3 C³; sed ἐξηραμμένην D)“.

11 Srov. Nestle-Aland, 27. vyd. Mk 3,3: „ἐξηραμμένην ἔχοντι τὴν χεῖρα A 0213f 1.^{13 33} ㉓“.

12 Srov. Nestle-Aland, 27. vyd. Mk 3,3: „txt Ⲛ C* Δ Θ (33^{vid})“.

13 Srov. Nestle-Aland, 27. vyd. Mk 3,3: „Τ p) και στηθι D c (e f) sa“.

14 Srov. Nestle-Aland, 27. vyd. Mk 3,4: „᾿αγαθοποιῆσαι A B C L Θ f^{1.13} 2427 ㉓“.

u následujícího slova s opačným významem *κακοποιῆσαι*. Bezův kodex (D) předsazuje neurčité zájmeno *τι* ve významu *něco, cosi*.¹⁵ Tím jen zdůrazní *něco dobrého*. Jedná se o klasický případ *lectio brevior*. Jako v předchozím verši je převzata varianta ze Sinajského kodexu (Ⲛ).¹⁶

Regiuský (L, 8. st.) a Washingtonský kodex (W) na místě slovesa *ἀποκτείνω* - *zabíjet* má *ἀπόλλυμι, ὕναι* – *hubit, ničit, ztrácet*. Varianta se nachází v paralelním místě u Lukáše (6,9).¹⁷ Stojí za povšimnutí, že v předchozím verši se vyskytlo různocnění shodné se synoptickým úryvkem v Bezůvu kodexu (D), který zde má shodnou variantu s většinou textových svědků. Rozdíl významu sloves se bude řešit v kapitole synoptického srovnání.

Mk 3,5

καὶ περιβλεψάμενος αὐτοὺς μετ' ὀργῆς, ὁ συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ Γπωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, λέγει τῷ ἀνθρώπῳ, ἔκτεινον τὴν χεῖρα. καὶ ἐξέτεινεν, καὶ ἀπεκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ.

Překlad

Rozhlídl se po nich s hněvem, zarmoucen nad tvrdostí srdcí jejich, říká tomu člověku: „Vztáhni ruku!“ I vztáhl a byla uzdravena ta jeho ruka.

Rozhněvaně se po nich rozhlédl a hluboce zarmoucen nad tvrdostí jejich srdce řekl tomu člověku: „Natáhni svou ruku.“ Natáhl ji, a jeho ruka byla uzdravena. (ČSP)

Tu se po nich rozhlédl s hněvem, zarmoucen tvrdostí jejich srdce, a řekl tomu člověku: „Zvedni ruku!“ Zvedl ji, a jeho ruka byla zase zdravá. (ČEP)

Tu se po nich hněvivě rozhlédl a zarmoucen nad zatvrzelostí jejich srdce říká tomu muži: „Natáhni tu ruku.“ On ji natáhl a ruka byla zase v pořádku. (ČJB)

Textově kritické poznámky

Washingtonský kodex (W) vypouští part. *συλλυπούμενος* ve významu *mít soucit*.¹⁸

15 Srov. Nestle-Aland, 27. vyd. Mk 3,4: „*τι αγαθον ποιησαι D b e*“.

16 Srov. Nestle-Aland, 27. vyd. Mk 3,4: „*txt Ⲛ W*“.

17 Srov. Nestle-Aland, 27. vyd. Mk 3,4: „*Γp* ἀπολεσαι L W Δ Θ f 1.13 28. 565. 579. 700. 892. 1424. 2542. l 2211 al latt sys.p sams † txt Ⲛ A B C D 2427 M syh samss bo“.

18 Srov. Nestle-Aland, 27. vyd. Mk 3,5: „*° W b c d*“.

Kodex Cyprius (K^e, 9. st.) a málokteré kodexy místo podstatného jména *πωρώσις* - *zatvrzení*, (*přeneseně*) *slepota*¹⁹ má *πήρώσις* – *zmrzačení*; *oslepení*, *slepota*.²⁰ Variantu *νεκρώσει* – *umírání*, *odumírání*; *odumření*; *neplodnost*²¹ používá Bezův kodex (D) spolu s většinou kodexů *Vetus Latina*.²²

Významné kodexy vkládají po slově *χειρα* zdůraznění *σου* – *tvá*. Jeden z mála významných, který nepřidává zájmeno, je Vatikánský kodex (B). Slovo se nachází také v paralelních evangeliích jak u Lukáše (6,10), tak u Matouše (12,13), kde je však před podstatným jménem a ne po něm jako zde.²³ Z hlediska vnitřní kritiky je pro vynechání slova jak pravidlo *lectio brevior*, tak odlišnost od paralelních úryvků.

Mk 3,6

καὶ ἐξελθόντες οἱ Φαρισαῖοι εὐθὺς μετὰ τῶν Ἡρωδιανῶν συμβούλιον ἔδίδουν κατ' αὐτοῦ ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν.

Překlad

Když farizeové vyšli, hned se s herodiány radili proti němu, jak by ho zahubili.

Když farizeové vyšli, hned se s herodiány proti němu radili, jak by ho zahubili. (ČSP)

Když farizeové vyšli, hned se proti němu s herodiány umlouvali, že ho zahubí. (ČEP)

Když farizeové vyšli ven, hned se proti němu radili s herodiány, jak by ho zahubili. (ČJB)

Textově kritické poznámky

Šestý verš má pouze u jednoho slova různocnění, zato čtyři možnosti, a to ve významných rukopisech. Autoři kritického vydání Nestle-Aland v textu uvádí *ἔδίδουν*, což je 3. os. ind. impf. akt. slovesa *δίδωμι* – *dávat, ustanovit, určit, způsobit*.²⁴ Sloveso je ve Vatikánském (B) a Regiuském (L) kodexu.

19 Srov. TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*, *πωρώσις*, s. 150.

20 Srov. TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*, *πήρώσις*, s. 136.

21 Srov. TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*, s. 115.

22 Srov. *Nestle-Aland*, 27. vyd. Mk 3,5: „Γπρ- 17 ρσ |νεκρώσει D it sy^s“.

23 Srov. *Nestle-Aland*, 27. vyd. Mk 3,5: „Τ ρ) σου x A C D K L P W Δ Θ f^{1.13} 28. 565. 579. 700. 892. 1241. (1424). 2542. l 2211 pm latt sy | txt B Γ 2427 pm“.

24 Srov. TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*, s. 43.

Jiné rukopisy mají tři různé tvary slovesa ποιῶ - *dělat*.²⁵ Obě slovesa se vztahují k předmětu συμβούλιον, ου, τό - *porada, usnesení*. Ve slovníku novozákonní řečtiny je přímo uvedena vazba se slovesem δίδωμι ve významu *radit se, osnovat*.²⁶ Varianta s δίδωμι je semitismus.²⁷ Naopak spojení se slovesem ποιῶ je latinismus (*consilium facere*), který je obvyklejší.²⁸ Dle *lectio difficilior* je tedy pravděpodobnější méně obvyklé spojení s δίδωμι.

Sinajský (Ⲭ) a Efrémův kodex (C) mají sloveso ποιῶ v aor. ἐποίησαν. Alexandrijský kodex (A) má formu imperfekta. Je to tedy stejný morfologický tvar jako ve Vatikánském kodexu. Aorist zdůrazňuje dokonavost. Zde ve významu *poradili se*. Naopak impf. zdůrazňuje delší poradu, která nemusela být dokončena. Bezův kodex (D) má part. V případě part. by ve větě bylo plnovýznamové sloveso pouze ἀπόλλυμι v konj. a věta by se obtížněji překládala. Podle pravidla vnitřní kritiky *lectio difficilior* by bylo různočtení v part. pravděpodobnější. V ostatních případech se vnitřní kritika nedá použít.²⁹

Souhrnný přehled textově kritických variant

Ve v. 1 se jedná pouze o určitý člen τὴν . Ten se v překladu ani neprojeví.

Ve v. 2 se nachází dvě různočtení. Jedná se o předložku s D. ἐν. Předložka tu nemá větší význam, pouze je zdůrazněním *v sobotu*. Druhé různočtení je u slovesa θεραπεύω, kde ve většině svědcích má podobu fut. V Sinajském kodexu je však v préz. Došlo nejspíše k harmonizaci s Lk.

V. 3 má varianty v pořadí slov. Významnější je různočtení, které přidává καὶ στήθι – *postav se*. Varianta odkazuje na paralelní text u Lukáše.

V. 4 má tři varianty slovního spojení ἀγαθὸν ποιῆσαι. Některé rukopisy mají složeninu ἀγαθὸποιῆσαι. Další varianta předsazuje neurčité zájmeno τι ve významu *něco, cosi*. Tím jen zdůrazní *něco dobrého*. Dále některé rukopisy místo slovesa ἀποκτείνω mají ἀπόλλυμι s podobným významem. Sloveso se nachází v paralelním místě u Lk.

Washingtonský kodex v pátém verši vypouští part. συλλυπούμενος ve významu *mít soucit*. Další různočtení je u podstatného jména πωρώσει, kde jsou varianty πηρώσει a νεκρώσει.

25 Srov. TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*, s. 139.

26 Srov. TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*, s. 161.

27 Srov. PESCH, R. *Il vangelo di Marco*, s. 320.

28 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Sacra Pagina. Evangelium podle Marka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 130.

29 Srov. *Nestle-Aland*, 27. vyd. Mk 3,6: „Γ ἐποίησαν Ⲭ C Δ Θ 892^{mss} pc | ἐποιουν A (W) f¹ 33 ℣ | ποιουντες D a | txt B L f¹³ 28. 565. 700. 892^{*vid}. 2427 pc bo^{mss}“.

Významné kodexy dále vkládají po slově *χειρα* zdůraznění *σου* – *tvá*, jak se paralelně nachází u Lukáše a Matouše.

Různočtení ve v. 6 je u slovesa *δίδωμι*. Některé rukopisy mají tři různé morfologické tvary slovesa *ποιῶ*, které má prakticky stejný význam.

Shrnutí

Samotný text v evangeliu svatého Marka nemáme v originále. Pomocí poznámkového aparátu kritického vydání Nestle-Aland byla zhodnocena různočtení zachovaná ve významných písemných svědcích. Různočtení se nacházelo v každém ze 6., ale nejednalo se o významnější rozdíly.

2. Kontext Mk 3,1–6 a synoptické srovnání

Evangelium podle Marka

Evangelium podle Marka je tradičně řazeno jako druhé za Matoušovým. Také zájem o něj byl nevýznamný od patristiky až do 19. st. Např. Augustin († 430) popisuje Marka jako *věrného sluhu a zkracovatele Matouše*.³⁰ S rozvojem hypotézy dvou pramenů však dochází k většímu zájmu o tuto knihu, který trvá dodnes.

Jako u ostatních evangelií nebylo součástí původních textů jméno autora. Od 2. st. se objevuje název *κατά Μαρκον*.³¹ Nejstarší tradice ztotožňuje autora s Janem Markem, který se objevuje ve Sk a NZ. listech ve společnosti se sv. Pavlem a sv. Petrem. Jestli se jedná o stejnou osobu, se biblisté neshodují. O autorovi druhého evangelia můžeme s jistotou tvrdit, že to byl helénistický Žid a uměl aramejsky. Dále nebyl dobře obeznámen s galilejským prostředím. Pro tuto slabou znalost se usuzuje, že nejspíše psal mimo území Palestiny. Vysvětlování aramejských výrazů svědčí o adresátech obrácených z pohanství. Většina biblistů pokládá za místo sepsání Řím. Doba sepsání je přibližně kol. r. 70. Exegeté se neshodnou, jestli před, nebo po zničení jeruzalémského chrámu.³²

Členění

Nevíme přesně, jak autor evangelia skládal svoje dílo a jaké zamýšlel členění. Nejjistěji jde oddělit poslední část 16,9–20, která se nevyskytuje v nejstarších rukopisech. Někteří autoři dále rozdělují text na dvě části Petrovým vyznáním u Cesareje Filipovy 8,27–30. První část pak odpovídá na otázku: *Kdo je Ježíš?* a druhá *Jaký mesiáš je Ježíš?*³³ Tyto oddíly pak biblisté dále dělí. Pesch³⁴ ve svém komentáři primárně přeskakuje dělení na dvě části a rozděluje text na 6 *velkých oddílů* a 13. kapitolu dává extra.³⁵

30 AUGUSTIN. *De consensu evangelistarum* I, 2, 4 (PL 34).

31 = podle Marka; První dochovaná zmínka autorství je u biskupa Papia z Hierapole (kol. r. 130) dochovaná u Eusebia. Srov. EUSEBIUS. *Církevní dějiny*. Teologické studie. Přeložil: Novák, Josef. Česká katolická Charita v Ústředním církevním nakladatelství v Praze, 1988, s. 62.

32 Obsáhleji např.: POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*. Edice: *Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 2*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2016, ss. 1–26. nebo DONAHUE, J. *Sacra pagina, Evangelium podle Marka*, ss. 13–54.

33 Srov. DUBOVSKÝ, Petr (ed.). *Marek. Komentáře k Novému zákonu 1*. Trnava: Dobrá kniha, 2013, s. 59.

34 Rudolf Johannes Pesch († 2011) německý NZ. biblista.

35 Srov. PESCH, Rudolf. *Il vangelo di Marco, Commentario teologico del Nuovo testamento*. Brescia: Paideia Editrice, 1980, ss. 78-90.

1. velký oddíl	1,1 – 3,6	
	Počátek evangelia	1,1 – 15
	Počátek aktivity Ježíše v moci	1,16–34
	Vrchol působení Ježíše v Galileji	1,35–45
	Spor o Ježíšově moci	2,1 – 3,6
2. velký oddíl	3,7 – 6,29	
3. velký oddíl	6,30 – 8,26	
4. velký oddíl	8,27 – 10,52	
5. velký oddíl	11,1–12,44	
	13,1–37	
6. velký oddíl	14,1 – 16,8	
	16,9–20	

1. velký oddíl

Perikopa začátku 3. kapitoly se tedy nachází v 1. oddíle. Děj se odehrává v Galileji. Přímo v textu se několikrát objevuje určení místa, a to: Galilea (1,14.28.39), Galilejské moře (1,16; 2,13) a Kafarnau (1,21; 2,1). Marek také v 1,9 nazývá Ježíše *ἀπὸ Ναζαρετ τῆς Γαλιλαίας*.³⁶ Mezi biblisty panuje shoda, že Kristus v Galileji prožil většinu svého života, a to v Nazaretě. Svě veřejné působení právě zahajuje ve své rodné oblasti v Kafarnau u Galilejské moře. I jeho apoštolové odtud pocházejí.

Území se nachází v severní části Palestiny západně od Galilejské moře. Obyvatelstvo bylo historicky promícháno s pohany, proto se obyvatelé Judeje na ně dívali pohrdavě. To se odráží např. u Matouše 4,15d *Galilea pohanů*. Měli také zvláštní výslovnost hrdelnic, což např. prozradilo sv. Petra při jeho zapření. Politicky byla Galilea po smrti Heroda Velikého r. 4 př. Kr. nezávislá na Judeji a vládl jí Herodes Antipa († 39) s titulem tetrarcha.³⁷

Jak bylo řečeno výše, současný název *Κατὰ Μάρκον*³⁸ není původní a vyskytuje se až u Ireneje z Lyonu († asi 202). První v. evangelia *Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ [Υἱοῦ Θεοῦ]*³⁹ je tak název celé knihy, jak bylo obvyklé u starověkých i středověkých textů.⁴⁰ Zároveň shrnuje celé evangelium výrokem: *Ježíš je Kristus*, hebrejsky *Mesiáš*.

První část po titulu Mk 1,2–13 je prolog, který pojednává o Janu Křtiteli, o křtu Ježíše od Jana a jeho pokoušení na poušti. Následují dva v. 14.15, kde Ježíš poprvé promluví u Marka

36 = z Nazareta Galilejského

37 Srov. NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. 2. zcela přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Kalich, 1956, *Galilea*, s. 183.

38 = Podle Marka

39 Počátek evangelia Ježíše Krista [Syna Božího]; titul Syn Boží není ve všech rukopisech

40 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, s. 27.

ohlášením Božího Království. Perikopa 16–34 je někdy nazývána *Den v Kafarnaum*.⁴¹ Celá se odehrává v daném městečku. Začíná na pobřeží Galilejského moře, kde Ježíš povolává své první čtyři učedníky v čele se Šimonem. Pokračuje v sobotu v místní synagoze. Zde nejen učí, ale také činí první zázrak, a to vyhnání nečistého ducha z posedlého. Oboje vytváří *úžas a ...rozšíření pověsti o něm po celé galilejské krajině...* (Mk 1,27n). Tento úryvek má několik podobností s Mk 3,1–6 a bude níže více porovnán. Ježíš po odchodu ze synagogy jde již se svými učedníky do domu Šimona a Ondřeje, kde uzdravuje Šimonovu tchyni. Večer se u domu shromáždí celé město a Ježíš uzdravuje jejich nemocné.

Další vv. 35–45 jsou umístěny do okolí. Ježíš se prvně modlí brzo ráno na pustém místě, následně odchází do okolních městeček, kde hlásá v jejich synagogách a vyhání zlé duchy. Uzdraví malomocného, který i přes zákaz o uzdravení mluví, *...takže Ježíš už nemohl veřejně vejít do města, ale zůstal venku na opuštěném místě. A chodili k němu odevšad* (Mk 1,45b).

S druhou kapitolou začíná oddíl sporů. Ježíš se po několika dnech vrací do Kafarnaum, kde uzdraví ochrnutého. Při tom pronáší: „...Synu, odpouštějí se ti hříchy“ (2,5b). To vadí přítomným zákoníkům, kteří to považují za rouhání. Zde nikdo veřejně nevystoupí proti Kristu, pouze o tom v duchu uvažují. Naopak po zázraku a odchodu po vlastních dříve ochrnutého *...všichni žasli a chválili Boha...* 2,12b. Poté, co Ježíš povolá celníka Léviho, přijímá jeho pozvání ke stolu s dalšími hříšníky. To pohoršuje zákoníky z farizejské strany. Když učedníci Jana a farizeové pozorují, že se učedníci Ježíše nepostí, přicházejí k němu a upozorňují na to.

Vv. 2,23–28 je text bezprostředně předcházející perikopě 3,1–6. Je zde spor o sobotu s farizeji na pozadí práce se zrní z klasů. Ježíš se odvolává na Davida, který v sobotu jedl posvátné chleby. Perikopa končí jeho výrokem: *...Proto je Syn člověka pánem nad sobotou* (2,28). Dále následuje perikopa 3,1–6, kde pokračuje spor o sobotu. Celý tento první oddíl tedy končí první předpovědí smrti Ježíše ve v. 3,6.

Někteří biblisté však připojují ještě následujících šest v. Zde Ježíš jde k moři, kde dále uzdravuje.⁴² Naopak někteří exegeté vidí mezi v. 6. a v. 7. náhlou změnu tématu.⁴³ Oddělení je

41 Srov. např. PESCH, R. *Il vangelo di Marco*, s. 80. nebo POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, s. 249.

42 Srov. LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*. Edice: *Malý stuttgartský komentář. Nový zákon. Svazek 2*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, ss. 15 a 48.

43 Srov. PESCH, R. *Il vangelo di Marco*, s. 322.

podepřené podobnými frázemi na začátku oddílů u Mk, a to 6,30 a 8,27.⁴⁴ Proto se práce zabývá kontextem pouze předchozím.

Celkově se dá říci o prvním oddíle, který byl výše shrnut, že se jedná o postupné zjevování Ježíše a jeho moci. Děje se to jednak pomocí jeho učení, které má moc (1,22), dále zázračným uzdravováním, vyháněním nečistých duchů a také deklarováním moci nad sobotou. Pesch pojmenovává celý první oddíl *zjevení Ježíše v moci*⁴⁵ a jako klíčová slova uvádí *ἔρχομαι*⁴⁶ a *ἐξουσία*.⁴⁷ Jeho jednání vzbuzuje prvně úžas. Ten mu přivádí známost, kterou se sice snaží tlumit, ale přesto zůstává na opuštěných místech. Postupně začínají spory s různými skupinami. Celá tato gradace končí v 3,6 první zmínkou o jeho zahubení.

Porovnání zázračných uzdravení

Změna se neděje na straně Krista, ale jeho okolí. To je ukázáno na porovnání prvního zázračného uzdravení u Mk 1,21–28 s posledním uzdravením v tomto oddílu 3,1–6. Tučně jsou vyznačené shodné parametry.

1,21–28	3,1–6
²¹ Když přišli do Kafarnaum, hned v sobotu šel do synagogy a učil. ²² I žasli nad jeho učením, neboť je učil jako ten, kdo má moc, a ne jako zákoníci. ²³ V jejich synagóze byl právě člověk posedlý nečistým duchem. Ten vykřikl:	¹ Vešel opět do synagogy ; a byl tam člověk s odumřelou rukou. ² Číhali na něj, uzdraví-li ho v sobotu , aby jej obžalovali. ³ On řekl tomu člověku s odumřelou rukou: „Vstaň a pojď doprostřed!“
²⁴ „Co je ti do nás, Ježíši Nazaretský? Přišel jsi nás zahubit? Víím, kdo jsi. Jsi Svatý Boží.“	⁴ Pak se jich zeptal: „Je dovoleno v sobotu jednat dobře, či zle, život zachránit, či utratit?“ Ale oni mlčeli.
²⁵ Ale Ježíš mu pohrozil: „Umlkni a vyjdi z něho!“ ²⁶ Nečistý duch jím zalomcoval a s velikým křikem z něho vyšel.	⁵ Tu se po nich rozhlédl s hněvem, zarmoucen tvrdostí jejich srdce, a řekl tomu člověku: „Zvedni ruku!“ Zvedl ji, a jeho ruka byla zase zdravá.

44 Srov. Tamtéž, s. 80.

45 Srov. Tamtéž, s. 80.

46 ἔρχεσθαι – přicházím, jdu; Mk 1,14.16.28.36.

47 ἐξουσία – právo, oprávnění; moc; Mk 1,22.27.

<p>²⁷Všichni užasli a jeden druhého se ptali: „Co to je? Nové učení plné moci – i nečistým duchům přikáže, a poslechnou ho.“</p> <p>²⁸A pověst o něm se rychle roznesla všude po celé galilejské krajině.</p>	<p>⁶Když farizeové vyšli, hned se proti němu s herodiány umlouvali, že ho zahubí.</p>
---	--

Na porovnání lze vidět podobné pozadí. Oboje se odehrává v sobotu a v synagoze. Rozdíl je u lidí. V prvním případě jsou užaslí z jeho učení před popisem exorcismu. Ve druhém na něj číhají kvůli obžalobě. U obou případů není řečeno, do jakých skupin patří aktéři. V první perikopě není zaznamenána žádná interakce Ježíše s přihlížejícími. U druhé naopak je, i když mluví jen Ježíš a oni mlčí. První příběh končí jako začíná úžasem a rozšířením pověsti o něm. Druhý podobně končí jako začíná. Na začátku číhali kvůli obžalobě a na konci se na ní shodují. V posledním v. druhé perikopy jsou oproti první zmíněny skupiny, z kterých pocházejí aktéři. Ježíš tedy podobně uzdravuje v sobotu, ale lidé reagují odlišně.

Synoptická evangelia

Ze čtyř kanonických evangelií jsou si první tři podobná, na rozdíl od čtvrtého podle Jana. Nazývají se synoptická z řec. *συνοπτικός*.⁴⁸ Název je použit podle metody, kde se evangelia napíší do tří sloupců, aby se mohla lépe porovnat. Existuje několik hypotéz a teorií vzájemného ovlivňování. V současnosti nejvíce přijímaná je *Teorie dvou pramenů*, která předpokládá hypotetický spis Pramen logií Q. Považuje Mk za nejstarší evangelium a u Mt s Lk předpokládá ovlivnění Q a Mk.⁴⁹ Perikopa 3,1–6 má paralelu jak u Mt, tak u Lk. U Jana se paralela nenachází.

Evangelium podle Matouše

Podle tradice je autorem prvního evangelia apoštol Matouš, který byl původně celník. Samotný text jako u Mk o autorství mlčí a titul byl přidán později. O anonymním autorovi můžeme tvrdit, že pocházel z židovského prostředí, které také znal. Text byl primárně určen pro křesťanskou obec s větším zastoupením židokřesťanů a *...je považován za nejvíce „židovské“ evangelium*.⁵⁰ Na rozdíl od Mk nevysvětluje židovské reálie. Pro Mt je první

48 = přehledný, shrnutí v celek

49 Srov. POKORNÝ, Petr – HECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona. Přehled literatury a teologie*. Praha: Vyšehrad, 2013, ss. 361-377.

50 HARRINGTON, Daniel J. *Sacra Pagina Evangelium podle Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 200, s. 29.

misijní oblastí Izrael. Papiáš z Hieropole (kol. r. 130) dokonce tvrdí, že napsal původní text v hebrejštině.⁵¹ Použitá řeč. je dobrá a je možné, že vylepšil jazyk od Mk a Q. Nicméně po vzoru Septuaginty (LXX) používá semitskou řečtinu.⁵² Předpokládaná doba vzniku je mezi r. 85 až 90 po Kr.⁵³

Kontext paralelního textu u Mt

Paralelní text k Mk 3,1–6 je Mt 12,9–14. Jako nadřazený celek se dá například vzít Mt 11,1–12,50, který se může nazvat *Odmítnutí Ježíše*.⁵⁴ Geograficky se odehrává v Galileji. Ohraničen je 11,1 pro Matouše typickou formulí *...když Ježíš dokončil tyto příkazy...*, která ukončuje řeči. Tyto bloky se u Mt vyskytují pětkrát.⁵⁵ 13. kapitola je souborem podobenství o království. Kapitoly 11 a 12 mají oproti předchozímu a následnému celku větší narativní ráz.

11. kapitola začíná otázkou Jana Křtitele z vězení, jestli je Ježíš *...ten, který má přijít...* Na to Ježíš odpovídá a dále mluví o odmítnutí Jana Křtitele protože *nejedl a nepil* (11,18) i Syna člověka, který *jí a pije* (11,19). Dále pronáší běda nevěřícím městům a chválí Otce, že *...zjevil věci maličkým* (11,25). Kapitola 12. začíná sporem o sobotu (12,1–8), která má paralelu u Mk 2,23–28. Také zde je to bezprostřední předcházející text uzdravení v sobotu.

Následně Ježíš odchází a po zprávě o uzdravování nemocných evangelista cituje z Izaiáše text o Božím služebníku Mt 12,18–21 ← Iz 42,1–4. Po exorcismu je obviněn ze spojitosti s Belzebubem. V následujících perikopách 12. kapitoly požadují zákoníci a farizeové znamení, Ježíš mluví o závažnosti slov a o návratu nečistého ducha. Kapitola končí Ježíšovou rodinou, kde ale on za její členy považuje toho *...kdo činí vůli mého Otce* (12,50).

Evangelium podle Lukáše

Třetí evangelium má titul *podle Lukáše*, ale jako u ostatních evangelií jde o pozdější úpravu. Nejstarší tradice pochází od Ireneje z Lyonu († asi 202),⁵⁶ kde je ztotožněn s Pavlovým společníkem známým z listů sv. Pavla. O něco mladší tradice ho považuje za lékaře. Z textu jde vidět, že autor měl helénistické vzdělání a dokázal střádat styly řeč.

51 Srov. EUSEBIUS. *Církevní dějiny*, s. 62.

52 Srov. HARRINGTON, D. *Sacra pagina. Evangelium podle Matouše*, s. 13.

53 Srov. Tamtéž, s. 18.

54 Tamtéž, s. 15.

55 Viz. Tamtéž, s. 14.

56 Srov. JOHNSON, Luke T. – HARRINGTON, Daniel J. (ed.). *Sacra Pagina. Evangelium podle Lukáše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 32.

U prvních čtenářů se předpokládá pohanské prostředí.⁵⁷ Za předpokladu teorie Dvou pramenů se Lk drží Mk, rozšiřuje a upravuje text pro lepší čitelnost. Například zpřesňuje,⁵⁸ vynechává přehánění a spojuje perikopy. Doba sepsání může být mezi r. 80 až 90 po Kr.⁵⁹

Kontext paralelního textu u Lk

Paralelní text k Mk 3,1–6 je Lk 6,6–11. Za nadřazený celek se dá považovat 4,14–9,50, který se dá také vymezit geograficky na území Galilee. Předchozí kapitoly pojednávají o Ježíšově narození a dětství a o přípravě na jeho veřejnou činnost křtem a pokušením. Od v. 9,51 se Ježíš ubírá k Jeruzalému.

V. 4,14 začíná jeho působením a hned je dodáno, že se o něm rozšířila pověst. Oproti Mk začíná působit v Nazaretě, kde vyrostl, ale hned se setkává s odporem a obyvatelé ho chtějí svrhnout z hory. Na to odchází do Kafarnaum. Zde uzdravuje posedlého a to vzbuzuje úžas. Dále uzdravuje Šimonovu tchyni a další nemocné. Povolává své učedníky z rybářů. Od v. 5,12 následují perikopy paralelním pořadím k Mk.⁶⁰ Po uzdravení v sobotu bezprostředně následuje vyvolení Dvanácti, před které je u Mk předřazena perikopa o uzdravování na břehu jezera. Dále Lukáš vypráví o kazatelské činnosti Krista a uzdravování. V 9. kapitole je Petrovo vyznání, předpovědi utrpení a proměnění na hoře.

Synopse Mk 3,1–6

Jak bylo napsáno výše, paralelní v. k Mk 3,1–6 jsou Mt 12,9–14⁶¹ a Lk 6,6–11⁶². Matouš vkládá v. 11n, které nemají paralelu u Mk ani Lk. Pro lepší porovnání jsou použité barvy podle klasického míchání RGB. Mk: **červená** (r), Mt: **zelená** (g), Lk: **modrá** (b) a synopse:

57 Srov. JOHNSON, L. *Sacra Pagina. Evangelium podle Lukáše*, s. 14.

58 Např. Herodes má u Mk 6,14 titul král, ale u Lk 9,7 titul tetrarcha.

59 Srov. JOHNSON, L. *Sacra Pagina. Evangelium podle Lukáše*, s. 13.

60 Uzdravení malomocného Mk 1,40–45 || Lk 5,12–16; Uzdravení ochrnutého Mk 2,1–12 | Lk 5,17–26; Povolání celníka Mk 2,13–17 || Lk 5,27–32; Spor o púst Mk 2,18–22 || Lk 5,33–38; Spor o sobotu Mk 2,23–28 || Lk 6,1–5 a Uzdravení v sobotu Mk 3,1–6 || Lk 6,6–11.

61 ⁹Odtud šel dál a přišel do jejich synagógy. ¹⁰A byl tam člověk s odumřelou rukou. Otázali se Ježíše: „Je dovoleno v sobotu uzdravovat?“ Chtěli ho totiž obžalovat. ¹¹On jim řekl: „Kdyby někdo z vás měl jedinou ovečku, a ona by mu v sobotu spadla do jámy, neuchopil by ji a nevytáhl? ¹²A oč je člověk cennější než ovce! Proto je dovoleno v sobotu činit dobře.“ ¹³Potom řekl tomu člověku: „Zvedni tu ruku!“ Zvedl ji, a byla zase zdravá jako ta druhá. ¹⁴Farizeové vyšli a smluvili se proti němu, že ho zahubí. (Mt 12,9–14).

62 ⁶V jinou sobotu vešel do synagógy a učil. Byl tam člověk, jehož pravá ruka byla odumřelá. ⁷Zákoníci a farizeové si na Ježíše dávali pozor, uzdravuje-li v sobotu, aby měli proč ho obžalovat. ⁸On však znal jejich myšlenky. Řekl tomu muži s odumřelou rukou: „Vstaň a postav se doprostřed.“ On se zvedl a postavil se tam. ⁹Ježíš jim řekl: „Ptám se vás: Je dovoleno v sobotu činit dobře, či zle, život zachránit, či zahubit?“ ¹⁰Rozhlédl se po všech a řekl tomu člověku: „Zvedni tu ruku!“ On to učinil a jeho ruka byla zase zdravá. ¹¹Tu se jich zmocnila zlost a radili se spolu, co by měli s Ježíšem udělat. (Lk 6,6–11).

pokud jsou všechny tři shodné je **černá** (r + g + b), Mk a Mt je **žlutá** (r + g), Mk a Lk je **purpurová** (r + b) nakonec Mt a Lk **azurová** (g + b).

Mt 12,9n.13n	Mk 3,1–6	Lk 6,6–11
<p>⁹Καὶ μεταβάς ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν:</p> <p>^{10a}καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος χεῖρα ἔχων ξηράν.</p>	<p>¹Καὶ εἰσῆλθεν πάλιν εἰς τὴν συναγωγὴν.</p> <p>καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος ἔξηραμένην ἔχων τὴν χεῖρα:</p>	<p>⁶Ἐγένετο δὲ ἐν ἑτέρῳ σαββάτῳ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ διδάσκειν: καὶ ἦν ἄνθρωπος ἐκεῖ καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἡ δεξιὰ ἦν ξηρά:</p>
<p>^{10b}καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες, Εἰ ἔξεστιν τοῖς σάββασιν θεραπεῦσαι;</p> <p>^{10c}ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ.</p>	<p>²καὶ παρετήρουν αὐτὸν</p> <p>εἰ τοῖς σάββασιν θεραπεύσει αὐτόν, ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ.</p>	<p>⁷παρετηροῦντο δὲ αὐτὸν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι</p> <p>εἰ ἐν τῷ σαββάτῳ θεραπεύει, ἵνα εὕρωσιν κατηγορεῖν αὐτοῦ.</p>
	<p>³καὶ λέγει τῷ ἀνθρώπῳ τῷ τὴν ξηράν χεῖρα ἔχοντι, Ἔγειρε εἰς τὸ μέσον.</p>	<p>⁸αὐτὸς δὲ ἦδει τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν, εἶπεν δὲ τῷ ἀνδρὶ τῷ ξηράν ἔχοντι τὴν χεῖρα, Ἔγειρε καὶ στήθι εἰς τὸ μέσον: καὶ ἀναστὰς ἕστη.</p>
<p>^{10b}καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες, Εἰ ἔξεστιν τοῖς σάββασιν θεραπεῦσαι; (^{10c}ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ.)</p>	<p>⁴καὶ λέγει αὐτοῖς, Ἔξεστιν τοῖς σάββασιν ἀγαθὸν ποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι, ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀποκτεῖναι; οἱ δὲ ἐσιώπων.</p>	<p>⁹εἶπεν δὲ ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐτούς, Ἐπερωτῶ ὑμᾶς, εἰ ἔξεστιν τῷ σαββάτῳ ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι, ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀπολέσαι;</p>
<p>¹³τότε λέγει τῷ ἀνθρώπῳ, Ἔκτεινόν σου τὴν χεῖρα. καὶ ἐξέτεινεν, καὶ ἀπεκατεστάθη ὑγιής ὡς ἡ ἄλλη.</p>	<p>⁵καὶ περιβλεψάμενος αὐτοὺς μετ' ὀργῆς, συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, λέγει τῷ ἀνθρώπῳ, Ἔκτεινον τὴν χεῖρα. καὶ ἐξέτεινεν, καὶ ἀπεκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ.</p>	<p>¹⁰καὶ περιβλεψάμενος πάντας αὐτούς</p> <p>εἶπεν αὐτῷ, Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. ὁ δὲ ἐποίησεν, καὶ ἀπεκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ.</p>
<p>¹⁴ἔξελθόντες δὲ οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν.</p>	<p>⁶καὶ ἐξελθόντες οἱ Φαρισαῖοι εὐθύς μετὰ τῶν Ἡρωδιανῶν συμβούλιον ἐδίδουν κατ' αὐτοῦ ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν.</p>	<p>¹¹αὐτοὶ δὲ ἐπλήσθησαν ἀνοίας, καὶ διελάλουν πρὸς ἀλλήλους τί ἂν ποιήσαιεν τῷ Ἰησοῦ.</p>

Na synopsi lze vidět různé použití spojky *καί*⁶³ na začátku v. Marek s ní začíná každý v. Jedná se o jeho typický styl spojování vět a souvětí. Podobně spojuje spojkou *καί* většinu perikop.⁶⁴ Nejenže to odráží ústní vyprávění, ale nachází se i u Homéra a u některých knih SZ. Vytváří to dojem naléhavosti a Ježíše jako spěchajícího.⁶⁵ Matouš podobně používá *καί* na začátku perikopy. To odpovídá také jeho stylu spojování krátkých celků touto slučovací spojkou.⁶⁶ Naopak Lukáš má *καί* pouze na začátku v. 10.

Jak bylo výše řečeno, u všech tří synoptických evangelíí je předchozí perikopa paralelní. Marek po spojce *καί* svou stručností přímo navazuje slovesem *वेशל*. Matouš vkládá *...μεταβὰς ἐκεῖθεν...*⁶⁷ a tím odkazuje na předchozí děj. Můžeme předpokládat, že se obě perikopy odehrály ve stejný den. Naopak Lukáš začíná perikopu *Ἐγένετο δὲ ἐν ἑτέρῳ σαββάτῳ...*⁶⁸ a tím odděluje předchozí text časově. Uvození u Lukáše obsahuje vazbu inf. s A.⁶⁹ a demonstruje to jeho zručnost v řeč.

Marek přes svou stručnost jako jediný píše *πάλιν*.⁷⁰ Matouš zase specifikuje synagogu přivlastňovacím zájmenem *αὐτός*.⁷¹ U popisu onemocnění ruky používá Marek sloveso ve tvaru part. pf. pas. ostatní synoptici používají přídavné jméno. Lukáš jako jediný informuje, že se jedná o pravou ruku.

Mk a Lk začíná v. 2 slovesem *παρατηρεῖν*.⁷² Lukáš na rozdíl od Marka používá med. a pojmenovává protivníky. Jsou to u něj farizejové a zákoníci. Ostatní dva je pojmenují až v posledním verši a jen Lukáš píše o zákonících. V druhé části v. *...jestli v sobotu ho uzdraví, aby ho obžalovali*, jsou podobné varianty mezi Mk a Lk, jen se rozcházejí v čase u slovesa *θεραπεύειν*.⁷³ Marek používá fut. a přidává osobní zájmeno. To lze chápat jako konkrétní uzdravení člověka zmíněného ve v. 1. Lukáš má sloveso v prez. bez zájmena. Tím je

63 = a, i, také

64 Jedná přibližně o 80 perikop z 87. Srov. DONAHUE, J. *Sacra Pagina, Evangelium podle Marka*, s. 27.

65 Srov. Tamtéž. s. 27.

66 Srov. HARRINGTON, D. *Sacra pagina. Evangelium podle Matouše*, s. 13.

67 = odešel odtud (vlast. překl.); sloveso je v part.

68 = Stalo se však v jinou sobotu (vlast. překl.)

69 *ἔγένετο εἰσελθεῖν αὐτὸν καὶ διδάσκειν*; Srov. BARTOŇ, Josef. *Uvedení do novozákonní řečtiny*. 5., upr. vyd. Praha: KLP, 2009, s. 103.

70 = opět, znovu, ještě; zpět

71 *αὐτός, αὐτή, αὐτό*; zde *αὐτῶν* G. Sg. m. = jejich; *Matoušovo vyjádření pravděpodobně odráží jeho vlastní dobu, kdy již došlo k rozdělení mezi „jejich synagógami“ a „naší (křesťanskou) synagógou“*. Tím vyjádřením evangelista ustavil kontinuitu mezi Ježíšem a matoušovskou obcí na jedné straně a Ježíšovými protivníky a protivníky matoušovské obce na straně druhé. Srov. HARRINGTON, D. *Sacra pagina. Evangelium podle Matouše*, s. 199.

72 = pozorovat, hlídat, dávat pozor

73 = sloužím, obsluhuji, léčím

zdůrazněné obecné uzdravování v sobotu. Jak bylo ukázáno výše u kritiky textu, rukopisy Mk a Lk se vzájemně ovlivňovaly.

Matouš postavil v. z podobných částí. Nepíše, že *...ho pozorovali...*, ale že se ho přímo zeptali: *...Je dovoleno v sobotu uzdravovat?..* Začátek dotazu je podobný otázce, kterou pokládá Ježíš svým protivníkům u Mk ve v. 4 resp. u Lk v. 9. U Mt následující v. 11 a 12 zde nemají paralelu. Marek je ve v. 3 typicky strohý a používá prez. historický. Lukáš paralelní v. 8 začíná odkazem na předchozí děj: *On však znal jejich myšlenky.* Oproti Markovi vypouští spojku *καί* a sloveso *λέγειν*⁷⁴ má v aor. Dále místo opakování slova *άνθρωπος*,⁷⁵ které je o dva verše výše, použije slovo *άνήρ*⁷⁶. Lukáš Ježíšův příkaz rozšiřuje o *καί στήθι*.⁷⁷ V. končí navíc od Mk informací, že se ten muž postavil.

Srovnání začátku v. 4 je podobné, jako předchozí. Strohý Marek spojuje v. spojkou *καί* a používá prez. Lukáš má aor. a vkládá navíc slova. Jedná se o jméno *Ježíše*, jakožto tazatele, a předložku *πρός*.⁷⁸

Následuje zásadní otázka z pohledu kontextu: *Ἐξεστίν τοῖς σάββασι...*⁷⁹ Všichni synoptici ji mají v základu stejnou. U Mt a Mk je použit u *soboty* pl., který značí semitismus. Mt a Lk gramaticky vylepšují otázku pomocí *εἰ*.⁸⁰ Matouš, jak bylo řečeno výše, ji vkládá do úst protivníkům a ptá se pouze na uzdravování. Naproti tomu Marek s Lukášem vkládají otázku do úst Ježíši a nepoužívají přímo sloveso uzdravovat, ale obecně: *Je dovoleno v sobotu udělat dobře, nebo udělat špatně, život zachránit, nebo zabít?*⁸¹ Lukáš nahrazuje sloveso *zabít* slovem s významem *zahubit*. To se pak vyskytne v jednom různočtení. Marek jako jediný popisuje reakci lidí v synagoze slovy: *Oni ale mlčeli*.⁸²

V. 5 respektive v. 10 začíná u Mk a Lk stejně i se spojkou *καί*. Lukáš pouze upřesňuje *...na všechny...* Matouš tento úvod vynechává. Marek pak přidává zmínku o hněvu nad jejich srdci. Mt i Mk v uvedení pokynu muži, jako v předchozích v., používají prez. historický a zůstávají u stejného označení *άνθρωπος*. Toto pojmenování je u Mk již potřetí. Lukáš používá aor. a striktně mění pojmenování zmíněného člověka. Prvně používá jako ostatní synoptici

74 = říkám, hovořím

75 = člověk

76 = muž

77 = a postav se

78 = předložka s A. ve významu k, ke; u

79 = Je dovoleno v sobotu

80 = částice, která se v přímých otázkách nepřekládá

81 vlast. překl.

82 vlast. překl.

ἄνθρωπος, pak ἀνὴρ a zde ukazovací zájmeno αὐτός. Příkaz *vztáhni ruku* je u všech synoptiků prakticky stejný, jen Matouš a Lukáš dodávají *σύ*.⁸³ Lukáš v popisu uzdravení používá sloveso ποιεῖν,⁸⁴ aby neměl stejná slovesa v jednom v. Matouš jako jediný dodává u popisu *...zdravá jako ta druhá...*

Poslední v. je u Mt a Mk dost podobný. Matouš má pouze jiné sloveso s podobným významem u domlouvání proti Ježíši a vkládá částici δέ.⁸⁵ Marek jako u předchozích v. začíná spojkou καί a jako jediný se zmiňuje o herodiánech. Dále používá pro něj typické příslovce εὐθύς.⁸⁶ Lukáš v posledním v. nezaznamenává odchod protivníků a ani je nepojmenovává. To již udělal ve svém sedmém v. Naopak přidává zmínku o jejich naplnění hněvem. Morfologickým tvarem optativu slovesa ποιεῖν ukazuje svou znalost řečtiny a zároveň nevkládá farizeům do úst přímo zahubení Ježíše. To sloveso oproti Markovi již použil ve v. 9.

Na synopsi úryvku lze vidět různá úroveň řečtiny i podle použití částice δέ, která je znakem dobrého stylu. Marek ji nepoužije ani jednou, Matouš jednou a Lukáš šestkrát.

Vlastní matoušovská látka (Mt 12,11n)

Matoušovy v. 11 a 12 nemají přímo paralelu ve výše zmíněných perikopách. Podobnost lze najít u Lukáše na začátku 14. kapitoly v perikopě sporu v rámci jiného uzdravení v sobotu. Tento text v celku je vlastní Lukášovi, ale argumentace s pádem do jámy/nádrže je paralelní s Matoušovou verzí argumentace Krista o dovolenosti uzdravovat v sobotu.

Mt 12,11n	Lk 14,5
¹¹ On jim řekl: „Kdyby někdo z vás měl jedinou ovečku, a ona by mu v sobotu spadla do jámy, neuchopil by ji a nevytáhl? ¹² A oč je člověk cennější než ovce! Proto je dovoleno v sobotu činit dobře.“	⁵ Jim pak řekl: „Spadne-li někomu z vás syn nebo vůl do nádrže, nevytáhne ho hned i v den sobotní?“

Mk 2,23–28 v souvislosti s Mk 3,1–6

Mk 2,23–28 popisuje spor Ježíše s farizeji o sobotě. Jeho učedníci trhají klasy a to farizeové považují za zakázané. Ježíš jim odpovídá příběhem ze SZ, kde král David se svou družinou jí posvátné chleby. A pokračuje: „*Sobota je učiněna pro člověka, a ne člověk pro sobotu. Proto je Syn člověka pánem i nad sobotou.*“ 2,27n. Hlavním tématem je spor o sobotu, který je

83 V G.= svou

84 = činím, dělám

85 = však, pak, ale a

86 = ihned, okamžitě; Jedná přibližně u přechodu o 42x oproti 7x v Mt a 1x u Lk. Srov. DONAHUE, J. *Sacra pagina, Evangelium podle Marka*, s. 27.

společný pro úryvek 3,1–6.⁸⁷ Protivníci jsou také v obou případech farizeové. Marek uspořádáním textu předkládá gradaci sporu, který vrcholí v počátku 3. kapitoly.

Synopse Mk 2,23–28

Mt 12,1–8	Mk 2,23–28	Lk 6,1–5
¹ V ten čas šel Ježíš v sobotu obilím. Jeho učedníci dostali hlad a začali mnout zrní z klasů a jíst.	²³ Jednou v sobotu procházel obilím a jeho učedníci začali cestou mnout zrní z klasů.	¹ Jednou v sobotu procházel obilím a jeho učedníci trhali klasy, mnuli z nich rukama zrní a jedli.
² Když to viděli farizeové, řekli mu: „Hle, tvoji učedníci dělají, co se nesmí dělat v sobotu!“	²⁴ Farizeové mu řekli: „Jak to, že dělají v sobotu, co se nesmí!“	² Někteří z farizeů řekli: „Jak to, že děláte, co se v sobotu nesmí!“
³ On však jim řekl: „Nečetli jste, co udělal David, když měl hlad, on i ti, kdo byli s ním?“	²⁵ Odpověděl jim: „Nikdy jste nečetli, co udělal David, když měl hlad a neměl co jíst, on i ti, kdo byli s ním?“	³ Ježíš jim odpověděl: „Nečetli jste, co udělal David, když měl hlad on i ti, kdo byli s ním?“
⁴ Jak vešel do domu Božího a jedli posvátné chleby, ačkoli to nebylo dovoleno jemu ani těm, kdo ho provázeli, nýbrž jen kněžím?	²⁶ Jak za velekněze Abiataru vešel do domu Božího a jedl posvátné chleby, které nesmí jíst nikdo kromě kněží, a dal i těm, kdo ho provázeli?“	⁴ Jak vešel do domu Božího a vzal posvátné chleby, jedl je a dal i těm, kteří ho provázeli? A to byly chleby, které nesmí jíst nikdo, jen kněží.“
^{Mt 12,5} A nečetli jste v Zákoně, že kněží službou v chrámě porušují sobotu, a přesto jsou bez viny? ⁶ Pravím vám, že zde je víc než chrám. ⁷ Kdybyste věděli, co znamená ‚milosrdenství chci, a ne oběť‘, neodsuzovali byste nevinné.		
⁸ Vždyť Syn člověka je pánem nad sobotou.“	²⁷ A řekl jim: „Sobota je učiněna pro člověka, a ne člověk pro sobotu. ²⁸ Proto je Syn člověka pánem i nad sobotou.“	⁵ A řekl jim: „Syn člověka je pánem nad sobotou.“

Jak lze vidět ze synoptické tabulky, jsou perikopy, mimo vsuvku u Mt, shodné až na detaily. Hlavní téma textů je spor o sobotu. Marek ve v. 1 nemá explicitně vyjádřeno, že zrní jedli. Jde to odvodit pouze z kontextu. Matouš navíc přidává informaci o jejich hladu, který je zároveň použit v Ježíšově argumentaci. Marek jako jediný upřesňuje, za jakého velekněze se událost stala. Matouš rozšiřuje argumentaci o přirovnání ke kněžské službě v sobotu a přidává v. o milosrdenství. Marek jako jediný zaznamenává vztah soboty a člověka. Ostatní dva mají pouze vztah soboty a Syna člověka.

⁸⁷ ŘKC v liturgii čte společně obě perikopy o 9. neděli v mezidobí B.

Shrnutí

Perikopa Mk 3,1–6 je součástí evangelia nazývaného *Podle Marka*. Autor je sice neznámý, ale používá nižší řeč. zvláště v porovnání s Lukášem. Perikopa se nachází u všech tří synoptiků s různými odlišnostmi. V základních parametrech se ale shodují. Jedná se o zasazení děje v sobotu v synagoze. Zázraku předchází otázka o dovolenosti uzdravení v sobotu a text vrcholí odporem farizeu proti Ježíši. V případě Mk jsou navíc zmiňováni herodiáni a jedná se v rámci tohoto evangelia o první předpověď Ježíšova umučení. Zároveň Marek tím ukončuje první oddíl, kde postupně graduje spor s jeho protivníky, ale hlavně se zjevuje, kdo je to Ježíš.

U všech tří synoptiků je stejná předcházející perikopa se stejným tématem sporu o sobotu.

3. Místo uzdravení: synagoga

Místem zázraku ve všech synoptických evangeliích je synagoga. Název pochází z řeč. slova *συναγωγή*⁸⁸. LXX ho používá ve významu *shromáždění*, přeneseně pak jako *místo pro shromáždění*. Nejednalo se o jediné označení. V egyptské diaspoře se používal název *προσευχή*.⁸⁹ V obou případech se historicky jedná až sekundárně o název budovy. Původní význam shromážděné obce se nadále používal.

Neexistují bližší informace o vzniku, ale předpokládá se doba babylonského zajetí. Náznaky se objevují u Ez. Vysídlenci v Babylonii se nemohli účastnit liturgií v chrámu, a tak si stavěli náhradu. Protože se však nejednalo o Jeruzalémský chrám, nebyl v synagoze oltář a oběť byla nahrazena modlitbou a četbou tóry.⁹⁰ Budova nesloužila pouze k bohoslužbě, ale také jako praktické místo k setkávání, vyučování a řízení společenského života obce.⁹¹

Ze Sk vyplývá, že se stavěly všude, kde byli Židé. *Podle jedné legendy bylo v Jeruzalémě r. 70 po Kr. [...] 394 synagog; jiná legenda uvádí počet 480.*⁹²

Synagoga v Mk

V NZ se vyskytuje slovo synagoga 57x, z toho 8x u Marka.⁹³ V příloze je tabulka výskytu v evangeliích, která sloužila jako pomůcka pro následující text.

Poprvé se nachází v perikopě o exorcismu Mk 1,21–28, kde se i jednou opakuje. Výše v rámci kontextu byl již text porovnáván s uzdravením v sobotu. Jedná se o místo prvního zázračného činu Ježíše v Mk. Než se ale děj dostane k samotnému exorcismu, Ježíš v synagoze učí. Pokud se nepočítá 1,29, kde má slovo pouze význam spojení perikop, vyskytuje se ve v. 1,39: *A tak šel, kázal v jejich synagógách po celé Galileji a vyháněl zlé duchy*. Po růstu své proslulosti se naopak zdržuje mimo města tedy i mimo synagogy (1,45). Další výskyt je v rozebíraném úryvku ve třetí kapitole, kde není explicitně řečeno o jeho učení. Na začátku 6. kapitoly Ježíš je doma a také v synagoze, kde učí. Posluchači se dívají jeho slovům. Všechny tyto zmínky o synagoze jako místo, kde učí nebo činí zázrak, jsou na území rodné Galilee. Dále se u Mk vyskytuje slovo synagoga už jen dvakrát, a to

88 V klasické řeč. má význam *spojování* nebo *stahování*. Pochází ze slovesa *συν-άγω* = *svolávám, spojuji*. Srov. LEPAŘ, František. *Nehomérovský slovník řeckočeský*. reprint, Praha: Nakladatelství Petr Rezek, 2008, *συνάγω*, s. 1016.

89 = modlitba; místo modlitby; Srov. STUBHANN, Matthias a kol. *Encyklopedie Bible*. Bratislava: Gemini, 1992, *Synagoga*, s. 620.

90 Srov. DOUGLAS, J. D. (ed.) a kol. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996, *Synagoga*, s. 990.

91 Srov. MCKAY, Heather A. *Sabbath and synagogue: the question of Sabbath worship in ancient Judaism*. Boston: Brill, 2001, s. 154.

92 Tamtéž.

93 Celkově v evangeliích 34x. Podle program Davar4.

vždy, když o ní omluví. Ve v. 12.38n Ježíš varuje před zákoníky, kteří mimo jiné *stojí o ... přední sedadla v synagógách*. Poslední zmínka v Mk je ve 13. kapitole, kde Ježíš varuje své učedníky, že v ní budou biti.

Synagoga v ostatních novozákonních spisech

V Mt je slovo *synagoga* 9x, z toho 5x ho použil přímo Ježíš v přímé řeči. Jednak když varoval před lidmi, kteří mají rádi obdiv spojený se *synagogou* (Mt 6,2.5; 23,6). A také jako místo trestu (Mt 10,17; 23,34). Dále se vyskytuje jako místo působení Krista. Mimo synoptického úryvku s rozebíraným textem (Mt 12,9) se jedná o místo, kde učí a uzdravuje. Území je buď explicitně určeno jako Galilea (Mt 4,23), nebo z kontextu se jedná o stejné území (Mt 9,35; 13,54).

Z evangelií se slovo nejvíce vyskytuje u Lukáše, a to 15x. Dvakrát je slovo použito u popisu člověka ve spojení s uzdravením. Setník, který ji nechal postavil, prosí za svého otroka (7,5) a představený synagogy prosí za svou umírající dceru (Lk 8,41). V přímé řeči Ježíš mluví proti farizeům (Lk 11,43) a zákoníkům (Lk 20,46), kteří mají rádi v synagogách přední místa. Také dvakrát mluví o synagoze jako o místu soudu (Lk 12,11; 21,12). Další použití je již ve smyslu místa, a to kde hlavně učí. Území je jako u Mt explicitně určené v Galilei,⁹⁴ nebo implicitně v případě synoptického úryvku. Na rozdíl od Mt je zmínka o učení v judských synagogách (Lk 4,44) a není psáno jako místo obvyklé pro uzdravování. Jen v Lk 4,33 je exorcismus a pak uzdravení ruky na synoptickém místě. Mimo tento text je uzdravení ve vv. Lk 13,10–17. Děj je podobný rozebírané perikopě. Ježíš vejde v sobotu do synagogy, kde je někdo nemocný, toho uzdraví, ale přihlížejícím vadí uzdravování v sobotu. Protože se jedná již o cestu do Jeruzaléma,⁹⁵ nedá se z kontextu jednoznačně určit, na jakém území se synagoga nacházela.

Jan použil slovo pouze dvakrát. V šesté kapitole Ježíš učí v synagoze v Kafarnaum o chlebu života (Jan 6,59). Před veleradou se brání ve v. Jan 18,20: *že učil v synagóze a v chrámu, kde se shromažďují všichni židé*.

Z novozákonních knih mají nejčastější výskyt slova *synagoga* Sk, a to 20x. Používají navíc i druhé pojmenování *προσευχή*. Pro učedníky je to typické místo pro hlásání evangelia a aktivně je vyhledávají. Např. v. Sk 16,13, kdy jde Pavel v sobotu za město, *...protože se domnívá, že tam bude modlitebna*.

List Jakubův používá ve smyslu shromáždění (Jak 2,2). Apokalypsa používá slovo jen dvakrát, obojí ve významu *synagoga satanova* (Zj 2,9; 3,9).

⁹⁴ Lk 4,15 – Galilea; 4,16 – Nazaret; 4,43 – Kafarnam.

⁹⁵ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. Edice: *Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 3*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2018, s. 322.

Shrnutí

Synagoga neplnila funkci pouze místa k modlitbě, ale i k setkávání, řízení obce a také vyučování. Ježíš, následně i jeho učedníci, toho využívali k hlásání evangelia. Místo bylo veřejné, jak to sám Ježíš řekl před veleradou v Jan. V Mk a Mt vystupuje v synagoze pouze v rodné Galilei. Lukáš také většinou píše o působení v galileiských modlitebnách. Jan má jednu zmínku o učení v judských synagogách a pak má jednu perikopu na cestě do Jeruzaléma, kde nelze jednoduše určit území. Jan ve svém jediném explicitním popisu události umisťuje budovu do města Kafarnam.

Pokud se popisuje Ježíš v synagoze, vždy tam učí a v několika případech pak provede zázrak.

4. Čas uzdravení: sobota

Na původ slavení *soboty* u Izraele se názory odborníků rozcházejí. Někteří vidí spojitost s babylonskými zvyklostmi. Podle nich se měli králové, kněží a lékaři vyvarovat některých činností v určité dny lunárního měsíce. Tyto dny byly vždy násobky sedmi. Zmíněné dny nebyly pojmenovány *šabatt*. Slovo bylo sice v Babyloně nalezeno, ale označovalo úplněk.⁹⁶

Název nejspíše pochází od slova *šabát*, který má význam *odříznout, přestat* nebo *odpočívat*. Předpokládá se název podle způsobu slavení, kdy se mělo ustát od práce. Počátek praxe slavení *soboty* je nejistý, existuje výše zmíněná souvislost s Babylonem. Také existují názory o původnějším slavení v jiných cyklech, např. desátý den sedmého měsíce, který byl pak považován za den smíření.⁹⁷

V Písmu je plno zmínek o *sobotě*. Pro židy se stala určitým symbolem identity a odlišení vůči ostatním národům. První zmínka je již ve druhé kapitole Gn (2,1–3), kde Hospodin sedmého dne po stvoření odpočívá a tento den posvěcuje. V obou verzích dekalogu je příkaz o zachovávání *soboty* (Ex 20,8 – 11 a Dt 5,12 – 15). V Ex je použit pozitivní příkaz *pamatuj*, který je stejný jako ve v. 13,3, kde se přikazuje *pamatovat* na den vyjití z Egypta. Když je popisována práce, kterou má dělat člověk šest dní, tak je použito stejné sloveso jako při popisu otroctví v Egyptě (1,13.14). Pokud není týdenní práce přerušena sobotním odpočinkem, stává se pro člověka egyptským otroctvím.⁹⁸

Sobota v Mk

Marek ve svém evangelium použil slovo *sobota* celkem 11x. Poprvé hned v první kapitole (1,21), kde popisuje, jak Ježíš v *sobotu* učil v synagoze. Pak vyžene nečistého ducha z posedlého. To ostatní naplní úžasem a nikdo se nepozastavuje nad tím, že to udělal v *sobotu*. Stejný den uzdravuje Šimonovu tchyni u nich doma. Na to není zaznamenána žádná reakce. Po západu slunce se shromáždí celé město a Ježíš uzdravuje, ale to je již po konci *šabatu*.

Další zmínka o učení v *sobotě* v synagoze je v. 6,2. Během toho není zaznamenán žádný zázrak. V poslední šestnácté kapitole (16,1.2.9) o vzkříšení se třikrát nachází slovo *sobota*, kdy po uplynutí *soboty* jdou ženy k hrobu a Ježíš se také první den po *sobotě* zjevuje.

Další dva výskyty jsou v rozebíraném úryvku (3,2.4). Čtyřikrát (2,23.24.27.28) v předchozí perikopě se stejným tématem – Pán nad *sobotou*.

96 Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník, Sobota*, s. 934.

97 Srov. STUBHANN, M. *Encyklopedie Bible, Sobota*, s. 592.

98 Srov. TIŇO, Jozef (ed.). *Exodus. Komentáře k Starému zákonu*. 3. svazek. Trnava: Dobrá kniha, 2013, ss. 520n.

Sobota v Mk 2,23–28

Tento úryvek bezprostředně předchází rozebíranému textu uzdravení suché ruky. *Jednou v sobotu procházel obilím a jeho učedníci začali cestou mnout zrní z klasů. Farizeové mu řekli: „Jak to, že dělají v sobotu, co se nesmí!“ (2,23n)* Sporem není krádež, protože v Dt 23,26 dovoluje v tomto případě rukou trhat klasy, pouze zakazuje žnout srpem. Farizeové považují už trhání klasů za znesvěcení soboty. Nato Ježíš:

Odpověděl jim: „Nikdy jste nečetli, co udělal David, když měl hlad a neměl co jíst, on i ti, kdo byli s ním? Jak za velekněze Abiataru vešel do domu Božího a jedl posvátné chleby, které nesmí jíst nikdo kromě kněží, a dal i těm, kdo ho provázeli?“ (Mk 2,25n)

Tento příběh je v 1 Sam⁹⁹, ale oproti evangeliím má několik rozdílů:¹⁰⁰

1) David přichází sám. V předchozí kapitole se rozloučili s Jónatanem sami dva na poli. Při rozhovoru s Achímelelem je sám. Když se ho na to kněz ptá, David sice mluví o družině, která na něj čeká na určeném místě, ale nikde není psáno o její přítomnosti. Dále je vždy popisovaný, jak jedná sám. Až v následující kapitole za ním přicházejí příbuzní.

2) Není explicitně napsáno, že by měl hlad. Potřebu chlebů dokládá tajným pověřením od krále a že neměl čas na přípravu cestu.

3) Není napsáno, že by vešel do domu Božího. Pouze že mu kněz vyšel vstříc.

4) Daným knězem byl Achímelek a ne Abiatar. A také nebyl velekněz, ale pouze kněz.

5) Není zmínka, že by David chleby jedl.

Obětovat chléb byla rozšířená praxe v Orientu, kdy se původně jednalo o potravu pro božstvo a později o výraz vděčnosti. V období druhého chrámu se pravidelně každou *sobotu* před Boží tvář kladly bochníky. Každý upečený z dvou desetin éfy bílé mouky.¹⁰¹ Staré chleby mohli jíst jen kněží a to navíc jen *na svatém místě*. Jaká pravidla platila v době, když David přišel do Nóbu, není jasné. Achímelek v textu požadoval obřadní čistotu, kterou mohli ztratit pohlavním stykem.¹⁰²

99 I přišel David do Nóbu ke knězi Achímelekovu. Achímelek vyděšen vyšel Davidovi vstříc a otázal se ho: „Proč jsi sám a nikdo není s tebou?“ David knězi Achímelekovu odvětil: „Mám pověření od krále. Poručil mi: Nikdo ať nezví nic o tom, k čemu tě posílám a čím jsem tě pověřil. Družině jsem uložil, aby čekala na určeném místě. Nyní však mi dej, co máš po ruce, pět chlebů, či co se najde.“ Kněz Davidovi odpověděl takto: „Nemám po ruce obyčejný chléb, je tu jenom svatý chléb. Jen jestli se družina vyvarovala styku se ženami.“ David odpověděl knězi ujištěním: „Jistě. Žen jsme se nedotkli už předtím. Když jsem odcházel, byla těla členů družiny svatá. Cesta ovšem svatá nebyla, ale dnes bude tímto způsobem posvěcena.“ Kněz mu tedy dal svatý chléb, protože tam jiný nebyl, totiž jenom chléb předkladný, který byl od Hospodinovy tváře odložen, aby tam byl položen čerstvý chléb v den, kdy se starý odebíral. (1 Sam 21,2–7).

100 Srov. DONAHUE, J. *Sacra pagina, Evangelium podle Marka*, s. 125.

101 Srov. Lv 24,5

Jak v období druhého chrámu, tak např. v Babylonu se jednalo o počet 12, případně jeho násobek.¹⁰³ Ale na místě je pouze pět chlebů, které také Davidovi nabízí. Číslo může odkazovat na počet pelištejských městských států, které si pak David podmaní.¹⁰⁴

Sobota v Mt

Matouš explicitně nepíše o Ježíši, který v *sobotu* učí v synagoze. Poprvé slovo použije v synoptických úryvcích k mnutí zrna (12,1.2.5.8) a uzdravení uschlé ruky (12,10.11.12) v sobotu. V poslední kapitole také píše o vzkříšení ve dnu po *sobotě* (28.1).

Mt jako jediný ze synoptiků má zmínku v předpovědi Velkého soužení (Mt 24,15–28): *Modlete se, abyste se nemuseli dát na útěk v zimě nebo v sobotu.* (24,20). Úryvek má paralelu v Mk 13,14–23, kde se jedná pouze o útěku v zimě, a v Lk 21,20–26, ale kde úplně chybí prosba o útěku za nepříznivých okolností. Obtíže v zimě jsou jasné z důvodů dešťů a zatopených wádí.¹⁰⁵ V případě *soboty* existuje více možností. Může se jednat o větší vzbuzení pozornosti, když se normálně v *sobotu* necestuje. Dalším důvodem jsou uzavřené brány. Nebo se může jednat o neshody v komunitě židokřesťanů, kterým je určeno evangelium. Musela by se vyřešit otázka zda se může porušit *sobota* kvůli útěku. To přináší možnost k roztržce.¹⁰⁶

Sobota v Lk

Lukáš na rozdíl od Matouše explicitně vyjadřuje, že učil v *sobotu* v synagoze (4.16). Má synoptickou perikopu (4,31nn) o exorcismu v *sobotu* v synagoze, která nevyvolá rozpor. Pak má také synoptické perikopy s Mk 2,23–3,6 (Lk 6,1.2.5.6.9).

V. 18,12 používá v řeč. slovo *sobota* na vyjádření týdenního cyklu k dávání desátků. Konec evangelia popisuje zachování sobotního klidu při Ježíšově pohřbu (23,54.56) a nalezení prázdného hrobu prvního dne po *sobotě*.

Lk má navíc další dvě perikopy o uzdravení v sobotu s několika shodnými okolnostmi. Uzdravení ženy (13,10–17) se odehrává v synagoze jako rozebíraný úryvek. Proti Ježíši zde vystupuje pouze představený synagogy. Ten reaguje právě na uzdravení v den *sobotní*. Nechává ostatních šest dní na uzdravování. Ale po Ježíšově odpovědi jsou *...všichni jeho protivníci zahanbeni, ale celý zástup se radoval...*(13,17b). V případě uzdravení uschlé ruky protivníci

102 Srov. CHALUPA, Petr. *První Samuelova*. Edice: *Český ekumenický komentář ke Starému zákonu. Svazek 9*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2018, s. 269.

103 Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník, Chléb – 3. Chleby předložení*, s. 238.

104 Srov. BIČ, Miloš. *Výklady ke Starému zákonu II*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 216.

105 Srov. HARRINGTON, D. *Sacra pagina. Evangelium podle Matouše*, s. 364.

106 Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. Edice: *Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 1*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2015, s. 405.

odcházejí s plánováním postupu proti Kristu. V argumentaci se Ježíš odvolává na praxi krmení zvířat v sobotní den. Podle Dt je sice v dekalogu zakázáno pracovat s býkem nebo oslem (5,14), ale není nikde ve SZ přímý zákaz krmení zvířat. Pak jsou dvě místa o péči k zatoulanému a vysílenému dobytku nepřítele (Ex 23,4n) a bratra (Dt 22,1–4). Pokud v *sobotu* vedou vola napájet, nemůžou zabraňovat uzdravení stejný den člověku. Zároveň Ježíš zdůrazňuje, že se jedná o potomka Abraháma.

Druhá perikopa se odehrává v domě předního farizee (14,1–6). Ježíš jako v případě uzdravení suché ruky pokládá otázku, zda je dovoleno v sobotu uzdravovat. Začátek otázek se shoduje: *je dovoleno*. V Lk 14 se ptá pouze na uzdravení v sobotu. Jako v Mk 3 protivníci mlčí. Nejsou popsány jeho pocity, ale jeho argumentace, která je podobná s předchozím úryvkem Lk 13. Tato argumentace je umocněna, když se místo zvířete jedná i o *syna*. To některá různočtení¹⁰⁷ relativizují, když čtou *osla* nebo *dobytek*. Tento v. má navíc variantu s Mt 12,11, jak bylo porovnáno výše v kapitole synoptického porovnání.

Sobota v Jan

Jan zaznamenal dvě uzdravení v *sobotu* a jeden spor s farizeji, kde se baví o jednom uzdravení. Na začátku páté kapitoly je uzdravení nemocného u rybníka Bethesda v Jeruzalémě (5,1–18), kam Ježíš přišel na svátky. Celá pátá kapitola je integrální celek. Začíná slovy „*Μετὰ ταῦτα*“¹⁰⁸ a následující šestá má stejný počátek. Jan toto spojení obvykle používá na oddělení oddílů. Dá se tedy předpokládat, že se celá kapitola odehrává v jeden den.¹⁰⁹ Samotný děj začíná, když Ježíš spatří nemocného a ptá se ho, jestli chce být zdravý. Nemocný odpovídá, že nemá nikoho, kdo by ho odnesl do rybníka. Jestli by toto nesení nemocného bylo pro někoho porušení soboty, se text nezmiňuje. Ježíš ho uzdravuje slovy „...*Vstaň, vezmi své lože a chod!*“ (5,8b). On Ježíše poslech a nosil zmíněné lůžko. To vyvolalo odpor u Židů, kteří mu to zakazovali v *sobotu*. Poté, co zjistí, že mu to přikázal Ježíš, tak ho začnou pronásledovat kvůli zmíněné práci o *sobotě*. Ježíš se ale odvolává na Otce, který *...pracuje bez přestání...*(5,17b), a proto i on pracuje. V následujícím v. je pak popsán jejich záměr ho zabít. Je to u Jan první zmínka o utrpení Páně. A je stejně jako u Mk spojená s uzdravením v *sobotu*. Zde je přidán navíc jako důvod označování Boha za Otce. Sice je to první explicitní zmínka, ale jakoby již předpokládala předchozí z použití komparativu *...Židé*

107 Srov. Nestle-Aland, 27. vyd. Lk 14,5: „Γοβοῦς καὶ Κ Λ Ψ f^{1.13} 33. 579. 892.1241. 2542. al lat (sy^s) bo | οβοῦς υιοῦ θ (sy^c) | προβατων D | txt P^{45.75} (A) B W ℣ e f q sy^{ph} sa“.

108 = potom

109 Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Sacra pagina. Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 189.

ještě více usilovali Ježíše zabít... (5,18). Předchozí je pouze v jednom z různočtení v. 16. Celkově se jedná o Ježíšův třetí zázrak¹¹⁰ a o první mimo Galileji a také první, který je spojený s kontroverzí.

Další zmínka o sobotě se nachází v sedmé kapitole. Šestá se odehrává na území Galileje kdy mimo jiné zázračně nasytí zástup a kráčí po vodě. Ani jeden zmíněný zázrak nevyvolal odpor. Po jeho řeči o chlebu života v Kafarnaum od něj jen mnozí odcházejí. V sedmé kapitole přichází Ježíš do Jeruzaléma na svátky stánků a učí v chrámu. Při tom vznikne dialog se Židy, kde jím říká, že ho chtějí zabít. *Zástup odpověděl: „Jsi posedlý? Kdo tě chce zabít?“* (7,20) Ježíš odpovídá, že udělal jediný skutek v sobotu. Pokud se počítá zázrak v Jeruzalémě, jak bylo shrnuto výše, jedná se jen o zmíněném uzdravení v páté kapitole. A na svou obhajobu dodává praxi obřízky v *sobotu*. Tím relativizuje příkaz z Dekalogu o sedmém dni v týdnu, když se dává přednost příkazu obřízky osmého dne po narození chlapce.¹¹¹ Pokud může být obřízka v sobotu, proč nemůže být obřezán celý člověk?

Devátá kapitola má příběh o uzdravení slepce. Toho Ježíš uzdravuje pomocí bláta, které udělal ze svých slin a země. *Někteří z farizeů říkali: „Ten člověk není od Boha, protože nezachovává sobotu.“ Jiní naopak říkali: „Jak by mohl hříšný člověk činit taková znamení?“ A došlo mezi nimi k roztržce.* (9,16) Poté následuje delší rozprava postupně mezi uzdraveným, jeho rodiči, farizei a Ježíšem.

U ukřižování píše Jan o prosbě Židů Pilátovi o zlámání kostí ukřižovaných kvůli *sobotě*, na které připadaly Velikonoce (19,31). Dále píše o prvním dnu po sobotě, kdy Marie Magdalská spatřila prázdný hrob (20.1) a kdy se Ježíš zjevil učedníkům za zavřenými dveřmi (20,19).

Sobota v ostatních novozákonních spisech

V Sk se *sobota* nalézá celkem desetkrát. Jedná se jak o popsání vzdálenosti¹¹² (1,12), tak o typický čas, kdy učedníci hlásali evangelium v synagoze (13,14.42.44; 17,2; 18,4) nebo u řeky (16,13), když ji tam Pavel hledal. Pavel (13,27) a Jakub (15,21) mluví o Písmu, které se čte každou sobotu. Poslední zmínka je o lámání chleba první den po *sobotě* (20,7). V 1 Kor 16,2 vybízí autor listu ke sbírce prvního dne po sobotě. A v Kol 2,16n píše proti odsuzování chování o novoluní a sobotách. *To všechno je jen stín budoucích věcí, ale skutečnost je Kristus* (2,16).

110 1. Svatba v Káně Galilejské (Jan 2,1–12); 2. Uzdravení syna královského služebníka (Jan 4,43–54).

111 Srov. ROSKOVEC, Jan. *Evangelium podle Jana*. Edice: *Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 4*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2020, s. 319.

112 Sobotní délka je vzdálenost, která se smí ujít v sobotu. Podle předpisů byla rovna 2.000 loket, což je přibližně 1 km. Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník, Sobotní cesta*, s. 936.

Shrnutí

Pro židovský národ bylo zachovávání sobotního klidu důležitou součástí náboženství. Konkrétní praxe se vyvíjela. Byl to den, kdy se Židé shromažďovali na modlitbách v synagoze. Toho využil Ježíš a také jeho učedníci, když jim hlásali evangelium. Ježíš jako zbožný Žid zachovával příkazy i o *sobotě*. Také v jeho okolí zachovávali klid, což se třeba projevovalo přinášáním nemocných až po setmění. V Mk udělal Ježíš několik zázraků tento den, z toho jen uzdravení uschlé ruky spolu s trháním klasů bylo příčinou k diskuzi s protivníky.

Mt má také jen tyto dva paralelní spory o *sobotě*. Lk má navíc další dva spory o uzdravení v sobotu. Celkově čtyři, a to je nejvíc ze všech evangelistů. Jan sice nemá uzdravení ruky jako synoptici, ale má jiná dvě zázračná uzdravení v *sobotu*. Navíc jednou se v diskuzi vrací k jednomu uzdravení.

5. Ruka v biblické symbolice

V rozebíraném úryvku je postižená *ruka*. V Písmu se slovo často vyskytuje. Jen v NZ je to 177x¹¹³. Často se používá ve větě k opsání činnosti, a to jak lidské, tak Boží. Např. když Hospodin vyvedl svůj lid z otroctví *silnou rukou* (Ex 13,3nn). Někdy má přímo zásadní úlohu, např. při přísaze se vkládá *ruka* do klína (např. Gn 24,2). Dále mytí *rukou* představuje demonstraci neviny (Mt 27,24). V rámci ustanovení SZ kněžím byly „*naplněny jejich ruce*“¹¹⁴ a od NZ byli ustanovováni do služebného kněžství skrze *vkládání rukou* (Sk 6,6). *Vkládání rukou* na obětní zvíře mělo význam sebeztožnění (Ex 29,10) a v případě kozla při vyznání hříchů se bralo za přenesení těchto hříchů na zvíře, které pak bylo vyhnáno na poušť (Lv 16,21). A v neposlední řadě i laici zvedají *ruce* při modlitbě (Žl 28,2).

Sám Ježíš se dotýká *rukou* při uzdravování (Mk 1,41; Mk 7,33) a nemocní se ho snaží dotknout (Mk 3,10). Matky chtějí, aby se dotknul jejich dětí (Mk 10,13).

Ruka je důležitý nástroj k obživě. Pokud je nemocná, může přímo ohrozit na životě dotyčného i s celou jeho rodinou. Je např. zaznamenána jedna modlitba: „*Byl jsem zedník a vydělával jsem na žití mýma rukama; Tebe prosím, Ježíši, obnov moje zdraví, abych nemusel žebrat chléb potupný*“.¹¹⁵ Neuzdravení *ruky* by tak mohlo znamenat dovolit *zahubit život* (Mk 3,4).

Mojžíšova malomocná ruka

Když Hospodin posílal Mojžíše vysvobodit svůj lid, Mojžíš mu namítal, že mu neuvěří. Na to mu Hospodin ukáže zázračné proměnění jeho hole v hada a zpět. Dále mu dal další znamení v podobě malomocné *ruky*. Když si ji dá *za nádra*, stane se malomocná, bílá jako sníh (Ex 4,6). Poté, co to s ní zopakuje, je znovu zdravá. Je všeobecná shoda, že se nejednalo o malomocenství. První doklady o tomto onemocnění jsou až z období Alexandra Velikého. Také Lv 13–14 používá stejné označení pro nemoc, která je vyléčitelná. Malomocenství bylo neléčitelné. A podle dalších symptomů se také nemůže o tuto nemoc jednat. V již zmíněné knize Lv jsou popsány předpisy, jak se chovat k domnělému malomocenství. Také např. mezopotámské texty se o daném onemocnění zmiňují a považují je za zlé znamení.

113 TICHÝ, L. *Slovník novožákonní řečtiny*. χείρ, χεῖρός, ἡ = ruka [177], s. 186.

114 Srov. STUBHANN, M. *Encyklopedie Bible, ruka*, s. 542.; doslovný překlad Ex 28,41; ČEP má „uvedeš je v úřad“.

115 Srov. PESCH, R. *Il vangelo di Marco*, s. 313

Podle rabínského komentáře to je, jako v případě proměnění hole v hada, narážka na Mojžíšovo pomlouvání Izraele. Stejně jako byla Miriam stížena malomocenstvím, když pomlouvala Mojžíše (Nm 12,1–10). Rabíni vykládají na základě Lv 13 malomocenství jako trest za pomlouvání.¹¹⁶

Pavlovo uštknutí zmijí

Další postižení ruky mimo Mojžíšovu malomocnou, uschlou v rozebíraném úryvku a Jarobeámovu strnulou (1 Král 13,4), je v Písmu až na začátku poslední kapitoly Sk (28,1–6). Pavel cestou do Říma ztroskotá na Maltě. Po zachránění je při sbírání dřeva uštknut jedovatou zmijí. Domorodci si prvně myslí, že je vrah a bohyně odplaty ho po zachránění z lodi chce stejně zahubit. Příběh o ztroskotanci, který zemře po kousnutí jedovatého hada, zná také antická literatura.¹¹⁷ Pavel ji však setrese a nic se mu nestane. To je pro místní obyvatele známka jeho nevinu. Navíc ho pokládají za boha. V následující perikopě Pavel uzdravuje otce správce ostrova také vložení rukou (Sk 28,8).

Pavla uštkl had při práci. Je to připomínka, že také pracoval *rukama*.¹¹⁸ Sk 18,3 popisují, jak se nezdráhal i jako hlasatel evangelia pracovat jako výrobce stanů. Když se v Milétu loučí s Efezskými, přímo říká: *Sami víte, že tyto mé ruce vydělávaly na všechno, co jsem potřeboval já i moji společníci* (Sk 20,34).

Pravice

Mk i Mt mají pouze *ruku*. Lk má jako jediný ze synoptiků, že se jednalo o pravou. *Pravá ruka byla ve starověku především symbol moci*.¹¹⁹ To se např. projevuje u změny jména posledního syna Jákoba na Benjamín - *syna pravice* (Gn 35,18). Požehnání z pravice bylo také považováno za silnější než z druhé *ruky*. To se projevilo např., když Izrael žehnal Josefovým synům (Gn 48,13–20). Symboly z pravé strany byly také chápány jako příznivé. Řekové tak např. pozorovali, odkud přiletí ptáci.

Tato strana dále byla chápána jako čestnější. Proto také Ježíš usedl po Boží pravici (Mk 16,19). Je to také místo obhájce. Vycházelo ze způsobu boje, kdy bojovník měl v *pravé ruce* zbraň a v levé štít, který chránil osobu po jeho levici. Chráněný měl pak svého ochránce po pravé straně.¹²⁰

116 Srov. TIŇO, J. *Exodus. Komentáře k Starému zákonu*, s. 120.

117 Srov. KLIESCH, Klaus. *Skutky apoštolů*. Edice: Malý stuttgartský komentář. Nový zákon. Svazek 5. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 135.

118 Srov. FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů 2. Kapitoly 13–28*. Praha: Paulínky, 2017, s. 483.

119 NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník, Pravice*, s. 716.

120 Srov. tamtéž.

Soudce Ehúd zabije levicí moábského krále Elgóna (Sd 3,12–30). Pokud byl levákem, chápalo se to jako hendikep.¹²¹ Ale ve zmíněném příběhu mu umožní ukrýt dýku na druhé straně, než byla stráž krále zvyklá.

Shrnutí

Člověk v synagoze měl postiženou *ruku*. Mk nepíše, o kterou se jednalo. Podle Lukáše šlo o pravou, která je pro člověka důležitější. *Rukou* se vykonává plno činností. V první řadě je to obživa. Pokud má člověk práceneschopnou *ruku* a zvláště pravou, je ohrožen dokonce celý jeho život, když se nedokáže uživit. Dále se ruce používají při modlitbě, a to zvláště zvedáním. Má tedy omezený způsob, jak projevit navenek modlitbu a chválu k Hospodinu.

121 Srov. VĚTROVEC, Pavel. „*Historické“ knihy Starého zákona*. Bibliotheca Theologica svazek 9. Pavel Mervart, 2017, s. 52.

6. „Suchý, uschlý“ v biblické symbolice

Když Marek popisuje nemocnou ruku, používá dvě slova se stejným kořenem. V prvním v. jde o *ἐξηραμμένην* (Mk 3,1). Z morfologického hlediska se jedná o part. pf. pas.¹²² od slovesa *ξηραίνω*. Význam slovesa v akt. je *suším* nebo *sežehávám*. Pro případ pas. se může jednat o *usychám*, *dozrávám*, *zuhnout*, *strnout* případně *ochrnuji* podle Slovníku novozákonní řečtiny Tichého.¹²³ Nehomérovský slovník Lepaře¹²⁴ má pouze významy *suším* a *vysouším*. Dá se usuzovat, že alespoň v novozákonní řečtině mělo sloveso přenesený význam *ochrnuji*. LXX používá stejné sloveso v popisu postižené ruky (1 Král 13,4 viz. níže v podkapitole Knihy dějepisné). Výraz se tedy dá přeložit primárním významem jako *uschlá* ruka, případně z kontextu přeneseně *ochrnutá*.

Ve třetím v. místo par. slovesa je přídavné jméno *ξηρός* se stejným kořenem *ξηρ*, tedy i stejným významem. Matouš s Lukášem v synoptických úryvcích používají jen toto přídavné jméno. Marek v celém svém evangeliu zmíněné přídavné jméno použije pouze na tomto místě. Celkově se v NZ objevuje pouze 8x. Sloveso, které je v prvním v., se vyskytuje v NZ 15x, z toho 6x ve druhém evangeliu. Z morfologického hlediska je v NZ jen v několika málo tvarech. Mimo Mk se jedná až na jedinou výjimku o ind. aor. pas. 3. os. Sg. V první kapitole se nachází sloveso v podobném tvaru. Jen má místo pas. akt.¹²⁵

„Suchý, uschlý“ v Mk

První výskyt slovesa je u Marka ve třetí kapitole v rozebírané perikopě (3,1). Jak bylo výše zmíněno, jedná se o tvar part. Zároveň ve stejné perikopě při opakování popisu muže s uschlou rukou použije výše zmíněné přídavné jméno.

Dále se objevuje sloveso v podobenství o rozsévači (4,1–9). Semeno na skalnaté půdě není hluboko v zemi. Sice vzklíčí, ale slunce je spálí a bez kořene uschne (4,6). Sloveso je ve tvaru ind. aor. pas., tedy samo semeno *uschlo*. Není jasné, jestli už v Ježíšově pojetí se jedná o náznak vzkříšení z mrtvých. Obraz semene, které v zemi odumírá a vzklíčí v nový život, se několikrát objevuje v NZ. Pavel tento symbol používá proti popíračům vzkříšení. Např. v 1 Kor 15,16–38 píše o zasévání zrna, které představuje tělo. Očekává od Boha, že každému dá *zvláštní tělo*. Podobně i Ježíš ve čtvrtém evangeliu říká: *...jestliže pšeničné zrno nepadne do země a nezemře, zůstane samo. Zemře-li však, vydá mnohý užitek* (Jan 12,24b).¹²⁶

122 Celé určení: A. Sg. f. part. pf. pas.

123 Srov. TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*, *ξηραίνω*, s. 117.

124 Srov. Lepař, F. *Nehomérovský slovník řeckočeský*, *ξηραίνω*, s. 743.

125 Jak 1,11

126 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, s. 293.

Uschnutí bylo způsobeno jednak sluncem ale hlavně absencí kořene. V dalších třech případech se explicitně nemluví o slunci, ale je to nutná podmínka, aby rostlina rostla. Proto uschnutí je způsobeno zmíněnou absencí kořene, který dodává klíčícímu semeni vláhu ze země. Podobný obraz je v řeči o kmeni a ratolesti (Jan 15,1–11). Ježíš mluví o ratolesti, která nenese ovoce. Ta bude vyvržena ven a tím uschne. Pak ji hodí do ohně a spálí. (Jan 15,6). Tento v. obsahuje jediný výskyt slovesa *ξηραίνω* v rámci čtvrtého evangelia.

Třetí výskyt slovesa je použit u uzdravení ženy trpící dvanáct let krvácením (5,25–34). Zde má "uschnutí" pozitivní význam. Jedná se o opis samotného uzdravení. Doslova by se dal v.¹²⁷ přeložit: *ihned vyschl pramen krve, přeneseně krvotok*.¹²⁸

Čtvrtý výskyt je v perikopě o uzdravení posedlého chlapce (9,14–29), která navazuje na proměnění na hoře (9,2–13). Když se Ježíš vrátí se třemi učedníky z hory k ostatním, vidí jak se učedníkům nevede exorcismus. Otec postiženého popisuje svého syna, který má zlého ducha: *Kdekoli se ho zmocní, povalí ho a on má pěnu u úst, skřípe zuby a strne. Požádal jsem tvé učedníky, aby ducha vyhnali, ale nedokázali to.* (9,18). Sloveso je ve tvaru ind. prez. pas. a je součástí podmínkového souvětí iterativního.¹²⁹ Podle souvětí se jedná o relativně krátkodobý stav, který se opakuje. Proto význam *strne* je dobrý překlad a nejedná se o případ *uschnuté ruky*, kde se předpokládá trvání. Nicméně můžeme usuzovat, že *suchost* se mohla projevovat strnutím, tedy nějakou formou ochrnutí. Perikopa má dva synoptické texty (Mt 17,14–21 Lk 9,37–43), ale u obou případů v popis ataku zlého ducha chybí zmínka o *strnutí*.

Poslední dva výskyty slovesa jsou v perikopě o uschlém fíkovníku (11,20–26). Jedenáctá kapitola začíná slavným vjezdem do Jeruzaléma, kdy volají lidé *hosanna*. Pozdě večer odchází Ježíš s Dvanácti do Betanie vzdálené od hlavního města asi 3 km¹³⁰ (11,1–11). Druhého dne cestou do Jeruzaléma dostal hlad a zároveň spatřil fíkovník, který měl jen listy bez plodů. Evangelista dodává, že nebyl jejich čas. Ježíš ho prokleje (11,12–14). Dále následuje perikopa o očištění chrámu (11,15–19), která končí večerním odchodem na zpáteční cestu. Pak pokračuje perikopa o už uschlém fíkovníku. Ta začíná ráno druhého dne, kdy znovu cestou do Jeruzaléma uvidí již *uschlý* fíkovník. Petr upozorňuje, že uschl. V obou případech je sloveso ve tvaru pf. Ve 20. v. se jedná o part. Shodou okolností má stejný morfologický tvar s použitím ve 3,1 i s pádem a rodem. V případě 21. v. se jedná o ind.

127 A rázem jí přestalo krvácení a ucítila v těle, že je vyléčena ze svého trápení. (Mk 5,29)

128 TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*, πηγή, s. 136.

129 Srov. BARTOŇ, J. Uvedení do novozákonní řečtiny, s. 82.

130 Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník, Betanie*, s. 67.

Z hlediska kontextu se jedná o typickou *markovskou "sendvičovou" kompozici*.¹³¹ Příběh o fíkovníku dělá rámec perikopě o vyčištění chrámu. Existuje plno teorií, proč člověk, který prožil celý život na území Levanta, hledá fíky v nevhodnou dobu. Z kompozice jde toto chování chápat jako symbol chrámového kultu. Podle Řehoře Velikého († 604) Pán hledá na fíkovníku ovoce synagogy, ale fíkovník měl jen listy zákona a ne ovoce skutků.¹³²

Petr označuje slova určená stromu za prokletí. To odpovídá morfologické formě optativ. Tento tvar v Písmu obvykle vyjadřuje modlitbu. Často je to prosba o Boží zásah ve formě odplaty.¹³³ Zároveň při popisu fíkovníku Petr mluví o suchých kořenech. To jako pozorovatel nemohl poznat, proto se to může chápat symbolicky. Buď jako *neplodného vyvoleného národa i s jeho kultem*,¹³⁴ nebo to může být odkaz na svévolníka z Job 18,16: *Zdola mu uschnou kořeny*...¹³⁵

Celá zápletka začíná zmínkou, že Ježíš dostal hlad. U Marka se jedná o jediný výskyt hladovějícího Krista. Matouš s Lukášem píše navíc o vyhladovělém Ježíši po postu na poušti. Jiná další zmínka o hladu v Mk je při scéně s trháním klasů v sobotu, kdy Ježíš mluví o hladovějícím Davidovi.

Ježíšův symbolický čin hledání fíků se dá chápat jako narativní převedení podobenství o neplodném fíkovníku (Lk 13,6–9). Podobenství se vyskytuje jen u Lk, který zase nemá narativ o uschlém fíkovníku. Mt má podobně jako Mk synoptický narativ a také nemá podobenství. Je také možné, že se jedná o odkaz na Mich 7,1, kde prorok nemůže utišit hlad ani raným fíkem.¹³⁶

„Suchý, uschlý“ v Mt

U Mt se sloveso vyskytuje třikrát a přídavné jméno dvakrát. Poprvé se jedná u přídavného jména o synoptický úryvek uzdravení *usché* ruky. Na rozdíl od Mk a Lk je popis uschlé ruky jen jednou. Dále se objevuje v Ježíšově řeči proti zákoníkům a farizeům (23,13–36). Říká jim: *Obcházíte moře i zemi, abyste získali jednoho novověrce*; (23,15b). Zde se spíše jedná o podstatné jméno, když stojí samostatně s určitým členem bez dalšího jména. Doslova se dá přeložit jako *souš*.¹³⁷

Sloveso se dále objevuje v synoptických perikopách k podobenství o rozsévači (13,6) a perikopě o fíkovníku (21,19.20). Oproti druhému evangelium je tento příběh v celku a není přerušen očištěním

131 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, s. 201.

132 Srov. DUBOVSKÝ, Petr (ed.). *Marek. Komentáře k Novému zákonu 1*, s. 661.

133 Srov. Tamtéž

134 Tamtéž s. 667.

135 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, s. 2205.

136 Srov. Tamtéž s. 202.

137 TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*, ξηρός, s. 117.

chrámu. Další rozdíl je v okamžitém uschnutí stromu. U Mk zpozorovali uschnutí až druhý den ráno.

„Suchý, uschlý“ v Lk

Třetí evangelium používá sloveso pouze v synoptickém podobenství o rozsévači. Přídavné jméno má dvakrát v synoptickém příběhu o uzdravení uschlé ruky. Popis hendikepu ruky používá na stejných místech jako Mk, jen v obou případech má zmíněné přídavné jméno. Mk má v prvním případě par. slovesa.

Poslední, třetí výskyt je v pašijích, kdy Ježíš odpovídá plačícím ženám:

Lk 23,28b „Dcery jeruzalémské, nade mnou neplačte! Plačte nad sebou a nad svými dětmi;

²⁹hle, přicházejí dny, kdy budou říkat: ‚Blaze neplodným, blaze těm, které nikdy nerodily a nekojily!‘ ³⁰Tehdy ‚řeknou horám: Padněte na nás, a pahrbkům: Přikryjte nás!‘

³¹Neboť děje-li se toto se zeleným stromem, co se stane se suchým?“ (Lk 23,28b–31)

Parabolická otázka má předobraz ve SZ: *Hle, spravedlivý dochází na zemi odplaty, tím spíše svévolník a hříšník* (Př 11,31). A podobně mluví Petr ve svém listě: „*Jestliže i spravedlivý bude stěžít zachráněn, kde se ocitne bezbožný a hříšný?*“ (1 Petr 4,18). Je to typická argumentace *a minori ad maius*.¹³⁸

Pokud by zde Lukáš považoval současnou situaci za zelený strom a suchý za obležení města římským vojskem, pak se dá úsloví vykládat ve smyslu, že pokud vůdcové města jsou schopni toto konat na nevinném spravedlivém, čeho se odváží v době obležení? To popisuje Josef Flavius ve své *Válce židovské*.¹³⁹

Fausti vykládá, že pokud Ježíš je zelený strom, bere na sebe prokletí výše zmíněného fíkovníku, aby již suchý strom byl ušetřen a dostal možnost znovu vykvést.¹⁴⁰

„Suchý, uschlý“ v Jan

Čtvrté evangelium má jednu sloveso a jednu přídavné jméno. Sloveso se nachází v Poslední řeči (13,1–17,26),¹⁴¹ když Ježíš mluví o kmeni a ratolesti (15,1–11). Poté, co sebe přirovná k vinnému kmeni a učedníky k ratolestem, pokračuje: *Kdo nezůstane ve mně, bude vyvržen ven jako ratolest a uschne; pak ji seberou, hodí do ohně a spálí* (15,6). Na tento text již bylo výše odkázáno

138 Srov. MAREČEK, P. *Evangelium podle Lukáše*. ČEK, s. 616.

139 Srov. JOHNSON, L. *Sacra Pagina. Evangelium podle Lukáše*, s. 386.

140 Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2011, s. 790.

141 Srov. MOLONEY, F. *Sacra pagina. Evangelium podle Jana*, s. 36.

při popisu podobnosti o rozsévání v Mk. Vyvržení ven ratolestí, které nejsou spojeny s kmenem, a tak nemůžou nést ovoce, znamená jejich konečné odsouzení. Nic přímo nenasvědčuje, že se jedná o obraz exkomunikace. Jako když je např. při použití stejného slova *ven* (ἐξω) v Mk 4,11. Spíše se může jednat o eschatologický soud, jak např. Jan Křtitel používá stejný motiv hození neplodných stromů do ohně (Mt 3,10).¹⁴² Někteří biblisté však popírají tuto metaforu na eschatologický oheň. Podle nich se může jednat pouze o odkaz na každodenní praxi pálení suchých větví z vinice v ohni.¹⁴³

Přídavné jméno se dále vyskytuje v perikopě uzdravení u rybníku Bethesda v sobotu. Při popisu situace jsou vyjmenováni postižení, kteří lehávali v sloupořadí blízko zmíněného rybníka: *množství nemocných, slepých, chromých a ochrnutých* (5,3). Jak bylo výše zmíněno, přídavné jméno ξηρός, které má prvotní význam *suchý*, může znamenat přeneseně i *chromý*. U této poslední skupiny je jazykový paradox, že jako chromý/suchý leží v blízkosti rybníka. V porovnání s popisem hendikepu u uschlé ruky se jedná o shodný popis. Jediný rozdíl je, že zde není specifikovaný rozsah postižených částí těla. Podle impf. u slovesa *lehávat* se dá usuzovat, že tam leželi delší dobu.

U uzdravení nemocného není specifikováno, jakou trpěl nemocí, případně do které skupiny z vyjmenovaných patřil. Jediné indície jsou, že nemohl sám chodit a používal lehátko. Z toho se může usuzovat, že mohl patřit i do poslední skupiny chromých/suchých. Pak by se jednalo o druhé uzdravení se stejným, nebo podobným onemocněním po uzdravení uschlé ruky v evangeliích.

„Suchý, uschlý“ v ostatních novozákonních spisech

Židům

V celé 11. kapitole Žid autor popisuje, jak v dějinách spásy lidé věřili a podle toho konali. Tak *Izraelští věřili, a proto prošli Rudým mořem jako po suché zemi...* (Žid 11,29a). Zde má slovo *suchý* opět pozitivní význam. Odkazuje se na, pro Izrael důležitý okamžik, přechod Rudým mořem (Ex 14,15–31).

Katolické listy

V katolických listech se dvakrát objevuje sloveso ve formě ind. V obou případech je předmětem *tráva*, která uschne. Jedná se jednak o Jak 1,11a: *vzejde slunce a svým žářem spálí trávu, květ opadne a jeho krása zajde...* a dále o 1 Petr 1,24: *Neboť, všichni lidé jako tráva a všechna jejich krása jako květ trávy. Uschne tráva, květ opadne, ale slovo Hospodinovo zůstává na věky*. Druhý

142 Srov. ROSKOVEC, J. *Evangelium podle Jana*. ČEK, s. 633.

143 Srov. MOLONEY, F. *Sacra Pagina. Evangelium podle Jana*, s. 445.

případ je citací z proroka Izaiáše (Iz 40,6–8). V celém listě je plno odkazů na SZ, ale pouze tři¹⁴⁴ jsou zvláště uvozeny spojkou *διότι*.¹⁴⁵ Citace má oproti LXX několik změn. LXX má *πᾶσα δόξα ἀωθρώπου*¹⁴⁶ a v listě je *πᾶσα δόξα αὐτῆς*.¹⁴⁷ Nejspíš se již neodkazuje na utlačovatele v Babylonii a jejich slavné věci, ale na pomíjivost celého tvorstva v porovnání s Božím slovem. Dále místo *ῥῆμα τοῦ θεοῦ*¹⁴⁸ má *ῥῆμα Κυρίου*.¹⁴⁹ Není jasné, jestli tím myslí slovo *Hospodinovo*, jak se běžně v LXX používá titul *Κύριος*, nebo Ježíše Krista, který naopak pro něj používá NZ.¹⁵⁰ Suchá tráva jako symbol pomíjivosti se dále objevuje např. v žalmech (Žl 102,5.12).

Zjevení Janovo

Apokalypsa obsahuje dvakrát sloveso také ve formě ind. První použití má *uschlou úrodu* ve významu *dozrálé*. Druhá část v. zní: „*Pošli svůj srp a začni žeň, protože nastala hodina žně a úroda země dozrála*“ (Zj 14,15b). Obraz sklizně se často objevuje jak ve SZ, tak v NZ. Mezi biblisty není shoda ve výkladu. Někteří perikopu vykládají, spolu s navazujícím textem o vinobraní, negativně ve smyslu zničení. To však může vycházet z chybného předpokladu záměny soudu a trestu, např. *sklizeň* v LXX má význam *shromažďování a ne kosení nepřátel*.¹⁵¹ Tak je např. chápáno i v podobenství o zasetém semenu (Mk 4,26–29). Z tohoto pohledu se dá chápat sklizeň pozitivně. Je to sklizeň chtěné úrody, od které se oddělují plevy (Mk 3,12).¹⁵²

Poslední výskyt v NZ je v hrůzách sedmi nádob, a to speciálně u šesté (Zj 16,12–16). Popis hrůzy začíná: *Šestý anděl vylil svou nádobu na velkou řeku Eufrat: a její voda vyschla, aby byla připravena cesta králům od východu slunce* (16,12). Zázračné vysušení řeky nebo moře kvůli umožnění průchodu vodní překážky je ve SZ již zmiňovaný přechod Rudým mořem (Ex 14,15–31), nebo přechod Jordánu Jozuem při dobývání Zaslíbené země (Joz 3). Zde se však jedná o nepřátelská vojska. Eufrat byl hraniční řekou římské říše, za kterou byla parthská říše. Většina římských tažení proti ní končila neúspěšně. Strach Římanů z této říše dokládá i legenda, podle které Nero do ní unikl a chystá se s její armádou a s armádami ostatních východních království dobýt Řím. Dále

144 Další dva, mimo 1 Petr 1,24, jsou 1 Petr 1,16; 2,6.

145 = protože, neboť

146 = všechna slávy člověka

147 = všechna slávy jeho

148 = slovo Boží

149 = slovo Pána

150 Srov. DUS, Jan A. *První list Petrův*. Edice: *Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 18*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2017, s. 92.

151 HARRINGTON, Wilfrid J. – HARRINGTON, Daniel J. (ed.). *Sacra Pagina. Kniha Zjevení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012, s. 175.

152 Srov. MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*. Edice: *Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 21*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2009, s. 167.

z perspektivy SZ je to oblast *na východ od ráje* (Gn 4,16), kam byl vyhnán Kain. Východní králové jsou tedy jeho potomci.¹⁵³

„Suchý, uschlý“ ve Starém zákoně

Vyhledávání tvarů slovesa *ξηραίνω* a přídavného jména *ξηρός* bylo také provedeno v programu Davar4, a to v LXX. Tento překlad SZ byl vybrán, protože byl běžně používán při vzniku NZ a také se z něho v NZ cituje.

Pentateuch

V první knize Bible se slova souhrnně nacházejí pětkrát. Jednak při první zprávě o stvoření (Gn 1), kde je popisován vznik souše (Gn 1,9). Tu pak Bůh nazval zemí (Gn 1,10) a stává se obydlím jak pro rostliny, živočichy, tak hlavně pro člověka. Naproti tomu se Izraelci báli moře.¹⁵⁴ Dále se objevují v příběhu o potopě světa (Gn 7,22; 8,7.14). Zde Bůh pomocí vod očisťuje zemi od hříchu.

Druhá kniha Mojžíšova má sice prvně zmínku o suché zemi při zázraku proměnění vody v krev (Ex 4,9), ale nejdůležitější je v již několikrát zmíněném přechodu Rudého moře (Ex 14,15–31) s následnou oslavou písní o Hospodinově vítěství (Ex 15,1–20). Zde se nachází přídavné jméno *ξηρός* pětkrát (Ex 14,16.21.22.29; 15,19). Přechod mořem *po suchu* se stává pro Izrael konečným vysvobozením z egyptského otroctví. Zároveň se ukazuje Hospodinova síla, která se projevuje na faraonovu vojsku. To je zahubeno na stejném místě, které se stalo Izraeli záchranou. Příběh lze brát jako závěrečnou fázi antického dramatu, kde sice vrcholí násilí, ale zároveň divák pochopí ne vždy související předchozí epizody. Mimo jiné Aristoteles tuto část dramatu nazývá *exodus*.¹⁵⁵

Knihy dějepisné

Knihy Jozue začíná vstupem Izraele přes Jordán do Zaslíbené země. Vody řeky zůstaly stát, aby lid mohl přejít. *Kněží nesoucí schránu Hospodinovu stáli nepohnutě na suché zemi uprostřed Jordánu* (Joz 3,17a). Tento zázračný přechod zároveň potvrzuje, že Jozue je skutečným nástupcem Mojžíše, když skrze něj byl vykonán podobný zázrak jako byl přechod Rudým mořem. Vyvolení je dále založeno na Božím zjevení (Joz 3,7). Podobně zaslechne u stejné řeky Ježíš hlas Otce (Mk 1,11).¹⁵⁶ Tento div si má Izrael připomínat (Joz 4,22).

Další výskyty jsou v perikopě o lstivě sjednané smlouvě (Joz 9,1–27). Gibeónané obelhali Izraelity, že jsou z daleka. Jako důkaz dlouhé cesty předkládají *vyschlý chléb* (Joz 9,5.12).

153 Srov. Tamtéž s. 178.

154 Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník, moře*, s. 447.

155 Srov. SLÁMA, Petr. *Exodus I 1 – 15*. Edice: *Český ekumenický komentář ke Starému zákonu. Svazek 2/I*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2020, s. 346.

156 Srov. BIČ, M. *Výklady ke Starému zákonu II*, s. 17.

V proroctví proti Bét-elu (1 Král 13,1–34) muž Boží prorokuje proti oltáři, u kterého páčil kadidlo Jarobeám. Pálením kadidla se král staví na místo velekněze. Když Boží muž mluví proti oltáři a zároveň králi, útočí na jeho autoritu, a to při bohoslužbě.¹⁵⁷ Král proto proti němu vztáhl ruku, aby ho stráž chytla. Ale ruka *strnula* (1 Král 13,4). Ruku mohl přitáhnout, až se za něj pomodlit muž Boží. Z morfologického hlediska se v LXX jedná o ind. aor. slovesa. Jako u uzdravení *uschlé ruky* se zde jedná z jazykového hlediska o stejný popis postižení ruky. Další shoda je v nastolení otázky autority. Zde byl král potrestán ze nedovolenou bohoslužbu na nedovoleném místě. Rozdíl je v době trvání hendikepu. V tomto případě jde jen o krátkou dobu. U zázraku v synagoze se předpokládá postižení delší dobu. Přesto pro suchou ruku v synagoze je zde příklad stejně popsaneho defektu, který se projevuje nepohyblivostí. To se dá implikovat na případ z evangelia. Tedy v LXX je sloveso použito pro nějakou formu ochrnutí.

Další výskyt v knihách Královských je v příběhu o Eliášovi, kdy v době sucha *vyschl* Eliášovi potok, ze kterého pil (1 Král 17,7).

Knihy moudroslovné

Jak bylo výše zmíněno, v moudroslovných knihách se často používá obraz *uschnutí* pro vyjádření pomíjivosti. Často se jedná o spojitost s *trávou* nebo jinou *bylinou*. Tak u Job *sítí* schne dokonce dříve než ostatní tráva (Job 8,12). Přímo *uschnutí trávy* je v Žl 90,6; 129,6. A obecně *uschnutí byliny* v Žl 102,5.12. Přeneseně *svévolníku uschnou kořeny* (Job 18,16). Dále Jób v odpovědi Sófarovi mluví o *vyschnutí řeky* (Job 14,11), nebo Elífazovi odpovídá, jak *žár pohlcuje sněhové vody* (Job 24,19). Žalmista zase při popisu svého odloučení od Boha zpívá, jak mu *vyschla síla* (Žl 22,16).

Dalším motivem je ukázání Boží moci. Např. když *souš vytvořily jeho ruce* (Žl 95,5). Ale hlavně při vysušení vody: *když zadrží vody, přijde sucho* (Job 12,15). Nebo když se připomíná přechodu Rudým mořem a Jordánem (Žl 66,6; 74,15; 106,9).

Knihy Přísloví dále mluví, že *ubitý duch vysušuje kosti* (Př 17,22). *Kosti byly symbolem zdraví a síly. Suchost kostí je tedy obrazem tělesné nebo mravní choroby.*¹⁵⁸ *Ubitý duch* je často kvůli hříchu.¹⁵⁹

157 Srov. Tamtéž. s. 381.

158 NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, s. 345.

159 Srov. BIČ, Miloš. *Výklady ke Starému zákonu III*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 650.

Proroci

Prorocké knihy také používají obraz *uschlých bylin* k ukázání pomíjivosti (Iz 37,27; 40,7.24; 51,12; Jer 12,4; 23,10). Dále *usychají stromy* (Iz 56,3; Ez 17,24; 20,47) nebo *vinná réva* (Iz 27,11; Ez 17,9.10; 19,12; Jl 1,12). Joel při popisu nářku vypisuje, které všechny produkty hospodářství vysychají. Jsou to *mošt* (Jl 1,10), *sklizeň* (Jl 1,11) a *zrno* (Jl 1,17). Při suchu *schne potok* (Jl 1,20), *vrchol Karmelu* (Am 1,2) i celý *díl země* (Am 4,7).

Vysušení moře je zase projev Hospodinovy moci (Iz 50,2; Jer 51,36; Nam 1,4). Případně se projevuje při *vysušení hor a pahorků* (Iz 42,15), *vyschnutí Nilu* (Iz 19,5.6) nebo *hlubin Veletoků* (Zach 10,11). Další použití slova je v přeneseném významu pro souš (např. Jon 1,9; Ag 2,6).

V souvislosti z uzdravením uschlé ruky jsou důležitější perikopy, kde podmětem uschnutí je část těla. Prorok Izaiáš píše: *ubožákům ... jazyk ... žízni prahne* (Iz 41,17). Je to vyjádření žízně a nutnosti vody na poušti. V oblasti Blízkého východu je dostatek vody nutností pro život. Bez ní se na poušti umírá.¹⁶⁰ Zde Hospodin ukazuje svoji moc. Dává lidu vodu na poušti jako při putování pouští z Egypta (Ex 17). Zázraky z původního exodu jsou překonány sadem s plností počtu stromů.¹⁶¹ Když je *jazyk vyschlý žízni*, nejedná se o žádnou chronickou dysfunkci orgánu. Naopak o správné chování, které v rámci perikopy ukazuje žízeň jak po vodě, tak po Hospodinu, který vodou zachraňuje život na poušti.

Pěvec ve čtvrtém zpěvu oplakává mrtvé Boží město. Popisuje, jak *zasvěcenci*, případně *nazírové*, kteří byli *čistší než sníh* (Pláč 4,7), mají *vyschlou kůži* jako ze *dřeva* (Pláč 4,8). Jedná se o důsledek obležení města. *Zasvěcenci* nesou trest za hřích lidí, i když sami se zdržovali hříchu. Podobně Ježíš na sebe vzal hříchy jiných.¹⁶²

Ezechiel má vidění o údolí suchých kostí (Ez 37,1–14). Zajatci v Babylonu ztrácejí naději. Pro jejich povzbuzení má vidění. Prorok *ve vytržení myslí* se Hospodinovou rukou dostává na pláň, kde jsou již suché kosti. Dostane příkaz jim prorokovat. Ony se postupně spojí, pokryjí masem a kůží. Po dalším prorokování ožijí a je jich veliký zástup.

Vidění začíná popisem suchých kostí volně ležících na pláni. To znamená, že je nikdo řádně nepohřbil. To byla u Izraelitů pohana jen pro odsouzenec, nebo poražené ve válce.¹⁶³ Nepohřbením *nebyli připojeni k svému lidu* (Gn 25,8). Museli tam ležet dlouho, když už z nich zůstaly jen suché kosti. O to je oživení mocnější čin.

160 Srov. BIČ, Miloš. *Výklady ke Starému zákonu IV*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 156.

161 Srov. HŘEBÍK, Josef. *Izaiáš revidovaný překlad s výkladovými poznámkami*. Praha: Česká biblická společnost, 2018, s. 263.

162 Srov. BIČ, M. *Výklady ke Starému zákonu IV*, s. 434.

163 Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník, pohřeb*, s. 664.

Dá se zde již předpokládat víra ve vzkříšení z mrtvých, která se postupně objevuje v knihách SZ (Job 19,25–27; Dan 12,2; 2 Mak 12,38–45). Ale hlavně se zde ukazuje Hospodinova moc i nad smrtí, že může oživit i dlouho mrtvé. Stejně jako jsou rozptýlené kosti, tak je Izrael roztroušen v babylonském zajetí. Jak byly kosti spojeny, tak bude lid spojen. A stejně jak jsou suché oživeny, bude oživen Izrael Duchem Božím. Detail o suchosti kostí vychází z dlouhého ležení. To nejspíše odkazuje na ztracenou naději z probíhajícího exilu. Následující perikopa mluví, jak budou znovu sídlit v zaslíbené zemi a bude jim vládnout David (Ez 37,25).¹⁶⁴

Ozeáš mluví v druhé části své knihy o soudu a trestu, který se projeví pomocí Asýrie. V jedné části zavržení lidu mluví o *uschnutí kořene Efrajim* (Oz 9,16) a o *neploďném lůnu a vyschlých prsech* (Oz 9,14). Požehnání prsů a lůna je explicitně zmíněno při požehnání Efrajmovy otce Josefa od Jákoba. Toto požehnání se má odejmout.¹⁶⁵ Celá prorocká řeč má spojitost také s exodem. Tam si Hospodin *našel Izrael jako ... plody fíkovníku*, ale oni podlehli *kultu Baal-peóru* (Oz 9,10). Tímto božstvem plodnosti si chtěli sami zajistit budoucnost. Kletbou neplodnosti Hospodin ukazuje nicotnost modly.¹⁶⁶

Knihy Zachariáše má výrok o pastýři dobrém a zlém. Izrael si neváží dobrého pastýře, kterým je samotný Hospodin. Dostane tedy zlého, ten se o lid nebude starat a jen se bude *krmit masem těch nejtuchnějších* (Zach 11,16). Ale lid dostává útěchu, že tento pastýř bude odsouzen. *Paže at' mu nadobro uschne* (Zach 11,17b). Jde o stejný popis hendikepu ruky jako v rozebíraném textu a také se jedná o delší dobu trvání postižení. Suchá ruka nemůže bojovat mečem ani jinak ohrožovat stádo. Poškozená ruka zlého pastýře se stává nadějí pro lid.¹⁶⁷ Z kontextu lze jako u Jarobeáma předpokládat ochrnutí.

Uschlá ruka: hypotetické diagnózy

Podle jediného symptomu „*uschlá ruka*“ se nedá udělat plnohodnotná diagnóza. Podle starověké medicíny byl organismu zdravý, pokud v něm byly v rovnováze čtyři tekutiny. Pokud byla *uschlá*, tak to také může odpovídat pohledu, že nějaké tekutina byla vyschlá.¹⁶⁸

Vzniklo několik hypotéz, o co konkrétně šlo. Většina se shoduje, že se jedná o nějaké ochrnutí. Určitá skupina biblistů nepředpokládá defekt ruky od narození, ale hledá důsledek nějaké nemoci za

164 Srov. BIČ, M. *Výklady ke Starému zákonu IV*, s. 539.

165 Srov. VARŠO, Miroslav – TIŇO, Jozef (ed.). *Ozeáš, Joel, Amos. Komentáře k Starému zákonu. 4. svazok. Vivit Kežmarok*, 2018, s. 199.

166 Srov. BIČ, M. *Výklady ke Starému zákonu IV*, s. 654.

167 Srov. Tamtéž, s. 833.

168 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka, ČEK*, s. 274.

života. Ebstein navrhuje důsledek poškození výživy ruky. Seng a Micklem mají podezření, že za tímto ochrnutím by mohlo být psychické onemocnění. Fenner hledá příčinu v hysterii.¹⁶⁹

Shrnutí

Všichni tři synoptičtí evangelisté popisují nemocnou ruku, že byla *uschlá*. Používají k tomu jak přídavné jméno, tak sloveso v par. se stejným kořenem $\xi\eta\rho$. I když existuje několik návrhů diagnózy, jsou to pouze hypotézy. Kapitola je tedy zaměřená jak se v NZ a LXX vyskytují tato slova a jakou mají souvislost s uzdravením.

Marek používá zvláště sloveso v rámci NZ relativně často. Jednak ho má v podobenství o rozsévači. Zde semeno uschne, protože není dostatečně spojeno s půdou. Při uzdravení ženy z krvetoku je použito ve významu vyschnutí krve. U vyhnání zlého ducha z posedlého je sloveso použito ve významu strnutí celého těla. Další výskyty jsou u prokletého fíkovníku, který uschne.

Mt s Lk mají synoptické perikopy. Navíc Lk má parabolou o suchém stromu v pašících. Čtvrté evangelium má pohé dvojí použití slov. Jedná se o řeč o odřízlé uschlé ratolesti, jednak při popisu uzdravení u rybníka Bethesda jsou mezi nemocnými ležícími ve sloupořadí i chromí, kteří jsou v řečtině popsáni přídavným jménem $\xi\eta\rho\varsigma$.

V dalších knihách Písma jsou slova použita ve významu *suché země*, často při přechodu Rudým mořem nebo Jordánem. Při spojení se suchou trávou nebo jinou bylinou je myšlen obraz pomíjivosti. Dále se používá pro uzrálé obilí a další významy.

Pro přiblížení významu v rozebíraném textu je relevantních několik perikop. Jedná se předně o strnutí Jarobeámovy ruky, kde je stejný popis postižení. Sice bylo jen na krátký čas, ale z kontextu se dá usuzovat na ochrnutí. Další významnější výskyty jsou u Ez oživení suchých kostí a u Zach, kde zlému pastýři uschne paže.

169 Srov. LOOS, H. van der. The miracles of Jesus. Leiden: E. J. Brill, 1965, s. 439.

7. Ježíšovo uzdravování nemocných

V Písmu se několikrát vyskytuje uzdravení jako speciální případ mocného činu. Spolu s dalšími navzájem odlišnými událostmi patří do množiny *zázraků*. Tento pojem se dá definovat jako *duševní stav člověka žasnoucího v údivu nad něčím neobvyklým*.¹⁷⁰ V důsledku novověké změny myšlení na přírodovědné se *zázrak* často omezuje jen na porušení přírodních zákonů. Tím ale došlo k posunutí chápání z kontextu NZ. Samotná evangelia znají více pojmenování. Jedná se o *θαυμάσιος*, *α, ον*, které má význam *podivuhodný*.¹⁷¹ Termín je asi nejbližší českému slovu *zázrak* a je také doloženo jeho použití v řeč. NZ ho obsahuje jen jednou (Mt 21,15) tak jako druhé pojmenování *παράδοξος*, *ον* (Lk 5,26). To se dá přeložit také jako *podivuhodný* a nebo *neočekávaný, neobvyklý*.¹⁷² Častěji se vyskytují další čtyři termíny. *δύναμις, εως, ή* (např. Mk 5,30) má více významů, ale jeden je *mocný čin* ve významu *zázrak*.¹⁷³ Zvláště v Sk se objevuje *τέρας, ατος, τό* (např. Sk 2,22) s významem *zázraku jako znamení*.¹⁷⁴ Jan ho použije pouze jednou (Jan 4,48). Místo něj spíše používá *σημειον, ου, τό* (např. Jan 2,11), který má podobný význam *znamení* nebo *známka*.¹⁷⁵ Poslední je prosté *εργον, ου, τό* (např. Jan 7,21) s překladem *dílo, čin*.¹⁷⁶

Mimo uzdravení se v NZ vyskytují další skupiny *znamení*. Jde o epifanii (Ježíšův křest Mk 1,9–13, Ježíš kráčející po vodě Mk 6,45–52, Ježíšovo proměnění na hoře Mk 9,2–10 a Ježíšovo zjevení cestou do Emmaus Lk 24,13–35), dále o záchránění (utišení bouře Mk 4,35–41, osvobození z vězení Sk 5,19–20; 12,3–9; 16,23–40), obdarování (rybolov Lk 5,1–11, nasycení Mk 6,30–44; 8,1–10 a svatba v Káně Jan 2,1–11) nebo o osvědčení (slepce od narození Jan 9,1–41, Pavel uštknutý zmijí Sk 28,1–6).

U samotného uzdravení se dá rozlišovat, jestli se jedná o *exorcismus*, nebo *terapie*. V prvním případě je nemoc způsobená přítomností zlého ducha. Jeho působení se však neprojevuje jen duševní nemocí, ale i tělesně (např. němota, slepota). Pojmenování vychází ze skutečnosti, že vyhánění se děje pouze příkazem – *εξορκίζω*¹⁷⁷ (např. Mk 1,25). Jan na rozdíl od synoptiků ve svém evangeliu nemá vůbec vyhánění duchů.

170 POKORNÝ, P. *Úvod do Nového zákona*, s. 414.

171 TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny, θαυμάσιος*, s. 78.

172 Tamtéž *παράδοξος*, s. 127.

173 Tamtéž. *δύναμις*, s. 46.

174 LEPÁŘ, F. *Nehomérovský slovník řeckočeský, τέρας*, s. 1055.

175 TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny, σημειον*, s. 154.

176 Tamtéž *εργον*, s. 69.

177 = zapřísahat, zaklínat

Pro terapii platí, že se jedná o určitou slabost, která je vyléčená - *θεραπεύω*.¹⁷⁸ Čin se děje vyjitím božské moci, což je často doprovázeno explicitním úkonem (např. vkládání rukou Mk 7,33, slinou Mk 8,16). Dále se dá diskutovat, do jaké míry se je důležitý aspekt osvědčení nebo epifanie. Nicméně každé dělení je umělé a slouží pouze pro orientaci.¹⁷⁹

Základní popis zázračného uzdravení je většinou shodný se zázraky ze starověké literatury. Prvně je popsána závažnost stavu nemocného, kterému se někdy už snažili bez výsledku pomoci. Pak je nečekané a úplné uzdravení. Následuje demonstrace uzdravení, která vyvolá údiv svědků. Ti můžou vzdát chválu.¹⁸⁰

Marek

Tato kapitola se bude věnovat zázračným uzdravením a zázrakům obecně jen v rámci druhého evangelia. Je to z důvodu jejich velkého počtu jak v evangeliích, tak u samotného Mk.

Exorcismy

Mk má čtyři perikopy o vyhánění zlých duchů. Hned první zázrak je sobotní exorcismus v Kafarnaucké synagoze (1,21–28). Jak bylo výše zmíněno, jedná se o první mocný čin Ježíše v Mk a spolu s rozebíraným textem má společné místo – synagoga a čas – sobota. Před samotným vyhnáním duch říká: *Vím, kdo jsi. Jsi Svatý Boží.* (1,24c) Marek, Lukáš a Jan chápou tento titul totožně s titulem *Syn Boží*. Zlý démon tedy prozrazuje už na začátku evangelia u prvního zázraku kým Ježíš je. Jak bylo výše zmíněno u členění oddílu, na tuto otázku se snaží odpovědět hlavně první část Mk. Již dříve při křtu se ozývá hlas: „*Ty jsi můj milovaný Syn, tebe jsem si vyvolil.*“ (1,11) Ale není jasné, jestli tam byli přítomní učedníci, když byli povolávání až poté. Apoštolové tedy z úst démona slyší nejspíše poprvé, kým je Ježíš. Zde se ale nejedná o vyznání, jaké např. učiní Petr (8,29), ale o rouhání ve smyslu pokusu o ovládnutí Ježíše. Ve starověku platilo, že kdo zná jméno, může jmenovaného ovládat. Např. když člověk pojmenuje zvířata (Gn 2,19n) nebo v dalším exorcismu sám Ježíš se ptá na jméno (5,9).¹⁸¹

Další vyhánění se odehrává v Gerase (5,1–13). Město se dnes jmenuje Džeraš a nachází se na území východního Jordánska. Na přelomu letopočtu bylo ve spolku měst Dekapolis.¹⁸² Jednalo se o pohanské území. Zde se nacházel posedlý. Když uviděl Ježíše, poklonil se mu až k zemi. Tímto pozdravem se projevovala úcta Bohu (Flp 2,10). Z kontextu vyplývá, že skrze muže jedná nečistý

178 = léčit, sloužit

179 Srov. POKORNÝ, P. *Úvod do Nového zákona*, ss. 414-418.

180 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, s. 264.

181 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, s. 251.

182 Srov. STUBHANN, M. *Encyklopedie Bible, Gerasa*, s. 174.

duch. Podobně jako v předchozím exorcismu démon zná jméno a použije ho při pokusu zaklít Božího syna. Naopak sám prozrazuje své jméno: *Mé jméno je ‚Legie‘, poněvadž je nás mnoho.* (5,9b). Jako v předchozím exorcismu o sobě mluví v pl. *nás* (1,24). Je to vyjádření světa nečistých duchů, kam Ježíš vstupuje a začíná proti němu bojovat.¹⁸³ *Legie* byla vojenská jednotka římské říše čítající přes 4 000 mužů. Podobně je zaznamenáno v Horatiových Ódách *kohorta horeček* (1,3,30). Dále žádá o možnost ústupu do stáda vepřů (5,12). Podobně utekl démon Asmodaj do Egypta (Tob 8,3). Poté, co do nich vejdou, se celé stádo utopí v moři. Vepřové bylo pro Izraelity nečisté. Proto se zde vepři chovali nejspíše pro okupující římské vojáky. Moře bylo pro Židy nebezpečné místo s nebezpečnými silami. V moři současně uhynou nečistá zvířata se zlými duchy. Zlé mocnosti se navzájem potrou.¹⁸⁴

Další exorcismus se také odehrává na pohanském území, a to v oblasti města Týrus (7,24–30). Syrofeničanka prosí o vyhnání zlého ducha ze své dcery. Klaní se Ježíši a oslovuje ho titulem pán. On se zdráhá vyhovět s tím, že chléb určený pro děti se nedává psům. Na to mu odpovídá: *„I psi se pod stolem živí z drobtů po dětech“* (7,28b). Smlouvání s Bohem není Písmu cizí, např. Abrahám prosí za Sodomu (Gn 18,19–33). Poté Ježíš na dálku vyžene démona. Perikopa je zařazená po zázračném nasycení, kdy zbylo dvanáct košů chleba (6,30–44). Žena jako pohanka se o ně hlásí. Perikopa byla chápána jako argument pro misii mezi pohany a také pro společné slavení eucharistie klasický problém prvních křesťanů.

Poslední, čtvrtý exorcismus vykoná Ježíš nad chlapcem (9,14–29) po jeho proměnění na hoře (9,2–13). Perikopa byla již vzpomenutá v kapitole rozebírající slova suchý/uschlý.

Terapie

Ve druhém evangeliu můžeme najít sedm zázraků, které jdou popsat jako terapie. Za první se dá počítat uzdravení Šimonovy tchyně (1,29–31). Děj navazuje na exorcismus v synagoze, a proto se jedná o stejný den – sobota. Spojení je provedeno typickým markovým *hned* (1,30). Ježíš ji bere za ruku a pozvedá ji (1,31). Marek používá při popisu zdravení stejné sloveso *ἐγείρω*¹⁸⁵ jako při vzkříšení. Demonstrace rychlého a úplného uzdravení je v informaci, že je obsluhovala (1,31).¹⁸⁶

Po uzdravení z horečky Marek píše, jak Ježíš *uzdravoval a vyháněl zlé duchy* (1,34). Pak se časně ráno modlí a káže po celé Galilei (1,35–39). Tu k němu přijde malomocný, kterého uzdraví (1,40–45). Malomocní byli rituálně nečistí (Lv 13n) a byli vyloučeni ze společnosti. Navíc bylo malomocenství pokládáno za důsledek hříchu, jak jím např. byla potrestána Mirjam (Nu 12,9–15).

183 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, s. 251.

184 Srov. Tamtéž. ss. 107n.

185 = vstávám

186 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, s. 253.

Ježíš se ho nestraní, dokonce se ho dotýká a tím ho uzdravuje. Když se s ním loučí, přikazuje mu se ukázat knězi podle zákona (Lv 14) ale aby to nikomu říkal (1,44). On to ale nedodrží, *rozhlašuje* své uzdravení, a proto *Ježíš nemohl chodit veřejně do města* (1,45). Jako v předchozích zázracích stoupá Ježíšova proslulost, ale on nechce, aby byl znám jen jako léčitel.¹⁸⁷

Další dvě uzdravení jsou spojená s markovým sendvičem. Jedná se o vzkříšení Jairovy dcery (5, 21–24.35–43) a uzdravení ženy z krvácení (5,25–34). Místem zázraků je znovu Galilei, kam se Ježíš vrátil z Dekapole, kde v předchozí perikopě vykonal výše zmíněný exorcismus (5,1–20). Představený synagogy přichází k Ježíši a *padl mu k nohám* (5,22). Úkon je stejný jako o několik v. dřív, kde posedlý *padl před ním na zem* (5,6). Na rozdíl od předchozí zázrak se zde jedná o upřímné gesto. Prosí o uzdravení své dcery. Ježíš ho následuje. Cestou se dotkne jeho šatů žena trpící krvácením (5,27). Skrze dotyk je uzdravena. Toto magické chápání síly vyjadřuje víru ženy. Zároveň tím zahanbuje nevěřící učedníky (5,31) stejně jako další ženy. Jsou myšleny např. Syrofeničanka (7,24–30), žena, která mu pomazala hlavu (14,3–9) nebo Marie Magdalská. Žena trpěla nemocí dvanáct let. Číslo značí úplnost doby. Po celou tu dobu byla nečistá. Když tuto ženu uzdravuje, zdržuje se na cestě ke dvanáctileté dívce, která mezitím umře. Tu, stejně jako Šimonovu tchyni, *bere za ruku* a přikazuje jí *vstát* (1,31). *Tu děvče hned vstalo* (5,42a). Marek stejně jako u vyléčení z horečky používá sloveso *ἐγείρω* a ještě *ἀνίστημι, ἀναι*.¹⁸⁸ Obě tato slovesa jsou použita při popisu Kristova vzkříšení. Při samotném vzkříšení jsou s ním jen tři učedníci a pak *...jim přísně nařídil, že se to nikdo nesmí dovědět* (5,43a). Dál není zmínka, jestli to dodrželi, nebo rozhlašovali, jako např. uzdravený malomocný.¹⁸⁹

Další uzdravený terapií je hluchoněmý (7,31–37). Perikopa následuje po exorcismu nad dcerou Syrofeničanky. Stále se uzdravení uskutečnilo na pohanském území. Ježíš nemocného bere stranou a uzdravuje ho dotykem (7,33). *A nařizuje, aby o tom nemluvili, ale čím více jim to však nařizoval, tím více to rozhlašovali* (7,36b). Perikopa končí přímou řečí: *Dobře všecko učinil. I hluchým dává sluch a němým řeč* (7,37). Není přesně určeno, kdo to říká, ale je zde odkaz na stvoření, kde se opakuje: *Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré* (Gn 1,31). Uzdravením Ježíš obnovuje stvoření k původní podobě. V případě hluchoněmého se také naplňuje proroctví: *Tehdy se rozevrou oči slepých a otevrou se uši hluchých* (Iz 35,5). Pokud se to navíc odehrálo mimo Izrael, je to naplnění proroctví i pro pohany.¹⁹⁰

187 Srov. Tamtéž. ss. 56-58.

188 = vstávám

189 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, ss. 110-113.

190 Srov. POKORNÝ, P. *Úvod do Nového zákona*, s. 419.

Uzdravení slepého v Betsaidě (8,22–26) má několik podobností s předchozím uzdravením. Otevřením očí slepých je také naplnění proroctví z Iz. Dále se ho také *dotýká, potírá mu oči slinou* a samotný proces probíhá mimo *vesnici* (8,23). Proces je postupný, až se podobá pouhému léčení. To je možný důvod, proč obě perikopy nemají synopse u Mt a Lk. Marek je nejspíš zařazuje na konec oddílu z důvodu kontextu. V následujícím velkém oddílu (8,27–10,52) se zjevuje, kým Ježíš je. To nemá být založené na vnější moci, ale v jeho slabosti. To se ale ukáže až zpětně.¹⁹¹

Zmíněný oddíl končí dalším uzdravením slepého. Toho uzdravuje v Jerichu na poslední zastávce před Jeruzalémem (10,46–52). Zároveň se jedná o jeho poslední zázračný čin v rámci Mk, pokud se nepočítá prokletí fíkovníku (11,12–14.20–25). Evangelista zmiňuje jméno – Bartimaios (10,46). Spolu s představeným synagogy Jairem (5,22), Ježíšem s jeho učedníky, Janem Křtitelem a Herodem Antipou jsou to jediné osoby se jménem ve druhém evangelium.¹⁹² S Jairem se vyskytují v příběhu o uzdravení. Nemocný je popsán jako *slepý žebrák* (10,46). NZ často mluví o *chromých* a *slepých*, kteří jsou v důsledku nemoci neschopní práce (např. Jan 9,8).¹⁹³ Dále slovo *žebrák* v řeč., podobně jako v češtině, je příbuzné slovesu *vyprošuji*.¹⁹⁴ Je zvyklý prosit a podobá se dítěti, které také vše získává od rodičů. Nehrozí mu jako bohatým, že zapomene na svou podřízenost Bohu.¹⁹⁵ To zdůrazňuje hlavně Lk např. v podobenství o boháči a jeho stodolách (Lk 10,13–21). On se tedy nestydí a volá: „*Ježíši, Synu Davidův, smiluj se nade mnou!*“ (10,47b). Když ostatní umlčovali, tak volá ještě hlasitěji (10,48). U Mk je to jediné použití titulu pro Ježíše *Syn Davidův*. Poté, co je uzdraven, chybí reakce okolí. Místo toho je napsáno, že ho následoval na cestě. Ze spojení slov *jít* a *cesta* lze usuzovat, že se stal Ježíšovým následovníkem.¹⁹⁶

Osvědčení

Za další skupinu zázraků jde považovat mocné činy osvědčení. Typickým příkladem je např. uzdravení slepce od narození (Jan 9,1–41). Ježíš se zjevuje jako *světlo světa* (Jan 9,5).¹⁹⁷ Nebo již zmíněný Pavel uštknutý zmijí (Sk 28,1–6), kdy se osvědčuje jeho nevinnost. Obyvatelé ostrova ho předtím považovali za vraha (Sk 28,4).

V Mk lze najít dva zázraky ve smyslu osvědčení. Jde o uzdravení ochrnutého (2,1–12) a rozebíraný text této práce (3,1–6). Konkluzně ohraničuje oddíl disputací s protivníky (2,1–3,6),

191 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, s. 149.

192 Srov. DONAHUE, J. *Sacra Pagina, Evangelium podle Marka*, s. 323.

193 Srov. STUBHANN, M. *Encyklopedie Bible, žebráci*, s. 727.

194 Προσάιτης, ου, ό = žebrák ← προσαιτέω = *požadují, vyprošují, žebrám, žádám; Nehomerovský slovník προσαιτέω*, s. 924.

195 Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2007, s. 289.

196 Srov. DONAHUE, J. *Sacra Pagina, Evangelium podle Marka*, s. 325.

197 Srov. ROSKOVEC, J. *Evangelium podle Jana*. ČEK, s. 381.

kde je hlavním témem spor o Ježíšovu moc. Jak bylo výše zmíněno, Pesch považuje ἐξουσία, ας, ἡ¹⁹⁸ za klíčové slovo pro tuto část Mk.¹⁹⁹

Uzdravení ochrnutého se odehrává v Kafarnaum (2,1), kam se Ježíš vrátil. Předtím je zmínka, že chodil *po celé Galilei* (1,39). Předchozí v. informuje, že *zůstával na opuštěných místech* (1,45). Důvodem pobývání mimo město je velké popularita, když uzdravený malomocný z předchozí perikopy (1,40–45) neuposlechl Ježíšův příkaz: *Ne abys někomu něco říkal!* (1,44) *a mnoho o tom vyprávěl* (1,45). Vrátil se do domu, ze kterého *vyšel se modlit*(1,35) a pokračoval *po celé Galilei* (1,39). Než vyšel z domu, v sobotu *večer po západu slunce se v něm shromáždilo celé město u dveří* (1,32n). Při návratu je už tolik lidí, *že už ani před dveřmi nebylo k hnutí* (2,2). Kvůli tomuto zástupu je nemocný dopraven k Ježíši skrz střechnu. Při popisu *odkrytí střechy* (2,4) víc odpovídá střechám palestinských domů. Naopak Lukáš ve svém synoptickém úryvku popisuje spíše městský dům v helénském prostředí.²⁰⁰ Postižení je popsáno slovem *παραλυτικός* s významem chromý, ochrnutý.²⁰¹ V popisu je zdůrazněno, že ho nesou čtyři a že leží na lehátku (2,3n). Ježíš reaguje na *víru nosičů*. O víře nemocného se nezmiňuje (2,5).

Místo přímého uzdravení říká: *Synu, odpouštějí se ti hříchy* (2,5). Podle přítomných zákoníků se tím rouhal (2,6). Samotný příběh o uzdravení dostává nový rozměr. Členění perikopy, kdy do vyprávění o uzdravení je vsunuta disputace nad mocí odpouštění hříchů, odpovídá sendviči (A – B – A'). Ten v Mk můžeme často nalézt. Nejde zde už jen o uzdravení, ale také o moc Ježíše. Zázrak tělesného uzdravení je zároveň osvědčením jeho moci.

Zákoníci v NZ byli odborníci na Písmo. Sice byli i ze skupiny saduceů, ale většinou byli z farizeů. *Farizejské přesvědčení a zákonická funkce byly v praxi do té míry spojeny, že se v NZ spisech brzo ustálilo pevné spojení „zákoníci a farizeové“.*²⁰² Evangelium je popisuje jako sedící. To je zdůrazněno v kontrastu domu plného zástupů. Je možné, že se jedná o spojení dvou textů. Sezení byl typický postoj těch kdo učí (např. 13,3). Ježíš je kritizuje za to, když sedají v synagogách (např. 12,39). Může tu tak být náznak jemné ironie vůči nim.²⁰³

Ježíš *svým duchem poznal, o čem přemýšlejí* (2,8). Odpovídá: *„Abyste však věděli, že Syn člověka má moc na zemi odpouštět hříchy.“ Řekne ochrnutému: „Pravím ti, vstaň, vezmi své lože a jdi domů!“* (2,10n). Ježíš *sebe sama představuje jako skutečného člověka, který plní Boží vůli zvěstováním jeho odpuštění. Tak to Ježíš učil i své žáky: „jako i my jsme odpustili těm, kteří se*

198 = moc, právo, pravomoc, vladař

199 Srov. PESCH, R. *Il vangelo di Marco*, s. 250.

200 Srov. DONAHUE, J. *Sacra pagina, Evangelium podle Marka*, s. 108.

201 TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny, παραλυτικός*, s. 128.

202 NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník, zákoník*, s. 1278.

203 Srov. DONAHUE, J. *Sacra pagina, Evangelium podle Marka*, s. 109.

provinili proti nám“ (Mt 6,12).²⁰⁴ Matouš v synoptické perikopě vkládá do úst přihlížejícím chválu, že dal takovou moc lidem (Mt 9,8b). Marek má pouze: Něco takového jsme ještě nikdy neviděli (2,12c).²⁰⁵

Shrnutí

Ježíš v rámci Mk vykonal několik zázraků. Ukazovala se tím jeho moc. On však nechtěl být znám jen jako mocný léčitel. Proto několikrát zakazoval o tom mluvit, nebo čin prováděl v ústraní. Lidé se to ale většinou dověděli a uvádělo je to v úžas. Dále rozhlašovali. To mu zabraňovalo chodit na veřejná místa. Naopak se také zázrak stával zdrojem sporů. U Mk se nacházejí pouze dva zázraky a to uzdravení chromého (2,1–12), kde je spor o Ježíšovu pravomoc odpouštět hříchy. Dalším je uzdravení ruky v sobotu (3,1–6).

204 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, s. 266.

205 Srov. Tamtéž.

8. Farizeové a herodiáni jako Ježíšovi protivníci

Ve všech třech synoptických textech jsou protivníky Ježíše farizeové. Mk jako jediný má další skupinu, a to herodiány.

Farizeové

Obecně existuje málo informací o skupině farizeů. Samotný původ jejich názvu není jasný. Jedna teorie mluví spojitosti s *odlišní (peruschím)*, ale pravděpodobnější je původ v hanlivé přezdívce *sektáři*. Jejich chování je odlišovalo od ostatních. Sami se nazývali *druzi (haberím)*.²⁰⁶

První textové doložení je až v NZ a u Josefa Flavia. Ten je poprvé zmiňuje z doby velekněze Hasmoneovce Jónatana (152-143 př. Kr.). V dalších židovských spisech se objevují až v Mišně, která je uzavřena asi 220 po Kr. Dále je o nich zmínka ve spisech z Kumránu, kde jsou kritizováni, že *hledají jasné věci*. Kladli důraz na studium Písma a jeho zachovávání. Vedle Pentateuchu pro ně byly závazné i předpisy ústní tradice. Ohledně uznání ústní tradice se neshodli se saducei, kteří uznávali pouze Mojžíšův zákon.²⁰⁷

Po pádu Jeruzaléma r. 70 se jim podařilo transformovat židovství pod vedením Jóchanan ben Zakkai. Byla to jediná skupina židů, která se zachovala. Změnila se na rabínské židovstvo bez chrámu.²⁰⁸

Marek

Druhé evangelium obsahuje jednu řeč Ježíše proti farizeům (8,15). V ostatních případech vystupují proti němu.

Oddíl sporu o Ježíšovu moc (2,1 – 3,6) je složen z pěti sporů. První o uzdravení ochrnutého (2,1–12) sice neobsahuje explicitně farizee, ale zákoníky. Ti ale většinou byli z farizeů (viz. výše v kapitole Uzdravení). V další perikopě o povolání celníka (2,13–17) jsou jako odpůrci zmíněni *zákoníci z farizejské strany* (2,16). Ve sporu o půst (2,18–22) vystupují *učedníci Janovi a farizeové*, kteří se postili a ptají se Ježíše, proč se nepostí jeho učedníci (2,18). Při sporu o mnutí zrna v sobotu (2,23–28) vystupují samotní farizeové. A v rozebíraném textu (3,1–6) jsou jmenováni v posledním v. spolu s herodiány.

206 Srov. STUBHANN, M. *Encyklopedie Bible, farizeové*, s. 163.

207 Srov. POKORNÝ, P. *Úvod do Nového zákona*, ss. 486n.

208 Srov. STUBHANN, M. *Encyklopedie Bible, farizeové*, s. 163.

Další spor nastává na začátku sedmé kapitoly o tradice otců (7,1–13). Ježíšovi učedníci jedli neumytýma rukama a proti tomu se ohrazují *farizeové se zákoníky*. Ježíš jim odpovídá citací z Izaiáše, že ctí Boha jen rty a ne srdcem a mají *jen lidské příkazy* (7,6n). Přidává: „*Opustili jste přikázání Boží a držíte se lidské tradice.*“ A ještě řekl: „*Jak dovedně rušíte Boží přikázání, abyste zachovali svou tradici!*“ (7,8n) To následně demonstruje na příkladu vykroucení ze čtvrtého přikázání Dekalogu. To, že přišli z Jeruzaléma, může znamenat, že se jedná o jinou skupinu než farizeové z prvních sporů. Mohlo se jednat o vyslanou skupinu z Jeruzaléma, která měla vyzkoušet jeho učení. Perikopa je zařazená za nasycení pěti tisíců na poušti (6,30–44), kde určitě nemohlo proběhnout očištění rukou a tak nejspíše všichni jedli chléb nečistýma rukama.²⁰⁹

Jiný spor začínají farizeové, když po Ježíši žádají znamení (8,11). Ten jim ho odmítá dát. Když Ježíš mluví o manželství a rozluce (10,1–12), je to odpověď farizeům, kteří ho tou otázkou zkoušeli. Spor o daň císaři (12,13–17) začínají zákoníci spolu s herodiány (viz níže).

Jedinou zmínkou kdy farizeové přímo nevystupují jako účastníci děje, ale jen se o nich mluví, je řeč o jejich kvasu na moři (8,14–21). Ježíš říká svým učedníkům na lodi: „*Hleďte se varovat kvasu farizeů a kvasu Herodova!*“ (8,15). Kvas jako symbol zkaženosti používají i antičtí autoři (např. Plútachoras a Persius) a nachází se i jinde v NZ (např. 1 Kor 5,6nn; Gal 5,9). Matouš v synoptickém textu explicitně píše, že se jedná o jejich učení (Mt 16,12). Marek nerozvádí, co je zde přímo myšleno *kvasem*. Jak bylo výše ukázáno, farizeové, pokud sami nevyvolali disputaci, reagovali na činy Ježíše nebo jeho učedníků. Z kontextu předchozí perikopy se může jednat o jejich žádosti o znamení (8,11–13). Ježíš připojuje k farizeům i Heroda, který neměl žádné učení. Může se jednat o odkaz na uzdravení suché ruky v sobotu.²¹⁰

Matouš

První evangelium se proti farizeům více vymezuje. To se může chápat v souvislosti s přeměnou židovství po pádu Jeruzalémského chrámu. Převládající frakce byla z farizeů. Po nemožnosti smírcí oběti v chrámu se snažili klást důraz na zachovávání příkazů. Proti tomu ale byli židokřesťané. To vyvolávalo konflikty, které vyústily v oddělení nové křesťanské sekty od nově vznikajícího rabínského judaismu. Mt je psáno již po oddělení, ale v linii sporu se vymezuje proti farizeům.²¹¹

První vymezení je z úst Jana Křtitele při jeho kázání u Jordánu (3,7–10). Přicházejí k němu lidé z Jeruzaléma, Judska i okolí Jordánu, aby se nechali od něj pokřtít. Zároveň vyznávají své hříchy (3,5n). Když Jan uvidí farizee a saducee, pronese proti nim: „*Plemeno zmijí, kdo vám ukázal, že*

209 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, ss. 2131n

210 Srov. DONAHUE, J. *Sacra Pagina, Evangelium podle Marka*, s. 261.

211 Srov. POKORNÝ, P. *Úvod do Nového zákona*, s. 488.

můžete utéci před nadcházejícím hněvem?“ (3,7b). Zmije sice nejsou všechny jedovaté, ale některé mohly usmrtit člověka. Jednalo se o nejčastější druh hadů, a tak se staly symbolem pro zlo či zlé lidi.²¹²

Druhá perikopa, kde se mluví o farizeech, je v rámci Kázání na hoře (5,1–7,29). Ježíš mluví o dovršení Zákona a Proroků (5,17–20). Při tom pronáší: „Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky; nepřišel jsem zrušit, nýbrž naplnit“ (5,17). Dále mluví o zachovávání Zákona. Nakonec dodá: „Nebude-li vaše spravedlnost o mnoho přesahovat spravedlnost zákoníků a farizeů, jistě nevejdete do království nebeského“ (5,20b). Obě skupiny byly známé dodržováním předpisů a tak bylo těžko představitelné ještě více dodržovat předpisy. Hojnější spravedlnost tedy není v zachovávání co nejvíce přikázání podle vzoru farizeů, ale spíše v blahoslavenství, o kterém Ježíš mluví o několik vv. dříve (5,1–12).²¹³

Celá 23. kapitola je přímá Ježíšova řeč, kde se osmkrát opakuje běda proti farizeům. Až na jednu výjimku (23,26) jsou vždy spojováni se zákoníky. Vyčítá jim morální prohřešky. Význam jeho příkazu o zachovávání všeho, co vám řeknou (23,3), je otázkou diskuze. Podle některých se jedná o ironii.²¹⁴

Další výskyty v rámci Mt jsou v podobných sporech, jako u Mk. Naposledy se o nich Matouš zmiňuje po ukřižování, když spolu s velekněžími chtějí zabezpečit hrob (27,62n).

Lukáš

Třetí evangelium má také podobné spory mezi Ježíšem a farizei jako u Mk. Když Ježíš mluví o Janu Křtiteli, kritizuje farizee spolu se zákoníky, když se nedali od něj pokřtít (7,30). V následující perikopě je Ježíš pozván k jídlu od jednoho farizee (7,36–50). Přijde tam veřejná hříšnice a pomaže ho olejem (7,37n). To vyvolá spor s farizeem. Pozvání přichází již po několika sporech farizeů s Ježíšem a také po jejich snaze ho obžalovat, která se udála při zázraku s uschlou rukou (6,7), který synopticky odpovídá rozebíranému textu této práce (Mk 3,1–6). Po něm se dokonce radili, co mu mají udělat (6,11). Přesto Ježíš přijímá pozvání, podobně jako je přijímal od celníků. Tím je také vyjádřeno jeho univerzálního poslání.²¹⁵

Podobně je Ježíš ještě dvakrát pozván od nějakého farizee, ale vždy dochází k následnému sporu. Jedná se o další případ uzdravení v sobotu (14,1–6) a spor ohledně mytí rukou před jídlem (11,37–54). V něm Ježíš pronáší běda proti nim i zákoníkům, kteří jsou výjimečně jmenovaní

212 Srov. HARRINGTON, D. *Sacra Pagina. Evangelium podle Matouše*, s. 76.

213 Srov. MRÁZEK, J. *Evangelium podle Matouše*. ČEK, ss. 67n.

214 Srov. Tamtéž, s. 381.

215 Srov. MAREČEK, P. *Evangelium podle Lukáše*. ČEK, s. 64.

odděleně (11,45). Perikopa končí, jak zákoníci spolu s farizei proti němu připravují *nástrahy* (11,53n).

Lk má navíc podobenství, kde přímo vystupuje farizeus s celníkem (18,9–14). Zde se farizeus v chrámě v modlitbě vychloubá svými činy (18,11n). Naopak celník vyznává svou hříšnost (18,13). Ježíš uzavírá podobenství, že celník byl ospravedlněn na rozdíl od farizea (18,14). Formálně je ospravedlnění vyjádřeno pas. To odkazuje na to, že pouze Bůh ospravedlňuje.²¹⁶

Jan

I čtvrté evangelium má několik sporů Ježíše s farizei. Např. se jedná o perikopu uzdravení slepého (9,1–41). Zde je několik scén, kdy se farizeové postupně baví s uzdraveným slepcem a jeho rodiči. Mezitím se baví Ježíš s bývalým slepcem.

Farizeus Nikodém se celkem třikrát objevuje u Jana. Podle popisu byl členem synedria (3,1). Přesně nevíme, jak tento orgán fungoval, což je způsobeno odlišnými odrazy v literatuře (NZ, Josef Flavius a Mišna). Nejspíše byla složena z aristokracie jak kněžské, tak světské. Badatelé popírají, že by tam byli zástupci farizeů. Jan ale netvrdí, jaké postavení tam měl. Je možné, že byl např. písařem. To často byli zákoníci z farizeů. Nebo mohl být pouze jejich sympatizant. Např. bohatá rodina Gurionů měla jméno Nikodém ve dvou generacích.²¹⁷ Jeho rozmluva s Ježíšem (3,1–21) se odehrála v noci (3,2). Dále Nikodém vystupuje o slavnosti stánků (7,1–52), kdy velekněží a farizeové chtějí Ježíše zatknout. On jim ale namítá: „*Odsoudí náš zákon někoho, aniž ho napřed vyslechne a zjistí, čeho se dopustil?*“ (7,51). Potřetí se Nikodém objevuje při Ježíšovu pohřbu (19,38–42), kdy přináší směs *myrhy a aloe* (19,39).

Ostatní novozákonní spisy

Sk má čtyři perikopy zmiňující farizee. Poprvé se zmiňují při soudu s apoštoly před velekněžími a staršími. „*Tu vstal ve veleradě farizeus jménem Gamaliel, učitel zákona, kterého si vážil všechen lid*“ (5,34). A ten řekl soudu, když chtěli apoštoly zabít: „*Proto vám teď radím: Nechte tyto lidi a propusťte je. Pochází-li tento záměr a toto dílo z lidí, rozpadne se samo; pochází-li z Boha, nebudete moci ty lidi vyhubit – nechcete přece bojovat proti Bohu.*“ *Dali mu za pravdu* (5,38n). Gamaliel byl vnukem Hillela, který byl vůdcem jedné školy a také byl učitelem sv. Pavla. Zemřel kolem r. 50.²¹⁸

216 Srov. JOHNSON, L. *Sacra Pagina. Evangelium podle Lukáše*, s. 290.

217 Srov. ROSKOVEC, J. *Evangelium podle Jana. ČEK*, ss. 142n.

218 Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník, Gamaliel*, s. 184.

Během Apoštolského koncilu (15,1–35) ...*povstali někteří bratři z farizeů a prohlásili: „Pohané musí přijmout obřizku a musí se jim nařídit, aby zachovávali Mojžíšův zákon“* (15,5). Jedná se již o křesťany, kteří nezapřou svůj farizejský původ v důrazu na zákon.

Když byl Pavel před veleradou (22,23–23,11), využil věroučných rozdílů mezi farizeji a saducei. Přihlásil se ke svému farizejskému původu a jejich *naději ve zmrtvýchvstání* (23,6). To zapříčinilo hádku mezi oběma skupinami. Farizeové ho shledali dokonce nevinným. Kvůli hádce byl odveden vojáky.

Dále se Pavel ještě jednou hlásí k farizeům (Sk 26,5). To opakuje i ve svém listě do Filip (Flp 3,5). Zde bojuje proti spoléhání na obřizku. On sám je Hebrej, má obřizku a je původem farizeus. Dodává: *„A vůbec všechno pokládám za ztrátu, neboť to, že jsem poznal Ježíše, svého Pána, je mi nade všechno. Pro něho jsem všechno ostatní odepsal a pokládám to za nic“* (Flp 3,8).

Herodiáni

Josef Flavius se ve svých starožitnostech zmiňuje o skupině herodiánů, kteří byli stoupcí Heroda Antipa a potažmo celé jeho dynastie.²¹⁹ Nejednalo se o žádnou náboženskou sektu, ale spíše o politické zaměření. Ježíšovo jednání pro ně představovalo útok proti současné vládě.²²⁰

Evangelia

Mk má dvě perikopy, kde vystupují. V obou případech spolu s farizeji. Jedná se o uzdravení suché ruky (3,1–6) a o spor o daň císaři (12,13–17). Poté, co umlčel *velekněze, zákoníky a starší* (11,27), *poslali k němu některé z farizeů a herodiánů, aby ho chytily za slovo* (12,13). Ti se ho ptají na dovolenost placení daní císaři (12,14). V případě obou skupin není jasné, jak se stavěli k otázce daní. Herodes Archelaos byl r. 6 po Kr. v Jeruzalémě sesazen a Judsko spadalo přímo pod římskou nadvládu. Pokud herodiáni stále byli v Jeruzalémě po víc jak dvou desítkách let, není jasný jejich vztah k Římu.²²¹ Je možné, že pouze přišli na Velikonoce. Pak se dá předpokládat podpora placení daní. Herodovská dynastie byla závislá na římské podpoře. U farizeů také nevíme, jaký názor zastávali. Jejich politické zaměření se lišilo podle toho, kdo byl u moci. Zde se objevují v pozici odmítačů placení. Větší kontrast by byl s nějakou radikálnější nacionalistickou skupinou, ale ti by se asi neshodli s herodiány na společném postupu proti Ježíši.²²²

Perikopa má svou synopsi jak u Mt, tak Lk. Lukáš jako jediný vynechává herodiány.

219 Srov. STUBHANN, M. *Encyklopedie Bible, herodiáni*, s. 188.

220 Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník, herodiáni*, s. 205.

221 Srov. MRÁZEK, J. *Evangelium podle Matouše*. ČEK, s. 370.

222 Srov. DONAHUE, J. *Sacra pagina, Evangelium podle Marka*, s. 349.

Shrnutí

Při uzdravení uschlé ruky vystupují proti Ježíšovi farizeové spolu s herodiány. Farizeové byla skupina Židů, která se snažila žít jak podle psaného zákona, tak tradovaného. Často se dostávala do konfliktu s Ježíšem. Kritizovala, co dělá on, nebo jeho učedníci. Většinou to bylo porušení pravidel podle jejich výkladu. Nebo po něm chtěli důkaz jeho poslání. Když se rozhodli ho zahubit, útočili proti němu, aby ho mohli z něčeho obžalovat, nebo aspoň proti němu poštvat lid. Sám Ježíš proti nim mluví.

Při transformaci židovství po vypálení chrámu byli židokřesané z pohledu farizeů rušivým prvkem. Mt píše právě křesťanům z židovství, kteří museli po sporech opustit synagogu, používá tak větší kritiku vůči nim. Lukáš není tak jednostranný. Ve svém evangeliu zmiňuje třikrát, jak Ježíš přijímá pozvání do domu od nějakého farizea. Ve Sk zase zmiňuje i z jiných pramenů známého Gamaliela, který se zastává učedníků před veleradou. Pavel také zmiňuje svůj farizejský původ, čehož využije u soudu. Tam se za něj postaví proti saduceům. Čtvrté evangelium mimo sporů má také farizee Nikodéma, který se objevuje v diskusi s Ježíšem při jeho soudu a pohřbu, kde je na jeho straně.

Herodiáni byla skupina, která podporovala Herodovu dynastii. Mimo rozebíraný text se objevují pouze při otázce na daň císaři.

9. Zjevení Ježíšovy moci

Uzdravení uschlé ruky v sobotu je posledním z pěti galilejských sporů. Celému oddílu (2,1 – 3,6) dominuje zjevování Ježíšovy moci. Po moci odpouštět hříchy v perikopě o uzdravení chromého (2,1–12) to jsou texty o stolování s hříšníky v domě Léviho (2,13–17), přes půst (2,18–22) ke sporu o sobotu (2,23–28), kde Ježíš prohlašuje: „*Syn člověka pánem i nad sobotou.*“ (2,28b). Téma soboty se projevuje i v pátém sporu.

Popis situace

Místem děje je synagoga. Není více specifikovaná, ale může se jednat jako v první kapitole o synagogu v Kafarnaum (1,21).²²³ Úryvek začíná *πάλι*.²²⁴ To může odkazovat, nato jak Ježíš jako praktikující Žid chodil pravidelně v sobotu do synagogy. Místo nevyužíval jen k modlitbě, ale také na hlásání evangelia. Protože budova plnila zároveň přirozeně funkci veřejné budovy, jeho promluvy a činy v ní se staly veřejně dostupné. O tom jak Ježíš hlásá a uzdravuje v synagoze, je plno zmínek v evangeliích. Podobně tak to dělali i jeho učedníci. Příslovce *πάλι* může zároveň odkazovat na jiný zázrak v sobotu. Mk popisuje uzdravení posedlého (1,21–28) a uzdravení Šimonovy tchyně (1,29–34).²²⁵

Hned na začátku děje je informace o přítomném člověku s *uschlou rukou*. Chrámové liturgie by se nemohl účastnit, ale do synagogy mohl vejít.²²⁶ Když ho Ježíš oslovuje: „*Vstaň a pojď doprostřed!*“ (3,3), dá se předpokládat, že byl přítomen uvnitř. Mohl sedět mezi ostatními na kamenné sedačce nebo na rohoži.²²⁷

Mimo nemocného se evangelium zmiňuje jen o Ježíši. Nic se nepíše o dalších přítomných ani o učednících. Na začátku děje je nevyjádřený podmět u slovesa *číhat* (3,2). Až při závěrečném v. jsou vyjmenováni farizeové s herodiány. Lukáš píše hned na začátku o zákonících a farizeích. S farizeji už měl předchozí tři spory. Je možné, že byli i mezi zákoníky při prvním sporu. Tento postupný spor tedy mezi nimi a Ježíšem graduje. Zde je popsáno, jak: *Číhali na něj, uzdraví-li ho v sobotu, aby jej obžalovali* (3,2). V rámci Mk nejsou přímo farizeové zmiňováni jako účastníci uzdravení. Jen v případě uzdravení ochrnutého (2,1–12) jsou zmiňováni zákoníci.

223 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, s. 274.

224 = opět, znovu, ještě; zpět

225 Srov. PESCH, R. *Il vangelo di Marco*, s. 313.

226 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka*, ČEK, s. 274.

227 Srov. PESCH, R. *Il vangelo di Marco*, s. 314.

Všichni tři synoptici používají sloveso *κατηγορῶ*.²²⁸ Jedná se o technický termín ze soudního jazyka, který odkazuje na obvinění u soudu.²²⁹

Zápletka

Zatímco protivníci pasivně čekají na Ježíšovo jednání, on jako první projeví iniciativu. O uzdravení zde nežádá samotný nemocný (1,40) ani jeho blízcí (2,3). Ježíš *řekl tomu člověku s odumřelou rukou: „Vstaň a pojď doprostřed!“* (3,3). Jako první příkaz je sloveso *ἐγείρω*.²³⁰ To je použito několikrát při uzdravení (2,9.11; 5,41; 1,31) a také při samotném vzkříšení. Zatím se nejedná přímo o uzdravení, ale jen o přípravu na něj.²³¹ Podobný příkaz je v uzdravení slepého Bartimaia. Ježíš říká, aby ho zavolali, a oni *řekli slepci: „Vzchop se, vstaň, volá tě!“* (10,49).

Pozvání *doprostřed* znamená primárně místně v rámci synagogy. V alegorickém významu je posláním člověka *doprostřed* uvažování. Zákon nemá být důležitější než samotný člověk. To Ježíš v předchozím textu shrnuje: *Sobota je učiněna pro člověka, a ne člověk pro sobotu.* (2,27). Podle Jana Zlatoústého je nemocný poslaný *doprostřed*, aby se nad ním slitovali a zanechali svou zlobu.²³²

Začátek následujícího v. začíná stejně, jen má jiný předmět:

1 *καὶ λέγει τῷ ἀνθρώπῳ*²³³ (3,3)

2 *καὶ λέγει αὐτοῖς*²³⁴ (3,4)

Tato paralela zvýrazňuje kontrast mezi oním *člověkem* a *ostatními*. Zatím stále není řečeno, kdo jsou *αὐτοί*²³⁵. Otázka, kterou jim říká, zní: *Je dovoleno v sobotu jednat dobře, či zle, život zachránit, či utratit?* (3,4b). Použitím *ἔξεστιν*²³⁶ Ježíš pokračuje v soudní rovině, kterou popsal evangelista u protivníků slovem *κατηγορῶ*. Zároveň navazuje na právníckou disputaci o porušování soboty, kde se ho farizeové ptají na učedníky, kteří *dělají..., co se nesmí* (2,24). Dvojitou otázku dovádí zákonické myšlení ad absurdum. Obrací pozornost na Boží vůli. Činit dobro je odkaz na přikázání lásky (12,29–31), které shrnuje celou Tóru. Použitý výraz *ψυχή, ἦς, ἡ* odpovídající hebrejskému *נַפְשׁוֹ* má význam *duše* nebo *život*. Je chápán jako osoba se svou důstojností. Tuto konkrétní osobu s důstojností Ježíš uzdravuje a činí *dobro*. Naopak protivníci se nekoukají na konkrétní osobu

228 = obviňuji, žaluji, obžalovávám

229 Srov. PESCH, R. *Il vangelo di Marco*, s. 313.

230 = vstávám

231 Srov. DONAHUE, J. *Sacra pagina, Evangelium podle Marka*, s. 129.

232 Srov. DUBOVSKÝ, Petr (ed.). *Marek. Komentáře k Novému zákonu 1*, s. 223.

233 = a řekl (tomu) člověku

234 = a řekl jim

235 = oni

236 = (neosobní) je dovoleno, je možné

postiženého, ale pouze chtějí zahubit Ježíše, dělají *zlo*. Dvojitou otázkou zjevuje své a jejich jednání.²³⁷

Podobná dvojitá otázka se objevuje u Lk (6,9). Matouš ji zjednodušil na jednu (Mt 12,10). V rámci Mk jsou otázky běžné. Celkově se objevují 114x. Odpovídá to také základnímu žánru antické biografie. Celé druhé evangelium se také snaží odpovědět na otázku „*kdo je Ježíš?*“²³⁸

Autor předpokládá, že Ježíš čte myšlenky protivníků. Stejně jako je poznal při prvním sporu (2,8).²³⁹ Proto jim položil předchozí otázky a v dalším v. se na ně dívá s *hněvem, zarmoucen tvrdostí jejich srdce* (3,5b).

Marek jako jediný ze synoptiků popisuje Ježíše, který se hněvá. Ὀργή, ἦς, ἡ²⁴⁰ se v rámci druhého evangelia vyskytuje pouze zde. Některá různočtení²⁴¹ mají ještě u uzdravení malomocného (1,41). Sloveso ἀγανακτῶ²⁴² s podmětem Ježíš je dále jen jednou, když učedníci zakazují matkám přinášet mu děti (10,13–16). Pokud se *hněv* vztahuje k lidem, má v Písmu význam neřesti (např. Gal 5,20; Kol 3,8; Ef 4,31). Naopak Boží hněv je spravedlivá reakce na lidskou zlobu. Často odkazuje v eschatologickém významu na den Páně (Mt 3,7; Lk 3,7).²⁴³ Zde se hněvá nad *zatvrzelostí srdce* protivníků. Primárně je myšlena lidská emoce, ale sekundárně má christologický a eschatologické zaměření.

Zatvrzelost srdce se několikrát vyskytuje v Bibli. Je to obrazný výraz pro duchovní a mravní jednání, které vyústí v neschopnost vnímat Boží hlas. Vzepření se Boží vůli zapříčiní Boží hněv. Ten se projevuje zhrubnutím srdce (Sk 28,27) a ustrnutím mysli (2 Kor 3,14).²⁴⁴

Při samotném uzdravení se znovu zjevuje jako pán nad sobotou (2,28). Jeho popis je strohý. K uzdravení slouží pouhé slovo. Není popsáno veřejné velebení ani viditelná demonstrace uzdravení. Vše je popsáno v rychlém sledu sloves.²⁴⁵

Vyvrcholení

Poslední v. konečně jmenuje protivníky jako *farizee s herodiány* a vyjadřuje první zmínku smrti Ježíše (3,6). Marek jako jediný používá příslovce εὐθύς.²⁴⁶ To se vztahuje jak na odchod protivníků

237 Srov. PESCH, R. *Il vangelo di Marco*, ss. 314-317.

238 Srov. DUBOVSKÝ, Petr (ed.). *Marek. Komentáře k Novému zákonu 1*, s. 59.

239 Srov. POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka, ČEK*, s. 275.

240 = hněv

241 D a ff² r^{*}

242 = jsem vzrušen, jsem rozhořčen, hněvám se, zlobím se

243 Srov. DONAHUE, J. *Sacra pagina, Evangelium podle Marka*, s. 130.

244 Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník, zatvrdilost*, s. 1287.

245 Srov. DONAHUE, J. *Sacra pagina, Evangelium podle Marka*, s. 130.

246 = hned, ihned, pak

ze synagogy, tak na jejich domluvu.²⁴⁷ Zároveň je tím zdůrazněné, že se určitě jedná o stejný sobotní den. Tím potvrzují slova Ježíše o *zabití života v sobotu* (3,4). Z doslovného zachování Zákona porušují ducha příkazů o sobotě.²⁴⁸

Celý děj se odehrává v Galilei, kde vládl Herodes Antipa. Proto není překvapující, že se vyskytují i jeho přívrženci herodiáni. Stejně jako Herodes nechal zabít Jana Křtitele (6,14–29), teď jeho věrní spolupracují na záhubě Ježíše. Vyjádření *συμβούλιον ἐδίδουν* doslova znamená: *dávali radu, rozhodnutí*. Jedná se o semitismus. Výraz *συμβούλιον* zároveň znamená poradní shromáždění. Tomuto galileiskému shromáždění Ježíš uniká, aby přijal trest smrti od synedria v Jeruzalémě (15,1), aby se naplnila jeho slova: „...*neboť není možné, aby prorok zahynul mimo Jeruzalém*“ (Lk 13,33b).²⁴⁹

Celý oddíl sporů (2,1 – 3,6) kulminuje napětí mezi Ježíšem a jeho protivníky. Zde došlo k prvního ze čtyř předzvěstí jeho smrti. Další jsou při očištění chrámu (11,15–19), po podobenství o vinařích (12,1–12) a poslední je, když velekněží přemýšlejí, jak se Ježíše zmocnit a zabít (14,1n) před poslední večeří (14,12–25).²⁵⁰ Při samotném ukřižování (15,33–41) a vzkříšení (16,1–20) se plně v moci ukazuje, kým je Ježíš.

247 Srov. DONAHUE, J. *Sacra Pagina, Evangelium podle Marka*, s. 130.

248 Srov. DUBOVSKÝ, Petr (ed.). *Marek. Komentáře k Novému zákonu 1*, s. 224.

249 Srov. PESCH, R. *Il vangelo di Marco*, s. 320.

250 Srov. DONAHUE, J. *Sacra Pagina, Evangelium podle Marka*, s. 130.

Závěr

Tématem diplomové práce je evangelijní text uzdravení uschlé ruky v synagoze v sobotu (Mk 3,1–6). První kapitola provádí textovou kritiku a překlad. Obojí je založeno na textu a kritickém aparátu Nestle-Alend. Každý verš sice obsahuje nějaké různočtení, ale žádné z nich nemá větší vliv na význam textu.

Druhá kapitola se zabývá kontextem. Marek úryvkem končí oddíl pěti sporů a má ho zároveň jako jejich vyvrcholení. Dále kapitola pokračuje synoptickým porovnáním s ostatními evangelií. Perikopa má paralelní text jak v Matoušově, tak v Lukášově evangeliu. Významnější rozdíl je ve výčtech protivníků. Farizee zmiňují všichni tři synoptici. Podle Marka se farizeové domlouvali s herodiány a podle Lukáš se umlouvali se zákoníky. Další rozdíl je v Matoušově vsuvce o ovci, která v sobotu spadla do jámy. Všichni tři synoptici mají stejnou předchozí perikopu o trhání klasů v sobotu.

Dalších šest kapitol se zaměřuje na jedno téma. První je místo. Zázrak se udál v synagoze. Tato židovská modlitebna se nepoužívala pouze na modlitbu, ale také k setkávání v rámci obce. Sám název z řeckého výrazu pro shromáždění. Ježíš i jeho učedníci synagogu navštěvovali a také ji používali k hlásání evangelia. Evangelia popisují jeho návštěvy v galilejských synagogách, a to hlavně v začátku jeho působení. Ježíš a po něm i jeho učedníci využívali možnost veřejného hlásání. Sám Ježíš to říká před veleradou v Janově evangeliu. Zázrak byl tedy vykonán na veřejném místě.

Důvodem sporu byl den zázraku. Jednalo se o sobotu a tu přibližuje další kapitola. Sám Ježíš sobotu zachovával. Stejně tak i lidé v jeho okolí. Marek sice píše o několika sobotních zázracích, ale pouze u uzdravení uschlé ruky popisuje disputaci. Dalším sporem o sobotu, v rámci druhého evangelia, je výše zmíněné sobotní trhání klasů. Matouš popisuje stejné dva spory. Lukáš je také popisuje a navíc přidává jiné dva spory kvůli uzdravení v sobotu. Jan píše o jiných dvou sobotních uzdraveních, která jsou důvodem sporů.

Zázrak byl provedený na ruce. Ta je důležitá pro člověka. Touto horní končetinou se vykovává mnoho činností. Jde v první řadě o zajištění obživy pro sebe a svou rodinu. Z tohoto pohledu její postižení ohrožuje sám život. Dále má důležité místo v chrámové liturgii a i laici ji používají při modlitbě. Tato omezení měl člověk postižený uschlou rukou. Samotný Marek sice nepíše, o jakou ruku se jedná, ale Lukáš popisuje pravou. Ta je pro člověka důležitější.

Neduh je popisován slovem uschlý. V řečtině je jednou použito sloveso v participiu a podruhé přídavné jméno se stejným kořenem ξηρ. Přestože se z evangelijního popisu nedá udělat přesná diagnóza, existuje několik hypotéz. Většina se shoduje, že se jedná o nějaký druh ochrnutí. Někteří biblisté předpokládají ochrnutí až v průběhu života. A to buď v souvislosti s poškozením výživy ruky, nebo jako důsledek psychického onemocnění, např. hysterie. Starověká medicína považovala zdravý organismus podle rovnováhy čtyř tekutin. Pokud byla ruka uschlá, mohlo to být starověkýma očima z důvodu nedostatku nějaké tekutiny. Na otázku, co mohl autor myslet použitím zmíněných slov, se snaží odpovědět další kapitola. Samotné druhé evangelium používá sloveso usychat v rámci Nového zákona relativně často. Jedná se o uschnutí semena v podobenství o rozsévači, uzdravení krvetoku a prokletí fíkovníku. Dále při exorcismu, kdy má význam ztrnutí celého těla. To se v rámci knihy nejvíce blíží uschlé ruce. Jediný rozdíl je v tom, že u posedlého je strnutí pouze na chvíli. Evangelia podle Matouše a Lukáše obsahují zmíněné synoptické perikopy s Markem. Lukáš navíc při pašijích klade do Ježíšových úst podobenství o suchém stromu. Jan má dvě podstatné perikopy z pohledu usychání. Jedná se o podobenství s uschlou ratolestí, a hlavně o uzdravení u rybníka Bethesda, kde jsou vyjmenováni lidé s různými postiženími. Mezi výčtu onemocnění je použito přídavné jméno suchý. Uzdravení se událo v sobotu a také bylo důvodem sporu. Je navíc teoreticky možné, že uzdravený patřil do skupiny chromý/suchý. V tom případě by se jednalo o druhý případ uzdravení popsany termínem suchý v evangeliích. Písmo používá slova suchý a usychat při popisu země, např. při přechodu Rudého moře nebo Jordánu. Dále je používá často pro suchou trávu ve významu pomíjivosti. Nejdůležitějšími texty z hlediska neduhu jsou oživení suchých kostí u Ezechiela a strnutí Jarobeámovy ruky v 1. Knize královské. Poslední zmíněný úryvek má několik shod. Jednak při popisu postižení je použito stejné sloveso, také se jedná o ruku, jednak je přítomna otázka moci.

Uzdravení bylo zázračné. Písmo obsahuje plno popisů zázraků. A má pro ně několik pojmenování. Z důvodu velkého množství zázraků se kapitola s názvem „Ježíšovo uzdravování nemocných“ zabývá pouze zázraky ve druhém evangeliu. Každým svým mocným činem ukazoval Ježíš svoji moc. Protože nechtěl být znám jen jako léčitel, provedl některé zázraky v ústraní nebo o nich zakazoval mluvit. Proslulost mu pak komplikovala hlásání evangelia. Marek popisuje dva zázraky, které byly předmětem sporu. Mimo uzdravení uschlé ruky se jedná o chromého, kterého přinesli čtyři na nosítkách. Jedná se zároveň o první spor z pěti, kdy poslední je sobotní zázrak v synagoze.

Markova verze vyjmenovává jako protivníky farizee s herodiány. Farizeové byli jednou z židovských skupin, která uznávala i tradovaný zákon. Často se její příslušníci dostávali do sporů

s Ježíšem. Zvláště Matouš je ve svém evangeliu vůči nim kritický. Naopak Lukáš je k nim tolerantnější a popisuje např. Ježíše přijímajícího pozvání do domu od nějakého farizee. Jan má zase tři perikopy, kde vystupuje farizeus Nikodém pozitivně vůči Ježíši. A podobně ve Skutcích apoštolů se objevuje Gamaliel. Druhou skupinou jsou herodiáni, kteří byli stoupenci Herodovy dynastie. Ti se dále objevují jen v perikopě o dani císaři.

Poslední shrnující kapitola popisuje samotný děj v synagoze. Poukazuje hlavně na zjevení Ježíšovy moci, a to jako pána nad sobotou, což o sobě již prohlásil v předchozí perikopě. Ale hlavně v první připomínce jeho smrti a následném vzkříšení, kde se naplno zjeví jeho moc a kým je. Při disputaci s protivníky se Ježíš představuje jako ten, kdo je pro život oproti farizeům s herodiány. Ti ho sice kritizují, že v sobotu uzdravuje, ale sami ve stejný den plánují jeho smrt. Tím sami porušují sobotu.

Seznam použitých zkratek

A.	akuzativ
akt.	aktivum; aktivní
aor.	aorist; aoristní
ČEP	Český ekumenický překlad Bible
ČEK	Edice: Český ekumenický komentář k Novému zákonu.
ČJB	Český překlad Jeruzalémské bible
ČSB	Český studijní překlad Bible
D.	dativ
f.	femininum; femininní
fut.	futurum; futurání
G.	genitiv
impf.	imperfektum
ind.	indikativ; indikativní
inf.	infinitiv
kol.	kolem
konj.	konjunktiv; konjunktivní
LXX	Septuaginta
m.	maskulinum
med.	medium
např.	například
NZ.	Nový zákon; novozákonní
os.	osoba
part.	participium; participální
pas.	pasivum; pasivní
pf.	perfektum
préz.	prézens; přítomný
př. Kr.	před Kristem
r.	rok
řec.	řecký
řeč.	řečtina
ŘKC	Římskokatolická církev
s.	strana

ss.	strany
st.	století
Sg.	singulár
SZ.	Starý zákon, starozákonní
vlast. překl.	vlastní překlad
v.	verš
vv.	verše

Pro citace názvů biblických knih v textu byl zvolen systém zkratk užívaný v liturgických knihách římskokatolické církve, v Jeruzalémské bibli apod.

Literatura

Primární

Bible. Český studijní překlad. Praha: Křesťanská misijní společnost, 2009.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad. 14. vydání. 5. opravené vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2008.

Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou. Praha: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2010.

Bible. Řecko-český Nový zákon: Novum testamentum graece: Nestle-Aland, 27. vyd.; Nový zákon: český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2011.

Septuaginta. Editio altera. Hanhart Robert. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2006.

Sekundární

BARTOŇ, Josef. *Uvedení do novozákonní řečtiny.* 5., upr. vyd. Praha: KLP, 2009.

BIČ, Miloš. *Výklady ke Starému zákonu II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.

BIČ, Miloš. *Výklady ke Starému zákonu III.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.

BIČ, Miloš. *Výklady ke Starému zákonu IV.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.

DOUGLAS, J. D. (ed.) a kol. *Nový biblický slovník.* Praha: Návrat domů, 1996.

DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Sacra Pagina. Evangelium podle Marka.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

DUBOVSKÝ, Peter (ed.). *Marek. Komentáře k Novému zákonu.* 1. zväzok. Trnava: Dobrá kniha, 2013.

DUS, Jan A. *První list Petrův.* Edice: Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 18. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2017.

EUSEBIUS. *Církevní dějiny*. Teologické studie. Přeložil: Novák, Josef. Česká katolická Charita v Ústředním církevním nakladatelství v Praze, 1988.

HŘEBÍK, Josef. *Izaiáš revidovaný překlad s výkladovými poznámkami*. Praha: Česká biblická společnost, 2018.

CHALUPA, Petr. *První Samuelova*. Edice: *Český ekumenický komentář ke Starému zákonu*. Svazek 9. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2018.

FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2011.

FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2007.

FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů 2. Kapitoly 13–28*. Praha: Paulínky, 2017.

HARRINGTON, Daniel J. *Sacra Pagina. Evangelium podle Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.

HARRINGTON, Wilfrid J. – HARRINGTON, Daniel J. (ed.). *Sacra Pagina. Kniha Zjevení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012.

JOHNSON, Luke T. – HARRINGTON, Daniel J. (ed.). *Sacra Pagina. Evangelium podle Lukáše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

KLIESCH, Klaus. *Skutky apoštolů*. Edice: *Malý stuttgartský komentář. Nový zákon*. Svazek 5. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

LEPAŘ, František. *Nehomérovský slovník řeckočeský*. reprint Praha: Nakladatelství Petr Rezek, 2008.

LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*. Edice: *Malý stuttgartský komentář. Nový zákon*. Svazek 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997.

LOOS, H. van der. *The miracles of Jesus*. Leiden: E. J. Brill, 1965.

MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. Edice: *Český ekumenický komentář k Novému zákonu*. Svazek 3. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2018.

- MCKAY, Heather A. *Sabbath and synagogue: the question of Sabbath worship in ancient Judaism*. Boston: Brill, 2001
- MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Sacra Pagina. Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
- MRÁZEK, Jiří. *Zjevení Janovo*. Edice: *Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 21*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2009.
- MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. Edice: *Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 1*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2015.
- NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. 2. zcela přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Kalich, 1956
- OEMING, Manfred. *Úvod do biblické hermeneutiky, cesty k pochopení*. Přeložil Filip Čapek. Praha: Vyšehrad 2001.
- PESCH, Rudolf. *Il vangelo di Marco, Commentario teologico del Nuovo testamento*. Brescia: Paideia Editrice, 1980.
- POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*. Edice: *Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 2*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2016.
- POKORNÝ, Petr – HECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona. Přehled literatury a teologie*. Praha: Vyšehrad, 2013.
- ROSKOVEC, Jan. *Evangelium podle Jana*. Edice: *Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 4*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2020.
- STEINMANN, Jean. *Cesta k pramenům, Biblická archeologie a literární kritika*. Praha: Vyšehrad 1971.
- SLÁMA, Petr. *Exodus I 1 – 15*. Edice: *Český ekumenický komentář ke Starému zákonu. Svazek 2/I*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2020.

STUBHANN, Matthias a kol. *Encyklopedie Bible*. Bratislava: Gemini, 1992.

TICHÝ, Ladislav. *Slovník novozákonní řečtiny*. Olomouc: Burget 2001.

TIŇO, Jozef (ed.). *Exodus. Komentáre k Starému zákonu*. 3. zväzok. Trnava: Dobrá kniha, 2013.

VARŠO, Miroslav – TIŇO, Jozef (ed.). *Ozeáš, joel, Amos. Komentáre k Starému zákonu*. 4. zväzok. Vivit Kežmarok, 2018.

VĚTROVEC, Pavel. „*Historické*“ knihy Starého zákona. Bibliotheca Theologica svazek 9. Pavel Mervart, 2017.

Internetové zdroje

Bible Hub, Online Bible Study Suite [2020-11-21]. <<https://biblehub.com/text/mark/3-1.htm>>

Sant'Agostino [2020-11-21]. <https://www.augustinus.it/latino/consenso_evangelisti/index2.htm>

Read the Bible text [2020-11-21]. <<https://www.academic-bible.com/en/online-bibles/novum-testamentum-graece-na-28/read-the-bible-text>>

Ostatní pomůcky

Davar4, Scripture Study tool. <www.davar3.net>

Seznam příloh

1. Konkordance „synagoga“
2. Konkordance „sobota“
3. Konkordance „schnout“
4. Konkordance „suchý“

Konkordance „synagoga“

STRONGS NT 4864: συναγωγή Σ (NZ) = 57; Σ(Evangelia) = 34

Σ(Mt) = 9; Σ(Mk) = 8; Σ(Lk) = 15; Σ(Jan) = 2; Σ(Sk) = 20; Σ(Jak) = 1; Σ(Zj) = 2

Mt 4,23	in	učí; uzdravuje
Mt 6,2.5	de	obdiv v synagogách; přímá řeč JK
Mt 9,35	in	učí; uzdravuje
Mt 10,17	de	místo trestu; přímá řeč JK
Mt 12,9	in	synopse
Mt 13,54	in	učí odmítnut příbuznými
Mt 23,6	de	obdiv; přímá řeč JK
Mt 23,34	de	místo trestu; přímá řeč JK

Mk 1,21.23.29	in	učí, exorcismus
Mk 1,39	in	učí; exorcismus
Mk 3,1	in	uzdravení
Mk 6,2	in	učí
Mk 12,39	de	přední sedadla v synagogách
Mk 13,9	de	místo trestu; přímá řeč JK

Lk 4,15	in	učí
Lk 4,16.20.28	in	učí, odpor
Lk 4,33.38(.44)	in	exorcismus (paralela) - - Mk 1, 23; učí
Lk 4,44	in	učil
Lk 6,6 Mk 3,1	in	uzdravení; synopse; učí
Lk 7,5	de	setník, který postavil synagogu
Lk 8,41	de	Jairos; byl to představený synagogy
Lk 11,43	de	předních místech v synagogách
Lk 12,11	de	místo soudu
Lk 13,10	in	jediné jiné místo uzdravení v synagoze; učil
Lk 20,46	de	přední sedadla v synagogách
Lk 21,12	de	místo soudu

Jan 6,59	in	učil
Jan 18,20	de	učil; veřejné místo jediné s chrámem

in – děj se odehrává v synagoze

de – mluví se o synagoze, nebo použito u popisu (např. sedadla v synagoze, představený synagogy)

Konkordance „sobota“

STRONGS NT 4521: σάββατον Σ (NZ) = 68

Σ(Mt) = 10; Σ(Mk) = 11; Σ(Lk) = 19; Σ(Jan) = 11; Σ(Sk) = 10;

Mt 12,1.2.5.8	in	Pán nad sobotou; synoptický s předchozím
Mt 12,10.11.12	in	Pán nad sobotou; synoptický; Učí v synagoze
Mt 24,20	de	
Mt 28,1	in	vzkříšení

Mk 1,21	in	učí v synagoze; exorcismus - nevdí
Mk 2,23.24.27.28	in	Pán nad sobotou
Mk 3,2.4	in	Pán nad sobotou
Mk 6,2	in	učí v synagoze
Mk 16,1.2.9	in	vzkříšení

Lk 4,16	in	učí v synagoze
Lk 4,31	in	učí v synagoze; exorcismus - nevdí
Lk 6,1.2.5	in	Pán nad sobotou
Lk 6,6.7.9	in	učí v synagoze; Pán nad sobotou; synopse
Lk 13,10.14.15.16	in	učí v synagoze; Pán nad sobotou; uzdravení
Lk 14,1.3.5	in	Pán nad sobotou; uzdravení
Lk 18,12	de	půst
Lk 23,54.56	in	ukřižování
Lk 24,1	in	vzkříšení

Jan 5,9.10.16.18	in	Pán nad sobotou; uzdravení
Jan 7,22.23	de	uzdravení; obřizku v sobotu
Jan 9,14.16	in	Pán nad sobotou; uzdravení
Jan 19,31	in	ukřižování
Jan 20,1	in	vzkříšení
Jan 20,19	in	vzkříšení

Konkordance „schnout“

STRONGS NT 3583, ξηραίνω Σ (NZ) = 15

Verše	Morfologie	Co schne	Poznámky
Mt 13,6	V-API-3S	vzklíčené semeno	podobenství
Ale když vyšlo slunce, spálilo je; a protože neměla kořen, uschla.			
Mt 21,19.20	V-API-3S / V-API-3S	fíkovník	
Spatřil u cesty fíkovník a šel k němu; ale nic na něm nenalezl, jen listí. I řekl mu: „Ať se na tobě na věky neurodí ovoce!“ A ten fíkovník najednou uschl. Když to učedníci viděli, podivili se: „Jak najednou ten fíkovník uschl!“			

Mk 3,1	V-RPP-ASF	ruka	zázrak
Vešel opět do synagógy; a byl tam člověk s odumřelou rukou. Číhali na něj, uzdraví-li ho v sobotu, aby jej obžalovali.			
Mk 4,6	V-API-3S	vzklíčené semeno	podobenství
Ale když vyšlo slunce, spálilo je; a protože nemělo kořen, uschlo.			
Mk 5,29	V-API-3S b Aorist Pasiva Indikativ	krvácení	uzdravení
A rázem jí přestalo krvácení a ucítla v těle, že je vyléčena ze svého trápení.			
Mk 9,18	V-PPI-3S	celý člověk	exorcismus
Kdekoli se ho zmocní, povalí ho a on má pěnu u úst, skřípe zuby a strne . Požádal jsem tvé učedníky, aby ducha vyhnali, ale nedokázali to.“			
Mk 11,20.21	V-RPP-ASF / V-RPI-3S	fíkovník	
Ráno, když šli kolem, uviděl ten fíkovník uschlý od kořenů. Petr se rozpomenul a řekl: „Mistře, pohleď, fíkovník, který jsi proklel, uschl.“			

Lk 8,6	V-API-3S	vzklíčené semeno	podobenství
Jiné padlo na skálu, vzešlo a uschlo, protože nemělo vláhu.			

Jan 15,6	V-API-3S	ratolest	
Kdo nezůstane ve mně, bude vyvržen ven jako ratolest a uschne; pak ji seberou, hodí do ohně a spálí.			

Jak 1,11	V-AAI-3S	tráva	
vzejde slunce a svým žářem spálí trávu, květ opadne a jeho krása zajde. Tak i boháč se vším svým shonem vezme za své.			
1 Petr 1,24	V-API-3S	tráva	
Neboť ‚všichni lidé jako tráva a všechna jejich krása jako květ trávy. Uschne tráva, květ opadne, ale slovo Hospodinovo zůstává na věky‘			
Zj 14,15	V-API-3S	úroda	pozitivně

Vtom další anděl vyšel z chrámu a mocným hlasem zavolal na toho, který seděl na oblaku: „Pošli svůj srp a začni žně, protože nastala hodina žně a úroda země **dozrála.**“

Zj 16,12

V-API-3S

voda

Šestý anděl vylil svou nádobu na velikou řeku Eufrat: a její voda vyschla, aby byla připravena cesta králům od východu slunce.

LXX

Gn 8,7.14

Joz 9,12

1 Král 13,4; 17,7

Job 4,21; 8,12; 12,15; 14,11; 18,16

Žl 22,15; 74,15; 90,6; 102,4.11; 106,9 129,6

Př 17,22

Iz 19,5.6.7; 27,11; 37,27; 40,7.24; 41,17; 42,14.15 44,11.27; 50,2; 51,12

Jer 12,4; 23,10; 51,36

Pláč 4,8

Ez 17,9.10.24; 19,12

Oz 9,16

Jl 1,10.11.12.17.20

Am 1,2;4,7

Nah 1,4

Zach 10,11;11,17

Konkordance „suchý“

STRONGS NT 3584: ξηρός; Σ (NZ) = 8

Verše	Co je „suché“	Poznámka
Mt 12,10	ruka	uzdravení; synoptický
A byl tam člověk s odumřelou rukou. Otázali se Ježíše: „Je dovoleno v sobotu uzdravovat?“ Chtěli ho totiž obžalovat.		
Mt 23,15	zem	
Běda vám, zákoníci a farizeové, pokrytci! Obcházíte moře i zemi, abyste získali jednoho novověrce; a když ho získáte, učiníte z něho syna pekla, dvakrát horšího, než jste sami.		
Mk 3,3	ruka	
On řekl tomu člověku s odumřelou rukou: „Vstaň a pojď doprostřed!“		
Lk 6,6.8	ruka	uzdravení; synoptický
V jinou sobotu vešel do synagogy a učil. Byl tam člověk, jehož pravá ruka byla odumřelá. 7 Zákoníci a farizeové si na Ježíše dávali pozor, uzdravuje-li v sobotu, aby měli proč ho obžalovat. 8 On však znal jejich myšlenky. Řekl tomu muži s odumřelou rukou: „Vstaň a postav se doprostřed.“ On se zvedl a postavil se tam.		
Lk 23,31	strom	
Nebot' děje-li se toto se zeleným stromem, co se stane se suchým?“		
Jan 5,3	člověk	uzdravení chromého
V nich lehávalo množství nemocných, slepých, chromých a ochrnutých.		
Žd 11,29	zem	přechod Rudým mořem
Izraelští věřili, a proto prošli Rudým mořem jako po suché zemi, ale když se o to pokusili Egypťané, pohltily je vlny.		

LXX

Gn 1,9.10; 7,22

Ex 4,9; 14,16.21.22.29; 15,19

Joz 3,17; 4,22; 9,5

Job 24,19

Žl 66,6; 95,5

Iz 9,18; 16,6; 37,27; 56,3

Ez 17,24; 20,47; 37,2.4.11

Dan 2,10

Oz 9,14

Jon 1,9 2,10(11 ??)

Ag 2,6.21